

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

FEMİNİST DİSTOPYA ÖRNEĞİ: DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hilal Nevin POLAT

Niğde
Haziran, 2023

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

FEMİNİST DİSTOPYA ÖRNEĞİ: DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hilal Nevin POLAT

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Hatice Sevgi ZENGİN SALİHİ

Üye : Prof.Dr. Hamit Emrah BERİŞ

Üye : Doç. Dr. Mustafa Cem OĞUZ

Niğde
Haziran, 2023

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Feminist Distopya Örneği: Damızlık Kızın Öyküsü” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. .... / .... / .....

Hilal Nevin POLAT

ÖN SÖZ

Çalışmam boyunca değerli yardım ve yönlendirmelerinden dolayı tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hatice Sevgi ZENGİN SALİHİ'ne jüri üyelerimden Doç. Mustafa Cem OĞUZ'a teşekkürlerimi sunarım. Ek olarak lisans ve yüksek lisans hayatım boyunca bilgileriyle ışık tutan, destek ve emeklerini esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Hamit Emrah BERİŞ'e teşekkürü borç bilirim.

Bu zorlu süreçte vaktini ve emeğini esirgmeden bana akademik yolda yürüme şevki kazandıran sevgili arkadaşım Hasret DUMAN'a; tecrübesi, öngörüsü ve hayata karşı kendine has duruşu ile kendisinden çok şey öğrendiğim değerli abim Osman'a son olarak varlıkları şeref ve gurur kaynağım olan aileme en derin duygularıyla teşekkür ederim.

Hilal Nevin POLAT

ÖZET YÜKSEK LİSANS TEZİ

FEMİNİST DİSTOPYA ÖRNEĞİ: DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ

POLAT, Hilal Nevin
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hatice Sevgi ZENGİN SALİHİ
Haziran 2023, 92 sayfa

Tarih boyunca hiçbir dönemde cinsiyetsiz bir toplum var olamamıştır. Bu nedenle kadın ve erkeğin eşit olduğu, belirli kültürel ve toplumsal normlara göre ayrılmadığı cinsiyetsiz toplumun varlığı, dolayısıyla feminist düşünce de, doğası gereği ütopyik olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak dünyanın değişimi, teknolojinin, bilimin ve uygarlığın ilerlemesi toplumsal cinsiyet normlarının sorgulanması, cinsiyet temelli ayrımcılığın azaltılması ve kadınların ve erkeklerin özgürce tercihler yapabilmelerini destekleyen bir ortamın oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Nitekim bu doğrultular temelinde gelişen feminist ideoloji de kadının adil, eşit ve özgür bir toplumda yaşayabilmesi için verilen çabaların bir ürünüdür. Feminist ideolojiye sahip yazarlar aynı zamanda birçok ütopyik ve distopik eserler ile de düşüncelerini topluma duyurmuşlardır. Bu eserler kapsamında feminist ütopycılığı daha iyi toplumlara dair hayalleri harekete geçirmede, feminist distopyayı ise karanlık, totaliter toplumlarda kadının konumunu sorgulatmada ve toplumu uyarmada kullanmışlardır.

Bu çalışmada, Margaret Atwood tarafından 1985 yılında yayınlanan *Damızlık Kızın Öyküsü- The Handmaid's Tale* adlı eser, nitel bir araştırma yöntemi olan söylem analizi bağlamında incelenmiştir. Damızlık Kızın Öyküsü, Gilead Cumhuriyeti olarak adlandırılan ataerkilliğin, totaliterliğin ve teokrasinin hâkim olduğu bir yerde yaşayan bir hizmetçinin hikyesidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde sağ kesim destekçileri bir darbe yaparak Gilead Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Ülkede artan çevre kirliliği dolayısıyla doğurganlık oranı düşmüş ve nüfus azalmıştır. Bu nedenle darbe sonrası oluşturulan Gilead Cumhuriyeti, kadınları köleleştirmiş ve onları ayrıcalıklı ailelere köle olmaya zorlamıştır.

Margaret Atwood'un Damızlık Kızın Öyküsü kitabı genel olarak ikinci dalga feminizme odaklanan distopik bir romandır. Ayrıca eser dini savlar ile sunulan bazı abartılı şeyleri vurgulamakta ve ütopyanın sınırlayıcı doğasını okuyucuya

sunmaktadır. Bu sebeple bu çalışmada Atwood'un karakterlerinin içsel varlıkları ile toplumsal gerçeklik arasındaki bağlantıları irdelenerek kitapta kurgulanan kadın tiplerinin söylem analizini yapılmıştır. Bu bağlamda “kitapta toplumsal cinsiyet kodları ve kadınlara atfedilen rol biçimler nasıl kurgulanmıştır?” sorusu temel problem cümlesi olarak belirlenmiş ve bu problem cümlesi çerçevesinde analiz yapılmıştır. Bu analiz sonucunda; ahlak, özgürlük, itaat ve itaatsizlik, imaj-hafıza-kimlik oluşturma, kurumsallaşmış cinsiyet rolleri ve sosyal ideallere boyun eğdirme şeklinde birtakım temel kategoriler oluşturulmuş ve kitap, oluşturulan bu kategoriler çerçevesinde açıklanmıştır.

Sonuç olarak, totaliter rejim, din, ahlak, baskı ve korku üzerine kurulu olan Gilead rejimi altında kitap, dinin istismar edilmesini, ahlaki normların sınırlayıcı etkisini ve totaliterliğin tehlikelerini eleştirmekte ve okuyucuya sunduğu düşünce provokasyonu ile toplumun değerlerini, bireysel özgürlükleri ve insan haklarını sorgulatmaktadır. Kitap toplumsal cinsiyet konusunu çarpıcı bir şekilde ele alırken, kadınların güçlenme mücadelesini ve dayanışmayı da vurgulamaktadır. Özellikle kadın karakterlerin içsel güçlerini keşfetmelerini, direnç göstermelerini ve baskıya karşı gelerek toplumsal cinsiyet rollerini sorgulama ve değiştirme potansiyelini vurgulamıştır. Bu yüzden kitap, feminist hareketler ve insan hakları savunucuları tarafından sembolik olarak benimsenmiş, kullanılmıştır ve hala da kullanılmaktadır. Örneğin, kadın hakları eylemlerinde kitaptaki kırmızı pelerinler, el kostümleri ve beyaz tülbentler sıklıkla kullanılarak Gilead rejimine ve cinsiyet eşitsizliğine karşı duruş sergilenmiştir. Bu nedenle kitabın etkileyici distopyası ve kadın karakterlerinin güçlü direnişi, gerçek dünyada kadın hakları mücadelesine ilham vermiş ve tartışmalara yol açmıştır.

ABSTRACT
MASTER THESIS

EXAMPLE OF FEMINIST DISTOPIA: THE HANDMAID’S TALE

POLAT, Hilal Nevin
Public Administration Department
Thesis Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Hatice Sevgi ZENGİN SALİHİ
June 2023, 92 pages

Throughout history, there has never been a genderless society in any period. Therefore, the existence of a genderless society where women and men are equal and not divided according to certain cultural and societal norms can be considered utopian in nature, and thus, in feminist thought. However, the changes in the world, advancements in technology, science, and civilization have helped question gender norms, reduce gender-based discrimination, and create an environment that supports women and men in making choices freely. In fact, the feminist ideology that has developed based on these principles is a product of efforts to enable women to live in a just, equal, and free society.

Feminists have also conveyed their thoughts to society through numerous utopian and dystopian works. In this context, feminist utopianism has been used to inspire dreams of better societies, while feminist dystopia has been used to warn society by questioning the position of women in dark, totalitarian societies.

In this study, Margaret Atwood's novel “The Handmaid’s Tale”, published in 1985, was examined within the context of discourse analysis, a qualitative research method. “The Handmaid’s Tale” tells the story of a handmaid living in a place dominated by patriarchy, totalitarianism, and theocracy, known as the Republic of Gilead. Supporters of the right-wing in the United States staged a coup and established the Republic of Gilead. Due to increasing environmental pollution in the country, fertility rates have declined, and the population has decreased. Therefore, the Republic of Gilead, formed after the coup, enslaved women and forced them to become slaves to privileged families.

Atwood, in general, has created a dystopian novel that focuses on the history of the second wave of feminism, highlights the restrictive and prescriptive nature of utopian beginnings, and points out some unacceptable things based on religious arguments. Therefore, in this study, the discourse analysis of the typification of

women constructed in the book has been examined by exploring the connections between the characters' inner beings and social reality. In this context, the research question "How are social gender codes and assigned roles for women constructed in the book?" has been identified as the main problem statement, and the analysis has been conducted within the framework of this problem statement. As a result of this analysis, several fundamental categories have been established, including morality, freedom, obedience and disobedience, image-memory-identity formation, institutionalized gender roles, and submission to social ideals. The book has been explained within these established categories.

In conclusion, the book, set under the Gilead regime based on totalitarianism, religion, morality, oppression, and fear, criticizes the exploitation of religion, the restrictive effects of moral norms, and the dangers of totalitarianism. It provokes thought by challenging the values of society, individual freedoms, and human rights, while addressing the issue of gender in a striking manner and emphasizing women's struggle for empowerment and solidarity. Specifically, it highlights the potential for women characters to discover their inner strengths, resist, question, and change gender roles in the face of oppression. Therefore, the book has been symbolically embraced and used by feminist movements and human rights advocates, and continues to be used. For example, in women's rights protests, the red cloaks, handmaid costumes, and white bonnets from the book are frequently used to demonstrate opposition to the Gilead regime and gender inequality. As a result, the book's powerful dystopia and the strong resistance of its female characters have inspired the real-world struggle for women's.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR LİSTESİ.....	ix
RESİMLER LİSTESİ.....	x
KISALTMA LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET VE FEMİNİST TEORİ

1.1. TOPLUMSAL CİNSİYET: TEORİK ÇERÇEVE	8
1.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Biyolojik Cinsiyet Kavramları	9
1.1.2. Cinsiyet Rollerinin Toplumsallaştırılması.....	11
1.2. FEMİNİST TEORİLER.....	13
1.2.1. Liberal Feminist Teori	15
1.2.2. Marksist Feminist Teori.....	17
1.2.3. Radikal Feminist Teori	20
1.2.4. Varoluşçu Feminist Teori	21
1.2.5. Kültürel Feminist Teori	21
1.2.6. Postmodern Feminist Teori.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL DÜZLEMDE ÜTOPYALAR VE DİSTOPYALAR

2.1. ÜTOPYA KAVRAMI.....	25
2.2. ÜTOPYA TARİHİ.....	27
2.2.1. Thomas More'un Utopia'sı (Ütopya'sı)	29

2.2.2. Thomas More Sonrası Ütopyacılık	34
2.3. DİSTOPYA KAVRAMI.....	38
2.4. DİSTOPYANIN TARİHİ	40
2.4.1. Aldous Huxley’in Distopyası: <i>Cesur Yeni Dünya</i>	43
2.4.2. George Orwell’in Distopyası: <i>Bin Dokuz Yüz Seksen Dört</i>	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ

3.1. FEMİNİST ÜTOPYA VE DİSTOPYA.....	50
3.2. DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ	53
3.2.1. Ahlak.....	57
3.2.2. Özgürlük	59
3.2.3. İtaat ve İtaatsizlik.....	62
3.2.4. İmaj- Hafıza- Kimlik Oluşturma	65
3.2.5. Kurumsallaşmış Cinsiyet Roller ve Sosyal İdeallere Boyun Eğdirme	66
3.2.5.1. Evlilik.....	68
3.2.5.2. Annelik.....	70
3.2.5.3. Toplumsal Mekân	71
3.3. KADIN HAREKETLERİ	73
SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA	86

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Damızlık Kızın Öyküsü Kitabının Bazı Önemli Karakterleri	54
--	----

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1:** Damızlık Kızın Öyküsü Kitabındaki Karakter Tiplerinin Kıyafetlerinin Sembolik Olarak Benimsenmesi ve Kullanılması 80
- Resim 2:** Damızlık Kızın Öyküsü Kitabındaki Karakter Tiplerinin Protesto Eylemlerinde Kullanılması 82

KISALTMA LİSTESİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

M.Ö : Milattan Önce

TDK : Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

İnsan, aklını ve hayal gücünü birlikte kullanarak çevresini yeniden tasarlayabilir, toplumun ve çağın şartlarını değiştirebilir. Bu aslında insanın, geçmişe, bugüne ve geleceğe dönük tüm ümitlerinin, beklentilerinin ve arzularının temelinde yatan ütopyacı/distopyacı yönüdür. Gelecekte gerçekleştirebileceği ümit edilen ideal toplumsal düzen, barış, refah, adalet, özgürlük gibi değerleri gerçekleştirme özlemini yansıtan duygu, insanı mükemmel olanı yani ütopyayı ya da bir ironiyle distopyayı yansıtmaya itmektedir. İnsanoğlu tarihi boyunca çeşitli eserler vererek bu duygularını kimi zaman dini olgulara dayalı bir şekilde, kimi zaman da sosyal, siyasi, ekonomik ve bürokratik kurumları bir arada bulunduran karmaşık bir yapı oluşturarak gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Ütopya; mümkün olmayan ancak insanın içinde yaşamak için heves ettiği bir dünyayı tasvir eder. Bu kelimeyi ilk defa tanımlayan ve betimleyen Thomas More'dur. More 'Ütopya' (1516) eseri ile yaşamak için heves edilen dünya tanımlamasını yapmıştır. More'un ütopya metodu; sosyal düzeni daha iyisiyle geliştirmek ve ona dinamizm kazandırmak amacıyla uygulamaya dönük işlevsel tavsiyeler ileri süren bir çeşit düşünme biçimidir. Aslında More'un Ütopya eserinden önce de ütopyik özellikleri içeren metinler üretilmiştir ancak More, Ütopya eseriyle metodolojik bir yol ortaya koyduğu için bu tür, More'un eseri ile doğmuş kabul edilmektedir. Bu bağlamda bu tür ismini More'un Ütopya eseriyle almış olsa da sistemin aksayan yönlerini örtük bir şekilde eleştiren ve ideal düzeni felsefi olarak anlatmaya çalışan Platon'un *Devlet* (M.Ö 375) adlı eseri bu türün ilk örneğidir. Devlet ve Ütopya eserlerinin ardından; Tomasso Campanella (1568-1639), *Güneş Ülkesi* adlı eserini yayınlamıştır. Bu ütopyayı, Francis Bacon'ın (1561-1629), *Yeni Atlantis* adlı eseri takip eder. Batıda böyle bir seyir gösteren ütopya, Doğu'da da Farabi'nin (870-950), *El-Medinetü'l Fazıla* adlı eserinde kendisini göstermektedir. Bir diğer önemli eser ise; İbn Tufeyl'in (1106-1186), *Hay Bin Yakzan* adlı romanıdır.

Ütopya kavramının ortaya çıkması ve bu kapsamda çeşitli eserlerin üretilmesi ile, ütopya kavramının karşısında distopya kavramı da şekillenmeye başlamıştır. Daha açık bir ifadeyle, ütopya nasıl gelecekte ümit edilen ideal toplumsal düzeni anlatıyorsa distopya da toplumları gelecekte bekleyen tehlikelerden haberdar etme amacı taşımaktadır. Bu tür bağlamında verilen eserlere göre bu tehlikeler bazen yoğun teknoloji sonucu makineleşen bir toplumda insanın duygu, düşünce ve değer

sistemlerinin yok olması bazen de insanın özgürlüklerinin, demokratik haklarının kurulacak bir despotik devlet tarafından yok edilmesi şeklinde olabilmektedir. Genel olarak distopya eserlerinin başlangıcı Yevgeni Zamyatin'in *Biz* (1924) adlı romanı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya* (1932) eseri de distopya edebiyatı için oldukça önemli bir eserdir. Bu türün dünyada en yaygın bilinen örneği ise George Orwell'ın *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* (1984) adlı romanıdır.

Cinsiyetsiz bir toplum tarihsel olarak hiçbir zaman var olmadığından, cinsiyetlerin eşitliğini varsayan feminist düşünce de aslında ütopyik olarak değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla ütopycılığın savunulması ya da eleştirilmesi boyutuna feministler de katılmıştır. Bu kapsamda feministler özellikle ütopycılığın daha iyi toplumlara dair hayalleri harekete geçirmede kullanmışlardır. Ayrıca son derece ideal olduğu için ilerleyici hiçbir yer olmayan, katı hiyerarşilere bel bağlayan ve kusursuz düzeni idame ettirmek için zor kullanan toplumları sorgulamışlardır. En önemlisi de pek çok eleştirmen, ütopya sakinlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasına rağmen bu türün, kadınları sıradanlaştırması ve ataerkil figürlere boyun eğmeye zorlanması bağlamında şekillendiğini ileri sürmüştür (Johns, 2021: 248). Daha açık bir ifadeyle, 17. yüzyıldan itibaren kadınların toplum içerisindeki rollerine değinen ütopycalar ortaya çıkmaya başlamış ancak bu eserler yalnızca erkek yazarlar tarafından yazılmış, bu sebeple de ataerkil düşünce ile şekillenmiştir. Diğer yandan kadının güçlendiği, genellikle erkek-kadın rollerinin tersine döndüğü ve kadınların toplum üzerinde güç kurduğu bazı eserlerde de dışardan bir güç ile toplumsal yapı tekrar erkek egemen yapıya geri dönmektedir.

18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başından itibaren geleneksel ütopya anlayışı¹ konu ve işleyiş bakımından farklılaşmaya başlamış ve özellikle Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi gibi Avrupa'da oluşan yeni düşünce akımları ile beraber modern yapıda ütopycalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sebeple feminist yazar ve

---

¹ Thomas More'un ütopycası geleneksel versiyonun yani klasik ütopya şablonunun tipik bir örneğidir:

- Merkezi yapılanmanın hâkim olduğu,
- İktidarın gözetim yapabileceği bir koltuğun bulunduğu,
- Tek tip kentlerin bulunduğu,
- Alt yapı sakinlerinin disiplin altına alınışını destekler mimari ve kurumların bulunduğu,
- Belirli davranışları teşvik ederken diğerlerini caydırıcı kadim kitapların, yinelenen ritüellerin, her yanı kutsamış simge ve işaretlerin bulunduğu,
- Kılık-kıyafetin resmi makamlar tarafından dağıtıldığı,

Karşıt görüştekilerin uzaklaştırıldığı ya da sınırlama altına alındığı sistem, geleneksel ütopycaya tiplemesini tanımlar.

eleştirirler ütopyanın geleneksel şablon biçimini es geçip çeşitli modeller geliştirmişlerdir. Diğer yandan özellikle 18. yüzyılda okuryazarlığın ve kitaplara erişimin artması ile edebiyat pazarının Avrupalı kadınlara açılması, feminizmin kurumsallaştırmasına ve ütopyik ve distopyik eserlerin oluşmaya başlamasına yol açmıştır. Sonuç olarak modern feministler, daha adil ve eşitlikçi bir toplum arzularını dile getirmek amacıyla ütopya ve distopya türünde eserler ele almaya başlamışlardır.

Bu çalışmada, Margaret Atwood tarafından yazılan *Damızlık Kızın Öyküsü-The Handmaid's Tale* isimli roman incelenmiştir. *Damızlık Kızın Öyküsü*, Amerika Birleşik Devletleri'nde Gilead Cumhuriyeti olarak adlandırılan ataerkillik yapının, totaliterliğin ve teokrasinin hüküm sürdüğü bir rejimde geçmektedir. Ülkede artan çevre kirliliği dolayısıyla doğurganlık oranı düşmüş ve nüfus azalmıştır. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri'nde sağ kesim destekçileri bir darbe yaparak Gilead Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Bu rejimde kadınlar belirli alt sınıflara ayrılarak nüfusu arttırmak için görevlendirilmişlerdir. Bu kapsamda ülkede anayasa askıya alınmıştır ve kadınların okuması, para kazanması yasaklanmıştır. Tüm kadınlar, tamamen devlete aittir ve doğurganlık ya da diğer belirli görevlerde hizmet etmek üzere bir sistem içerisine yerleştirilmişlerdir.

İlgili literatür incelendiğinde Margaret Atwood'un 'Damızlık Kızın Öyküsü' adlı romanının genel olarak karşılaştırmalı bir analize tabi tutulduğu görülmektedir. Buradaki temel amaç yazarların distopya geleneğini karşılaştırmalı edebiyat bilimi yöntemiyle ele alarak bu bilimlere katkı sağlamayı amaçlamasıdır. Ayrıca ikili eser karşılaştırmaları ile yazarlar kadın olgusunun, ataerkillik yapının, toplumsal cinsiyet kavramının ve rollerinin nasıl resmedildiğini okuyucuya sunmaya çalışmışlardır. Bu kapsamda bazı literatür örnekleri aşağıda sunulmuştur.

Erata (2023), Margaret Atwood'un *Damızlık Kızın Öyküsü* ve *Ahitler* adlı eserlerinde yer alan birey, toplum ve devlet olgularını, Katharine Burdekin'in *Svastika Geceleri* adlı eseri ile karşılaştırmıştır. Yazar analizi ile birey, toplum ve devlet olgularının, kadının ve erkeğin indirgenmesine etkilerini ve bu etkilerin karşılaştırılması yoluyla kadının ve erkeğin bireysel, toplumsal ve siyasal alandaki indirgenmesini somutlaştırmıştır.

Bulut (2022) da Katherine Burdekin'in 'Svastika Geceleri' ve Margaret Atwood'un 'Damızlık Kızın Öyküsü' adlı romanlarını farklı bir perspektiften

karşılaştırmıştır. Yazar, Foucault'nun biyopolitikası çerçevesinde romanları feminist bir bakış açısıyla incelemiştir. Çalışma, seçilen romanların analizi ile Foucault'nun eserlerinde öne sürdüğü biyopolitikaların aşırı kullanımının olası sonuçlarını gözler önüne sermektedir. Çalışmanın sonucunda, geleneksel ataerkil ideoloji ve ayrıcalıklara uyulması ve aşırıya kaçılması durumunda kadınların ne kadar aşağılanabileceğini gösterdiği ortaya çıkarılmıştır.

Kopan (2022) da Margaret Atwood ile Bina Shah'ın romanları konu edinerek karşılaştırmalı bir analiz yapmıştır. Yazar Atwood'un 'Damızlık Kızın Öyküsü' ve 'Ahitler' adlı eserleri ile Shah'ın 'O Uyumadan Önce' romanını, arketipçi eleştiri yöntemi bağlamında ve varyasyon kuramı kapsamında karşılaştırmıştır. Çalışmada birincil amaç; seçilen romanlardaki arketipsel durumları, simgeleri ve karakterleri, arketip kavramı açısından değerlendirmek ve distopya edebiyatında arketiplerin nasıl temsil edildiği konusunda karşılaştırmalı bir çözümleme yapmaktır. Çalışmanın ikincil amacı; söz konusu eserlerdeki kadın kahramanları bütünlük arayışı bağlamında inceleyerek benzerlikleri ve farklılıkları tartışmaktır. Çalışmanın son bölümünde ise, seçilen romanların arketipçi eleştiri bağlamında çözümlemesi yapılmıştır. Romanların ortak arketiplerin neler olduğu ve bunların ne anlama geldiği sorgulanmıştır. Bununla birlikte, romanlardaki kadın kahramanların yolculuğu da detaylı olarak analiz edilmiştir.

Kazak (2018) ise Margaret Atwood'un 'Damızlık Kızın Öyküsü' ile Ayşe Kulin'in 'Tutsak Güneş' romanlarını karşılaştırmalı bir analize tabi tutmuştur. Bu kapsamda çalışma; distopik toplumlarda kadının yerini araştırmış ve sosyal hayat içerisinde kadın ve erkeğin bulunduğu konum ve eşitsizlikleri; idealize edilen kadın tipi ve karşıtını, kader algısı olarak adlandırılan kölelik durumunu; ahlak ekseninde kadınların ötekileştirilmesi ve hiçleştirilmesini irdelemiştir.

Avgın (2019), feminist teori ışığında, hukukun eril siyasi iktidarla olan ilişkisini Damızlık Kızın Öyküsü'nü bağlamında incelemiştir.

Kederli (2022), genel olarak romanda yer alan Gilead Cumhuriyetine odaklanmıştır. Bu kapsamda Gilead Cumhuriyeti'nin temellerini oluşturan üreme odaklı sistemi incelemiş ve kadınların maruz kaldığı fiziksel, cinsel ve psikolojik sömürünün, kadınlarının içinde bulunduğu ruh haline nasıl zarar verdiğini okuyucuya anlatmaya çalışmıştır.

Özden (2022), 'Damızlık Kızın Öyküsü' isimli eseri, toplumsal cinsiyet rollerinin performatif temeli kapsamında incelemiştir. Bu bağlamda Butler'ın toplumsal cinsiyet tartışmalarında performatiflik teorisini ele almış ve modernist bir evrensellik fikrini özcü varsayımlarla benimseyen, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş kimliklerde performatif ve çoğul boyutları görmezden gelen feminizmin kanonik varsayımlarına yönelik eleştirileri incelemiştir.

Erpiş (2021), Margaret Atwood'ın 'Damızlık Kızın Öyküsü' ve 'Ahitler' romanlarını incelemiştir. Çalışmada, romandaki kurgusal Gilead devleti, totaliter ve faşist bir rejim olarak tanımlanmış ve İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemlerinden tarihi emsalleriyle konumlandırılmıştır.

Akçay (2019), 'Damızlık Kızın Öyküsü' adlı romanı, baskıcı rejim ve baskıya uğrayanlar arasındaki güç dinamiklerine alternatif iletişim yöntemlerinin etkileri bağlamında incelemiştir. Bu çerçevede, çalışma rejimin sessizleştirme yöntemlerine rağmen anlatıcının bireyselliğini koruma yollarını analiz etmiş ve yeraltı örgütlenmesinin aktif direniş taktiklerini incelemiştir.

Topçu (2018), feminist eleştiri ışığında Margaret Atwood'un 'Damızlık Kızın Öyküsü' adlı romanında din ve politikanın kadın üzerindeki etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda çalışma birinci bölümde, feminizmin tarihi gelişimine ve feminist eleştirinin Damızlık Kızın Öyküsü'ndeki rolüne odaklanmıştır. İkinci bölümde, romanın yazıldığı zaman diliminde Amerika'da var olan kadınların politik durumunun yanı sıra politikanın Gilead Cumhuriyeti'nin kadınlar üzerindeki etkisi dile getirilmiş ve son bölümde de din ve politikanın kötü niyetli insanlar tarafından suistimal edildiğinde kadınlar üzerinde nasıl yıkıcı etkilerinin olduğunu ortaya koymak amacıyla Margaret Atwood'un kadınlar için böylesine korkutucu bir dünya tasvir ettiği vurgulanmıştır.

Carban (2018), Matthew Gregory Lewis'in 'Şeytanın Gizli Yüzü' ve Margaret Atwood'un 'Damızlık Kızın Öyküsü' adlı romanlarını, psikanalitik yaklaşımlar bağlamında incelemiştir. Daha açık bir ifadeyle radikal dini öğretilere aşırı ölçüde bir tutkuyla bağlı olan kimselerin kaçınılmaz olarak psikolojik problemlerle karşı karşıya kalacaklarını tartışmaktadır. Çalışmada yer alan romanlar vasıtasıyla, acımasız dini liderlerin elinde yetişmiş baş karakterler, mental ve kişilik problemleri olan hastalar olarak görülmüş ve bu problemlerin muhtemel sebepleri araştırılmıştır. Bu kapsamda

bir psikanalitik edebiyat eleştirisi denemesi olarak, psikanalitik yaklaşımla hem roman hem de baş karakterlerin iç dünyaları yorumlanmıştır.

Yarım ve Çimen (2022), *Distopyalarda Kadın Temsili: Biz, Swastika Geceleri, 1984 ve Damızlık Kızın Öyküsü* adlı makaleleri ile; distopya türüne ait eserlerde kadının ne şekilde temsil edildiğini incelemişlerdir. Bu kapsamda Yevgeni Zamyatin'in 'Biz', Katharine Burdekin'in 'Swastika Geceleri', George Orwell'in '1984' ve Margaret Atwood'un 'Damızlık Kızın Öyküsü' adlı eserlerini irdelenmişlerdir. Çeşitli distopya eserleri ele almalarındaki temel amaçlardan biri de erkek ve kadın yazarların, kadına bakış açılarını ortaya koymaktır.

Çelik (2019), *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört" İle" Damızlık Kızın Öyküsü" Romanlarının Genetik ve Tipolojik Yöntemle İncelenmesi* adlı makalesi ile de George Orwell'in 'Bin Dokuz Yüz Seksen Dört' ile Margaret Atwood'un 'Damızlık Kızın Öyküsü' adlı romanlarını, tipolojik ve genetik yöntemler ile karşılaştırmıştır.

Distopik edebiyata, özellikle feminist distopyalara olan ilginin arttığı bir dönemde ortaya çıkan bu eser; "*Otomatik Portakal, Cesur Yeni Dünya ve Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*" gibi distopik romanların her birinin kendi potansiyel distopya anlayışını taşıdığı gibi *Damızlık Kızın Öyküsü* de Atwood'un kendi anlayışı ile şekillenmiştir. Bu nedenle bu çalışmada nitel bir araştırma yöntemi olan söylem analizi yapılmıştır. Söylem analizi bağlamında; Atwood'un kitabında ne söylendiği ve ne ima edildiği yorumlanmıştır. Bu noktada basit bir yorumlama faaliyeti yapılmamış, ifadeler incelenmiş ve incelemeler sonucunda yapılan analize anlam kazandırılması bakımından sistematik bir metodoloji sunulmuştur. Söylem analizi kapsamında kitaptaki anlatımın incelenen yönleri;

- Kelimelerle ifade edilen kavramlar,
- Yan tümceler ya da cümlelerle ifade edilen önermeler,
- Cümle dizileriyle ifade edilen tutarlı önerme dizileri,
- Söylem parçalarının genel anlamları,
- Söylemin bütünüdür.

Damızlık Kızın Öyküsü kitabı genel olarak ikinci dalga feminizme odaklanan distopik bir romandır. Ayrıca eser dini savlar ile sunulan bazı abartılı şeyleri vurgulamaktadır. Bu sebeple bu tezin temel amacı; Atwood'un karakterlerinin içsel varlıkları ile toplumsal gerçeklik arasındaki bağlantılarını irdelemektir. Bu bağlamda

Atwood tarafından oluşturulan kadın tiplerinin söylem analizini yapılmıştır. Tezin birinci bölümünde toplumsal cinsiyet kavramı açıklanmış ve bazı feminist teoriler özetlenmiştir. İkinci bölümde ise ütopya ve distopya kavramları açıklanmıştır. Bu açıklamada özellikle ütopyik ve distopyik eserlerin ilk ortaya çıktığı dönemlerde var olan yapısı ile modern dönemde gelişen yapısı arasındaki fark ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise Margaret Atwood'un 'Damızlık Kızın Öyküsü' kitabı, yazarın yaratmış olduğu olay örgüleri ve karakter tipleri bağlamında detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur ve "kitapta toplumsal cinsiyet kodları ve kadınlara atfedilen rol biçimleri nasıl kurgulanmış?" sorusu temel problem cümlesi olarak belirlenerek, bu problem cümlesi çerçevesinde söylem analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda birtakım temel kategoriler oluşturulmuştur:

- a. Ahlak,
- b. Özgürlük,
- c. İtaat ve İtaatsizlik,
- d. İmaj - Hafıza - Kimlik Oluşturma,
- e. Kurumsallaşmış Cinsiyet Roller ve Sosyal İdeallere Boyun Eğdirme,
  - Annelik
  - Evlilik
  - Toplumsal Mekân

Kitap, oluşturulan bu kategoriler çerçevesinde açıklanmıştır. Son olarak çalışmanın sonuç kısmında önceki bölümlerinde Atwood tarafından yaratılan kadın tipleri hakkında yapılan açıklamaların ve tartışmaların bir özeti verilerek genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET VE FEMİNİST TEORİ

Feminizm, cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla kadın haklarını savunan kolektif bir harekettir. Bu nedenle feminist teori, genel olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğasını anlamayı amaçlar. Hayatın her alanında metodolojilere, geleneklere ve önceliklere meydan okuyarak kadınlar için eşit haklar talep eder. Bu doğrultuda feministler, toplumsal cinsiyet etrafında toplumsal farklılıkları vurgulayarak direnmeye ve kadın-erkek arasındaki eşitsizliklerin devam etmesine meydan okumaya çalışırlar. Son yıllarda, özellikle genç topluluklar arasında cinsiyetçiliğin daha açık biçimleri azalmış olsa da bu durum hala çeşitli biçimlerde varlığını sürdürmektedir.

Tarihin bütününe bakıldığında cinsiyet eşitliğinin hüküm sürdüğü bir toplumun hiçbir zaman oluşmadığı görülmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliğinin varlığı ütopyik olarak nitelendirilebilmektedir. Ütopyaları tasavvur etmek, egemen söylemlere karşı çıkmanın ve var olana eleştirel bir yaklaşım geliştirerek hem fiziksel hem de duygusal anlamda değişime açık olmanın bir yoludur (Hudson ve Rönnblom, 2020: 2-3). Eski Yunanca'da 'kötü yer' anlamına gelen distopya ise tarihin evriminin ve çağdaşlığın getirdiği en kötü kabuslarının hâkim olduğu çaresiz dünyaları anlatan bir türdür (Minico, 2019: 1). Daha açık bir ifadeyle distopya, idealize edilmiş bir toplum yerine kurgusal bir gelecekte bozulmuş veya baskıcı bir toplumu tasvir eden edebi eserleri içermektedir.

Bu kapsamda distopik romanlarda toplumsal cinsiyet rollerinin daha iyi anlaşılmasına kapı aralayabilmek için, çalışmanın giriş niteliğinde olan bu bölümünde öncelikle toplumsal cinsiyet kavramına yönelik teorik bir çerçeve sunulmuştur. Daha sonra ise feminist teoriler özetlenerek feminist distopya teorik açıdan konumlandırılmak istenmiştir.

1.1. TOPLUMSAL CİNSİYET: TEORİK ÇERÇEVE

Toplumsal cinsiyet, toplumun bireylere atfettiği davranış, roller, beklentiler ve kimliklerle ilgili bir kavramdır. Biyolojik cinsiyet, bir bireyin fiziksel ve anatomik cinsiyetini tanımlarken, toplumsal cinsiyet, kültürel ve sosyal faktörlerle şekillenen ve insanların toplum içinde nasıl davranması gerektiğini belirleyen bir yapıdır. Toplumsal cinsiyet, toplumun belirli bir cinsiyete nasıl davranması gerektiği

konusunda belirli normlar, beklentiler ve roller içerir. Örneğin, birçok toplumda kadınlar ev işleri ve çocuk bakımı gibi geleneksel olarak 'kadınsı' kabul edilen rollerle ilişkilendirilirken, erkekler ise güçlü, koruyucu ve kazanç sağlayan rollerle ilişkilendirilir. Ancak bu roller ve beklentiler toplumdan topluma farklılık gösterebilir ve zamanla değişebilir. Toplumsal cinsiyet, aynı zamanda cinsiyet eşitsizliğinin de bir kaynağıdır. Toplumsal cinsiyet normları, bir cinsiyetin diğerine göre daha üstün veya değersiz olduğu inancını teşvik edebilir. Bu da kadınlara ve diğer cinsiyet kimliklerine karşı ayrımcılığa, baskılara ve kısıtlamalara yol açabilir. Din, gelenek ve kültür ile bağdaştırılan ve tarih boyunca ataerkil dünya görüşüyle sürdürülen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kadınların güçlenmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmiştir (Kağıtçıbaşı, 2012: 9-22). Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin temelinde, insan ırkının toplumsallaşması sırasında edindiği toplumsal cinsiyet rolleri vardır (Coşkun ve Özdilek, 2012: 30-39).

Son yıllarda, toplumsal cinsiyetin sadece kadınlar ve erkeklerle sınırlı olmadığı, cinsiyetin bir spektrum olduğu ve insanların farklı cinsiyet kimliklerine sahip olabileceği anlayışı güçlenmiştir. Toplumsal cinsiyet farkındalığı ve eşitliği, cinsiyet temelinde ayrımcılığı azaltmayı ve insanların kendi cinsiyet kimliklerini ifade etmelerini destekleyen önemli bir konudur. Cinsiyet eşitliği mücadelesi, cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri konusunda daha kapsayıcı politikalar ve toplumsal değişimler gerektirir. Bu yüzden feminist hareket, eşitliği vurgulayan alternatif toplumsal cinsiyet rolleri oluşturmak için çalışmaktadır. Bu hareketlerin nedenini anlayabilmek için önce eşitsizliğin temeli anlaşılmalıdır. Toplumda var olan eşitsizliği daha net anlatabilmek adına, toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet kavramları arasındaki farka değinildikten sonra cinsiyet rollerin toplumsallaştırılması açıklanmıştır.

1.1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Biyolojik Cinsiyet Kavramları

Kadın veya erkek terimi bireyin, hem biyolojik anlamda dişi -female- veya er -male- oluşunu hem de toplumun bireye sunduğu roller dâhilinde anlam kazanan kadın -woman- veya erkek -man- oluşunu ifade etmektedir (Vatandaş, 2007: 30). Ancak toplumsal boyut ve biyolojik boyut kavramsal tanımların ötesine uzanan derin bir farklılık barındırmaktadır. Bu ayrım temelde cinsiyetin, cinsiyet farklılıklarının, cinsiyetler arasındaki ilişkilerin, biyolojik zorunluluktan değil, sosyal düzenlemelerden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Daha açık bir ifadeyle cinsiyet

kavramı, kadın ve erkeğin doğuştan gelen, genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklerini ifade etmekte iken toplumsal cinsiyet, toplumun kadın ve erkeğe yüklediği rolleri, sorumlulukları ve davranışları oluşturmaktadır (Bora, 2012: 175; Coşkun ve Özdilek, 2012: 30-39).

Biyolojik cinsiyet, bir bireyin fiziksel ve anatomik özelliklerine dayanan cinsiyet belirleyicilerine odaklanmaktadır. Bireyin, organları, kromozomları ve hormon düzeyleri gibi biyolojik faktörlere dayanmaktadır. Genellikle kadın ve erkek olarak tanımlanan iki ana biyolojik cinsiyet vardır. Kadınlara XX kromozomları ve dişil cinsel organlar, erkeklere ise XY kromozomları ve eril cinsel organlar bulunmaktadır. Biyolojik cinsiyet, doğumda belirlenmektedir ve genellikle sabit ve değişmez bir şekilde kabul edilir. Öte yandan, toplumsal cinsiyet, bir bireyin toplumun beklentilerine ve normlarına göre şekillenen cinsiyet kimliği, rolleri, davranışları ve sosyal ilişkileri ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet, kültürel, sosyal ve psikolojik faktörlerden etkilenir ve değişebilir. Toplumun belirli bir cinsiyete nasıl davranılması gerektiği, hangi rollerin onlara atfedildiği ve hangi beklentilerin onlardan beklenildiği toplumsal cinsiyetin bir parçasıdır. Örneğin, toplumsal cinsiyet normları, kadınlara ev işleriyle ilgilenme ve duygusal rolleri üstlenme gibi roller atfederken, erkeklere güçlü olma, liderlik rolü üstlenme ve maddi kazanç sağlama gibi roller atfetmektedir. Bu ayrım, biyolojik cinsiyetin belirlenmesinde biyolojik faktörlere dayanırken, toplumsal cinsiyetin belirlenmesinde toplumsal ve kültürel faktörlere dayanmaktadır. Biyolojik cinsiyet doğuştan gelirken, toplumsal cinsiyet toplumun öğrettikleri ve bireyin kimlik, tercih ve ifade biçimleriyle şekillenmektedir. Bu nedenle, bir bireyin biyolojik cinsiyeti kadın veya erkek olsa da toplumsal cinsiyeti bu biyolojik cinsiyetin dışında olabilmektedir. Toplumsal cinsiyet, toplumsal ve kültürel bir yapı olduğu için zamanla ve farklı toplumlarda değişebilmektedir. Bu sebeple kadınların konumu doğal olarak verilmediği ve toplumsal olarak inşa edildiği konusunda ısrar etmek, kadınların toplumsal tabiiyetine ilişkin oynadığı meşrulaştırıcı rol düşünüldüğünde, gerekli bir vurgu olacaktır.

Toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet kavramları eş anlamlı olmasalar da konuşma, belgeleme ve bilimsel literatürde sıklıkla karıştırılmaktadır. Toplumsal cinsiyet, insan icadıdır. Daha açık bir ifadeyle, sonradan öğrenilir ve değişime müsaittir. Biyolojik cinsiyet ise ceninde oluşur. Toplumdan topluma ve bir zaman diliminden diğerine farklılık göstermez. Toplumsal cinsiyet fikri ne yenidir ne de

özellikle kadınlarla ilgili olarak feminist bir fikirdir (Thompson, 2012: 7). Ancak özellikle II. Dünya Savaşı sırasında erkeklerin savaşa gitmesi ve kadınların çalışmak zorunda kalması ile toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet kavramlarının üzerinde daha çok durulmaya başlanmıştır. Hem biyolojik hem de toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olmanın ne anlama geldiğine dair toplumsal, tarihsel ve kültürel olarak belirlenmiş yapılarla uyumlu ve hesap verebilir olma konusundaki inanç ve beklentilerinden etkilenmiştir. Örneğin, çoğu kuruluş eril uygulamaları yansıtır, değer verir, ayrıcalık tanır ve erkek liderleri destekler (Hearn, 2014 aktaran Kroese, 2022: 2). Ayrıca toplumlarda var olan toplumsal cinsiyet şemaları, kadınların ve erkeklerin nasıl düşündükleri, hissettikleri ve hareket etmeleri gerektiği konusunda açıklayıcı ve kuralcı klişelere neden olarak toplumsal cinsiyet yanlılığına ve eşitsizliğine yol açmaktadır.

1.1.2. Cinsiyet Rollerinin Toplumsallaştırılması

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınlar ve erkekler arasında toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel alanda eşitlik sağlanması anlamına gelir. Bu, her iki cinsiyetin de aynı fırsatlara, kaynaklara, haklara ve imkanlara sahip olmasını gerektirir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, her iki cinsiyetin de potansiyellerini gerçekleştirmelerine ve kendi kararlarını alabilmelerine olanak tanımaktadır. Ancak, dünya genelinde hala toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri mevcuttur. Kadınlar, birçok alanda eşitsizliğe ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Cinsiyet rolleri, belirli bir kültür bağlamında kadın ve erkek tarafından evde, işte ve diğer kamusal ve özel alanlarda farklı şekillerde gerçekleştirilen (ve toplum tarafından uygun görülen) davranışlar dizisini oluşturmaktadır. Bu yüzden cinsiyet rolleri, bireylerin, grupların ve toplumların cinsiyetlerine ve her toplumun cinsiyete ilişkin değer ve inançlarına dayalı olarak bireylerden farklı beklentiler beklemektedir (Blackstone, 2003: 335). Örneğin;

Eğitim: Bazı bölgelerde, kız çocukları hala eğitime erişimde kısıtlamalarla karşılaşabilir. Eğitimdeki eşitsizlik, kadınların yeteneklerini geliştirmelerini ve istedikleri kariyerlere ilerlemelerini engelleyebilir.

İş hayatı: Kadınlar, erkeklerle aynı işlerde çalışmalarına rağmen, daha düşük ücretlerle karşılaşabilir ve terfi fırsatlarından yoksun kalabilirler. Ayrıca, bazı sektörlerde liderlik pozisyonlarında kadınların temsil oranı düşüktür.

Siyasi katılım: Kadınların politik karar alma süreçlerine katılımı sınırlı olabilir. Kadınların siyasi liderlik rollerinde ve karar alma mekanizmalarında daha fazla temsil edilmeleri önemlidir.

Toplumsal roller ve beklentiler: Toplumda hala yaygın olan cinsiyet rolleri, kadınların özgürce kendi potansiyellerini keşfetmelerini ve tercihlerini yapmalarını engelleyebilir. Bu da kadınların belirli rollerle sınırlı kalmasına ve ayrımcılığa maruz kalmasına yol açmaktadır.

Cinsiyet rollerinin toplumsallaştırılması, bir toplumda cinsiyetler arasındaki sosyal ve kültürel beklentilerin nasıl aktarıldığını ve bireylerin bu rolleri benimsemesini ifade etmektedir. Bu süreç, bir kişinin doğduğunda cinsiyetine bağlı olarak toplum tarafından belirlenen rol ve normlara uyum sağlamasını içermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, bir toplumun belirli bir cinsiyete attığı davranışlar, roller, beklentiler ve sorumluluklarla ilgilidir. Örneğin, birçok toplumda erkeklere güçlü, bağımsız, kararlı ve rekabetçi olma rolleri yüklenirken, kadınlara ise duygusal ve ev içi işlerle ilgilenme rolleri dayatılmaktadır. Bu roller, toplumun kültürel, dini, tarihsel ve sosyal normlarına dayanmaktadır.

Cinsiyet rolleri, çocuklar henüz bebekken başlamakta ve aileler, eğitim kurumları, medya, akran grupları ve toplumun diğer unsurları aracılığıyla toplumsallaştırılmaktadır. Örneğin, bir bebek erkek olduğunda mavi renkli kıyafetler giydirmek, erkek oyuncaklarıyla oynamasına izin vermek ve ona cesaret, güçlülük ve liderlik gibi özellikler yüklemek yaygın bir uygulamadır. Benzer şekilde, bir bebek kız olduğunda pembe renkli kıyafetler giydirmek, oyuncak bebeklerle oynamasına teşvik etmek ve ona naziklik, yardımseverlik ve annelik yetenekleri gibi özellikler atfetmek yaygındır. Benzer şekilde eğitim kurumları, öğretmenler ve akran grupları da cinsiyet rollerinin toplumsallaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Çocuklar, okul ortamında ve arkadaşlarıyla etkileşimlerinde cinsiyete dayalı davranışları, ilgi alanlarını ve rol modellerini gözlemleyerek öğrenmektedir. Örneğin, erkek çocuklar genellikle spor yapmaya teşvik edilirken, kız çocuklar dans veya müzik gibi aktivitelere yönlendirilebilir. Medya da cinsiyet rollerinin toplumsallaştırılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Televizyon programları, reklamlar, filmler ve diğer medya araçları, cinsiyet rollerini belirginleştirebilir ve bu rolleri benimsemeyi teşvik edebilir.

Maalesef toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel inanç görüşleri bugün bile toplumun birçok alanında baskın olmaya devam etmektedir. Daha açık bir ifadeyle, özellikle yirmi birinci yüzyılda bu görüşlere karşı alternatif bakış açıları artan bir destek kazanmış (Blackstone, 2003: 335) olsa da hala bu eşitsizliğin farklı yönlerle de olsun devam ettiğinin altını çizmek gerekmektedir. Bugün birçok kurum, toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili geleneksel inançları destekleyen bir bakış açısıyla faaliyet göstermektedir. Bu nedenle birçok şirkette toplumsal cinsiyet rollerine yönelik geleneksel bakış açısı hâkim olmaya devam ettiğinden, şirketlerde kadın ve erkeklerin sahip oldukları pozisyonlar genellikle cinsiyete göre ayrılmaktadır. Örneğin, kadınlar genellikle aşırı duygusal ve bazen de mantıksız buldukları için daha basit işlere konumlandırılmakta ve lider, yönetici konumlarına erkekler daha uygun görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumuna katkıda bulunan çeşitli faktörler de - örneğin, etnik köken, ırk, sosyal sınıf, okul/okul öğretmenleri, ebeveynler ve akranlar, din- bulunmaktadır. Sosyolojik bakış açısıyla ilgili olarak, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin feminist bir bakış açısı, toplumsal cinsiyet rolleri öğrenildiği için yeni ve farklı rollerin yaratılabileceğini iddia etmektedir (Blackstone, 2003: 337). Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliği için mücadelede cinsiyet temelinde ayrımcılığı ve eşitsizliği azaltmak hedeflemektedir. Bunun için de eğitimde fırsat eşitliği sağlamak, kadınların ekonomik bağımsızlığını desteklemek, cinsiyet temelli şiddeti önlemek, cinsiyet rollerinin sınırlarını aşmak ve toplumun her kesiminde cinsiyet eşitliği bilincini artırmak gibi çeşitli önlemler gerekmektedir.

1.2. FEMİNİST TEORİLER

Birçok çağdaş feminist kuramcı için kadın kavramı bir sorundur ve bu kavram feminist teorinin merkezindedir. Bu sebeple feminizmin ne olduğunu anlamak basit bir iş değildir. Feminist yazarlar arasında da açık bir tanım yapma konusunda isteksizlik vardır. Ancak genel çerçeveyi oluşturabilmek adına bir tanım sunmamız gerekirse; kadın ve erkek arasındaki ilişkide kadının dezavantajlı olduğu konumu ve toplumdaki ataerkil yapıyı eleştiren bir ideoloji olduğunu söyleyebiliriz.

İlgili literatür incelendiğinde feminist hareketin tek ve basit bir tanımı olmadığı gibi tek bir çıkış ve gelişme seyri izlemediği de görülmektedir. Örneğin; feminizmin tarihini Orta Çağ'a kadar götüren yazarlar, kadın haklarını tartışmaya

açan ilk kadınlardan birinin Christine de Pisan² olduğunu savunurlar. Feminizmi 17. yüzyılda arayanlar ise feminizmin, İngiliz kadınların kendilerinin aşağı olarak tanımlanmasına ve erkeklerin kendileri üzerinde hak sahibi olmalarına tepki olarak geliştiğini belirtirler. Diğer taraftan, feminizmin Fransız Devrimi sonrasında şekillenen siyasal yapıya bir tepki olarak geliştiğini savunanlar olduğu gibi İngiliz Sanayi Devrimi³ sonrasında ortaya çıkan tepkiyi, feminizmin başlangıç noktası olarak kabul edenler de olmuştur (Altuntaş, 2013: 344-345). Başlangıç tarihinin netliğinde bir uzlaşa yakalayamamakla birlikte özellikle 1960'lardan sonra hızla yükselen kadın hareketi ile birlikte feminist teori anlayışının büyük gelişme yaşadığını söyleyebiliriz. Temelde bu dönemden sonra artık feminizm hem politik bir teoriyi hem de sosyal bir hareketi ifade etmeye başlamıştır. Bu bağlamda feminizm üç farklı duruş ile şekillenmiştir.

Feminizmin ilk dalgası, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında, kentsel sanayileşme ve sosyalist bir ortamdan – yani liberal aydınlanma hareketinin bir parçası olarak Kuzey Amerika ve Avrupa’da - ortaya çıkmıştır. Kadınların eşit haklara yönelik çabaları, bu dalganın asıl amacıdır. Ünlü feminist yazar Mary Wollstonecraft’ın 1792 yılında yayınlanan “*A Vindication of the Rights of Women: with Strictures on Political and Moral Subjects*” adlı eserinde ele aldığı; oy kullanma, eğitimde fırsat eşitliği, mülkiyet hakkı gibi talepler, birinci dalganın asıl hedeflerini oluşturmaktadır.

1893 yılında ilk kez Yeni Zelanda’da, kadınlara oy hakkı verilmesiyle aslında birinci dalga önemini kaybetmeye başlamıştır. Kadınlar oy hakkını elde ettiklerinde, eşitlik ve bağımsızlık kazanacaklarını düşünmüşler ancak bu hakkın, toplumda var olan eşitsizliği çözemediği gerçeğiyle yüzleşmişlerdir. Bu durum feminist akım içerisinde ikinci dalga olarak adlandırdığımız yeni bir dalganın oluşmasına neden olmuştur.

1960’lı yıllarda başlayıp 1990’lara kadar devam eden ikinci dalga ise yeni solun ve liberal hareketlerin gündemde olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, kadınlar toplumsal cinsiyetin köklerine odaklanmışlardır ve kadın

---

² Christine de Pisan’ın 1405’te İtalya’da yayınlanan *Le Livre de la Cité des Dames* (Hanımefendiler Şehrinin Kitabı), geçmişteki ünlü kadınların eylemlerini kaydederek siyasî etki ve eğitim haklarını savunarak günümüz feminizmin birçok fikrini önceden dile getirmiştir (Heywood, 2013: 235).

³ 17. ve 18. yüzyıllar boyunca kadının eş ve anne olarak evine ait olduğu düşüncesi hakimdi. 18. Yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılın başında Sanayi Devrimi ile kadın çalışmaya başlayarak evden ayrıldı (Donovan, 2019: 25).

deneyimini yeniden değerlendirmişlerdir. İkinci dalga feminizm, kadınların sosyal, ekonomik ve kültürel alanda eşitlik ve özgürlük taleplerini ele almıştır. Cinsel özgürleşme, üreme hakları, ev içi emeğin tanınması ve kadınların iş gücüne katılımı gibi konular bu dönemde önemli olmuştur. İkinci dalga feminizm aynı zamanda kadınların bireysel deneyimlerini de keşfetmeye yönelik bir odaklanma sergilemiştir.

1990'ların ortasında başlayan üçüncü feminizm dalgası ise ikinci dalga feminizmin eleştirisini yaparak, çeşitlilik, çoklu kimlikler ve etnik köken gibi konulara daha fazla odaklanmıştır. Üçüncü dalga feminizm, cinsel yönelimler, cinsiyet kimliği, beden pozitifliği ve kültürel farkındalık gibi konuları da ele almaktadır. Daha evrensel bir bakış açısı ile aslında kadın sorununun sadece beyaz kadınlara indirgenmesine tepki gösterilmiştir. Kadınların hepsinin tek bir sebepten - ataerkil yapıdan- dolayı ezilmediklerini, her toplumun kadına bakış açısının farklı olduğu dolayısıyla bireysel olarak sorunların analiz edilmesi gerektiği savunulmuştur.

Özetle, birinci dalga kadın hareketi eşitliği, ikinci dalga kadın hareketi kurtuluşu, üçüncü dalga kadın hareketi farklılığı savunmaktadır. Bu üç dalgaya yayılmış çok sayıda feminist yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Diğer bir deyişle farklı kıstaslar dahilinde liberal, radikal, marksist, varoluşçu vb. başlıklar altında ele alınan bir takım feminist teoriler gelişmiştir.

1.2.1. Liberal Feminist Teori

Liberal feminizmin genel olarak, kadınların yasal ve kamusal alanlarda erkeklerle eşit koşullarda yaşamasını sağlamaktadır. Liberal feminizm kadın ve erkekleri eşit, özerk bireyler olarak görür ve biyolojik cinsiyetin demokratik bir toplumda bireylere tanınan eşit hakları engellemesi durumundaki itiraza dayanır; bu nedenle kadın ve erkek temelde aynı kabul edilir (Greer ve Greene, 2003: 3).

18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarındaki liberal feministler, kadınların en azından oy hakkı yoluyla kamusal yaşama katılma yeteneklerini ve erkeklerle aynı kalitede eğitime ve mesleklere erişim haklarını savunmuşlardır. Uzun yüzyıllar boyunca kadınların eş ve anne olarak evine ait olduğu anlayışı, 19. yüzyılın başında yaşanan tarihsel dönüşümler (başta Sanayi Devrimi) ile kadını ev alanından soyutlamaya başlamıştır (Donovan, 2019: 25).

Mary Wollstonecraft'ın, feminist teori tarihinde ilk önemli çalışma olan *A Vindication of the Rights of Woman* (Kadın Haklarının Savunusu) adlı eserini

tamamlaması, feminizm için önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Wollstonecraft, eserini Fransız bakanı Talleyrand'a ithaf ederken, eğer kadınların bu yeni anayasa dışında tutarsa, Fransa'nın tiranlık olarak kalacağını belirtmiştir.⁴ Daha açık bir ifadeyle Wollstonecraft, eserinde kadınların erkeklerle eşit haklara ve ayrıcalıklara sahip olması gerektiğini savunmuştur. Liberal feministler, toplumda kadınların görmezden gelinmesi uygulamalarına meydan okuyarak, evlilik kurumunun, boşanma ve mülkiyet yasalarının yasal çerçevesini değiştirmek için çabalamışlardır. 19. yüzyılın Evli Kadınların Mülkiyet Yasaları ve 19. - 20. yüzyılda Kadınlara Oy Hakkı Kampanyaları bu çabaların klasik örnekleridir. Özellikle, Mary Astell (1666-1731), Mary Wollstonecraft (1759-99), Harriet Taylor (1807-58), John Stuart Mill (1806-73), Elizabeth Cady Stanton (1815-1902) ve Virginia Woolf (1882–1941), dahil olmak üzere liberal feministler, liberal geleneğin eşitlik ve bireysel özgürlük temeline dayanarak, tıpkı liberallerin iddia ettiği gibi doğumdaki sosyal statünün artık erkekler arasında ayırım yapmak için meşru bir temel olmadığı düşüncesinden yola çıkarak, doğumdaki cinsiyetin de kadınlara karşı ayrımcılık yapmak için artık meşru bir temel olmadığını iddia etmişlerdir (Donovan, 2019: 30).

Liberalizmin düşünce ve değerlerinden etkilenen liberal feminizm, bütün bireylerin kendi başına önemli olduğuna ve bundan dolayı eşit moral değerlere sahip olması gerektiğine dayanmaktadır (Özgün, 2017: 389). Kadının kocasının himayesi altında, aileye ait olduğu fikri ve bu sebeple mülkiyet hakkının olmaması, miras ve çocukları üzerinde hiçbir kontrolünün bulunmaması, doğal hakların tüm insanlar için olduğunu savunan tüm liberal kuramcılarının eleştirdiği bir nokta olmuştur. Örneğin, Blackstone bu olguyu aşağıdaki gibi açıklamıştır:

“Evlilik ile birlikte kanun önünde eşler tek bir kişi haline gelirler. Bunun anlamı şudur: Evlilik sırasında kadının yasanın tanıdığı bir varoluşu kalmamıştır ya da en azından, onu himayesi altına alan erkeğin varoluşuyla ortaklaşmıştır”.⁵

Aslında tüm bu noktalar, 19. yüzyıl kadın hakları hareketinde ortak payda olmuştur. Bu sebeple genel olarak liberal feminizmin, kamusal alanın kadın ve erkek için eşit olması gerektiği üzerinde duran özsel bir reform olduğunu söyleyebiliriz.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mary Wollstonecraft, *A Vindication of the Rights of Woman*. (1972; Baltimore: Penguin, 1975), s. 88.

⁵ Susan Moller Okin (1979), *Women in the Western Political Thought*. Princeton: Princeton University Press. s. 249'dan Aktaran, Donovan, 2019: 26.

Liberal feministlere göre reform ancak eğitim hakkı, oy hakkı, çalışma hakkı vb. hak eşitliğini sağlamak için gerekli olmuştur (Özgün, 2017: 389). Özetle, Liberal Feministlerin aşağıdaki temel düşünceleri paylaştıklarını söyleyebiliriz (Donovan, 2019: 33):

- Akla inanç vardır.
- Kadın ve erkeğin akılcı yeteneği ile ruhları aynıdır.
- Toplumsal değişim ve dönüşüme etki edebilmenin en iyi yolu eğitimidir.
- Birey diğer bireylerden ayrı olarak gerçeğini arayan, akılcı ve bağımsız hareket eden özerk bir varlıktır.
- Doğal haklar doktrinine dayanır. Kadınların birer vatandaş olarak erkekler ile aynı temel haklara sahip birer 'insan' oldukları ileri sürülmektedir.

Liberal feminizm, kadınların eğitim, istihdam, siyaset ve toplumun diğer alanlarına katılımı konusunda tam eşitlik ve fırsat eşitliği talep etmektedir. Bu anlamda, liberal feminizm, kadınların istedikleri meslekleri seçme özgürlüğüne, maaş eşitliğine ve terfi fırsatlarına erişimine odaklanmaktadır. Ayrıca liberal feminizm, kadınların cinsel ve üreme haklarına saygı gösterilmesini de savunmaktadır.

Liberal feminizm, kadınların bireysel seçimlerini ve kendi potansiyellerini gerçekleştirme hakkını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kadınların kariyer, ebeveynlik, evlilik ve yaşam tarzı gibi konularda özgürce kararlar alabilmelerini desteklemektedir. Ancak feminist hareketin farklı akımları olduğu gibi, liberal feminizm de eleştirilere maruz kalmıştır. Bazı eleştirmenler, liberal feminizmin bireysel özgürlüğü vurgulayarak yapısal ve toplumsal sorunları göz ardı ettiğini iddia etmektedir. Ayrıca, liberal feminizmin sınıfsal ve ırksal eşitsizlikleri yeterince ele almadığı da eleştirilen noktalardan biridir. Bununla birlikte, liberal feministler genellikle eleştiriye kolektif gündemlerini genişleterek liberal feminizm gelişmeye devam edecek şekilde kendi anlayışlarını genişleterek yanıt vermişlerdir. Ayrıca, içerme konusundaki endişeleri nedeniyle, birçok liberal feminist, yalnızca liberalizm eleştirisi yapmakla kalmaz, aynı zamanda liberal feminist düşüncenin belirli yönlerine yönelik eleştirileri, analizlerine dahil etmektedir (Ackerly, 2001: 5499).

1.2.2. Marksist Feminist Teori

Marksist feminizm, kısmen Marx'ın ve erken dönem Marksistlerin, sosyal sınıf farklılıkları ve ekonomik adaletsizlik ortadan kaldırılabilirse, toplumsal cinsiyet

eşitsizliği gibi diğer toplumsal eşitsizlik türlerinin de ortadan kalkacağı iddiasına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, cinsiyet eşitsizliğini sadece cinsiyete dayanan bir sorun olarak değil, kapitalizmin ve sınıf mücadelesinin bir sonucu olarak ele almaktadır. Marksist feminizm, patriyarkanın ve kapitalizmin birbirleriyle etkileşim halinde olduğunu ve kadınların hem sınıf hem de cinsiyet temelinde ezildiğini savunmaktadır.

Marksist feminizm, toplumsal cinsiyetin, ekonomik yapının bir yansıması olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre, kadınlar kapitalist sistemin içinde ev işleri, bakım emeği ve düşük ücretli işler gibi ekonomik olarak değersizleştirilen alanlarda ayrımcılığa uğrarlar. Bu nedenle, Marksist feminizm, kapitalist sistemi ve üretim ilişkilerini dönüştürmeden gerçek cinsiyet eşitliğinin mümkün olamayacağını savunmaktadır. Marksist feminizm bu eşitsizlik için iki çare önerir (Greer ve Greene, 2003: 8): Birincisi, işçi sınıfı bilincinin gelişmesinde toplumdaki birlik ile sonuçlanan, kadınların tamamen eşit işgücüne katılımıyla birlikte ev işi ve çocuk bakımının sosyalleştirilmesi çağrısıdır. Sunulan bir diğer strateji, kadınların ev içi emeğinin uzun süredir göz ardı edilen ekonomik katkısını kapitalizme kabul etmek için ücretlerin ev kadınlara ödenmesi talebidir.

Marksist feminizm, sınıf mücadelesinin yanı sıra kadınların özgürleşmesi için de mücadele etmektedir. Kadınların ekonomik bağımsızlığı, toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuma ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılması, Marksist feminizmin odak noktalarından bazılarıdır.

Aslında birçok düşünürü göre Marks'ın teorisi temelde erkeklere özgüdür, dolayısıyla bu teorinin kadınlara uygulanmasının meşruluğundan kuşku duyulabilir. Ancak Marksist teori, feminist teorinin gelişmesinde önem taşıyan birçok şey içermektedir (Donovan, 2019: 32). Bu sebeple Marksist feminizmi daha iyi anlayabilmek için öncelikle Marx'ın görüşlerini özetlemekte yarar vardır.

Marx'ın düşünce ve öğretilerine verilen ad olan marksizm, 19. yüzyıla damgasını vuran üç ana düşünce akımından etkilenmiştir. [Alman felsefesi (Hegel diyalektiği), İngiliz klasik iktisadı, Fransız sosyalizmi (ütopik sosyalistler)]. Marks, bu üç ana düşünceyi eleştirerek daha geniş boyutlara taşınmasını ve tamamlanmasını sağlamıştır. Düşünsel yaşantısına Hegelci olarak başlayan Marx, Hegel diyalektiğini (idealist diyalektik) eleştirerek materyalist temelde yeniden geliştirmiştir. Genel anlamda doğanın ve maddenin açıklanmasında kullanılan diyalektik materyalizmini,

insanlık tarihine uygulayarak tarihsel materyalizm yöntemi olarak ele almıştır. Burada Marx altyapı-üstyapı ikileşimini ortaya atar. Marx'a göre üretim süreçlerinin tamamı ve ekonomik ilişkiler altyapının kendisidir. Üstyapı ise felsefe, hukuk, edebiyat, siyaset ve kültür gibi alanların tümüdür. Bu durum, sosyal ve tarihsel geçmişin ekonomik ve sınıfsal faktörler çevresinde açıklanabileceğini ifade eder (Lenin, 2019: 23-27).

Marx iş bölümünün köklerinin “ailedeki doğal iş bölümü” olarak adlandırdığı konumda olduğunu söylemektedir (Writings, 168 aktaran Donovan, 2019: 140). Daha açık bir ifadeyle bir aile içinde cinsiyet ve yaş farkına bağlı olarak sadece fizyolojik bağlamda doğal bir iş bölümü ortaya çıkar. Bu sebeple Marx, kadın ve çocukların eş tarafından köleleştirilmesini özel mülkiyetin ilk biçimi olarak görür.

Aynı zamanda Marksizm de egemen sınıfın düşüncelerini eleştirmeden özümsemek “yanlış bilinç” anlamına gelir. Bu yüzden birçok çağdaş Marksist, grupların ezilmiş durumlarının farkına varmalarını ve böylece yanlış bilinci açığa çıkarıp durumlarını değiştirmek üzere harekete geçmeleri gerektiğini savunur. Bu düşünceleri feminist teori ile bağdaştırdığımızda da kadınlar ve proletarya arasında bir benzerlik olduğunu varsayarak; benzer biçimde erkek ve yönetici grup çıkarlarına hizmet eden yanlış bilinç ya da erkeklerle özdeşleşen ideolojileri açığa çıkarma sürecinde, kendi ezilmiş durumlarının doğru bir bilincini geliştirme yönünde kadınları teşvik ettiğini söyleyebiliriz (Donovan, 2019: 136-137).

Marx kapitalist toplumu çözümlenmeye metayı çözümlenerek başlar. Meta, insanın gereksinimini gidermek adına bir şeyi başka bir şeyle değiştirmesidir. Marx her metanın değerinin, metanın üretimi için harcanan toplumsal çalışma süresi ile belirlendiğini ortaya koymuştur. Kapitalizmde de meta haline gelen şey emek gücüdür. Bu yüzden de kapitalizmi sermaye rejimi olarak tanımlayan Marx'a göre bu sermaye rejiminin sürekliliği işçiler ile sermayedarlar arasındaki eşitsizlikten kaynaklanmaktadır. Bu eşitsizliğin yol açtığı sömürü düzeni, işçinin iş gününün bir parçasını maddi olarak (işçinin kendisinin ve ailesinin varlığını sürdürmek için aldığı ücret) olsa bile iş gününün diğer parçasına yönelik hiçbir karşılık almayarak sermayedar için çalışması ve onlar için artık değer yaratmasıdır. Bu durum Marx'a göre insanın kendi gerçek doğasına yabancılaşmasına neden olmaktadır. Ona göre kapitalizm ve özel mülkiyet aracılığıyla emek metalaşır, tüketim malına indirgenir ve çalışma kişisizleştirilir. Kadın ya da erkek bir nesneye dönüşür.

Özetle Marx'ın kapitalist eleştirisi beş ana eksen etrafında şekillenir; sömürünün adaletsizliği yani artık değer, yabancılaşmayla özgürlüğün yitirilmesi, her şeyin parayla alınıp satılması, akıldışılık, modern barbarlık (Lenin, 2019). Bu sebeple liberal feministlerin aksine marksist feministler, kadınların karşı karşıya kaldığı siyasal ve yasal ayrımcılığın eşit haklar ve fırsat eşitliği elde etmeleri ile son bulmayacağını, bunun toplumsal ve ekonomik yapıdan kaynaklandığını ve bu yüzden toplumsal bir devrimle eşitliğin sağlanacağını savunurlar (Özgün, 2017: 390). Ancak eleştirmenler, Marksist feminizmin ekonomik faktörleri aşırı öne çıkardığını ve kültürel, psikolojik ve bireysel boyutları yeterince ele almadığını savunurlar. Ayrıca, Marksist feminizmin, sınıf mücadelesini cinsiyet mücadelesinin önüne koyması nedeniyle kadınların deneyimlerini eksik bir şekilde ele aldığı iddia edilir.

1.2.3. Radikal Feminist Teori

Avustralyalı feminist Denise Thompson göre “*erkek üstünlüğüne karşı mücadele ve kadın olarak tanımlanan kadınlar için bir insan statüsü mücadelesi*” olan radikal feminizm ABD, Kanada ve İngiltere’de genç kadınların; Sivil Haklar, Yeni Sol ve 1960’ların savaş karşıtı hareketlerindeki deneyimlerinden doğmuştur. Radikal feminizm, toplumun ataerkil temellere dayandığı, bu nedenle de kadınların ayrımcılığa uğradığı tutumuna dayanmaktadır. Ayrıca kadınların ve erkeklerin temelde farklı olduğu ortak temasıyla birleştirilen bir grup yaklaşımı kapsamaktadır. Daha açık bir ifadeyle radikal feminizm kadınların ezilmesinin kökenine bakmaktadır. Bu sebeple teoriye göre farklılıklar doğuştan gelir, psikolojik, duygusaldır ve tipik olarak en azından bir dereceye kadar türlerin üremesindeki temel farklılıklara atfedilir. Kadınların gebe kalma, hamilelik, doğum ve emzirme dönemindeki bedensel deneyimlerinin, başkalarıyla ve doğayla bağlantı, bakım ve saldırganlık eksikliği gibi çeşitli özellikleri tetiklediği düşünülürken, erkeklerin daha dışlanmış üreme rolü onları diğerlerinden daha fazla ayırmalarına, kendilerini atomize bireyler olarak görmelerine neden olduğu savunulur. Radikal feminizm bu temel farklılıkları iyi huylu olarak görmez, aksine onlara göre bu farklar, kadınların erkekler tarafından ezilmesinin nedenidir (Daly, 1984; Firestone, 1972; Millett, 1970; Tong, 1989 aktaran Greer ve Greene, 2003: 11). Bu sebeple radikal feminizmin pratik sonuçları, ayrılıkçı topluluklara duyulan ihtiyaçtan, çocuk yetiştirmede erkeklerin eşit katılımı çağrısına ve tam tersine, kadınları çocuk doğurma zorunluluğundan kurtaracak teknolojik

araçlara yönelik taleplere ve aynı zamanda kadınları doğurma yasağına kadar uzanmaktadır.

Radikal feminist analize ve aktivizme rehberlik eden üç temel inanç vardır. Birincisi, toplumsal cinsiyetin tüm kadınların toplumda karşılaştığı birincil baskı olduğunu savunur. İkinci olarak, kadınların ya özünde ya da toplumsal yapı nedeniyle erkeklerden temelden farklı oldukları iddia edilir. Üçüncüsü, toplumsal kurum ve normların kadınların boyunduruğuna dayandığını ve sonuç olarak yaşamın her alanında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürdürmek için inşa edildiğini savunur (Shapiro, 2007: 1-3).

1.2.4. Varoluşçu Feminist Teori

TDK sözlüğünde “*yaşama, var olma, bir şeyin ne olduğu, nasıl olduğu değil, var olduğu olgusu, mevcudiyet*” olarak tanımlanan varoluş kelimesinden türeyen varoluşçuluk “*varoluşun özden önce geldiğini ve özü sürekli olarak yarattığını ileri süren öğretisi*”dir (TDK 2022). Varoluşçuluk 1940’larda ve 1950’lerde oldukça popüler olmuştur. Bu yüzden varoluşçu felsefe kavramları, kadınların dünyaya ilişkin deneyimlerini daha yakından yansıtmaktadır. Özellikle kadınların deneyimi, temel iş birliğini, beslenmeyi, empatiyi ve eşitlikçi ahlakı içermektedir (Boukydis, 1981: 1-17). Bu yüzden varoluşçuluk felsefesine göre kadın kendi benliğini kendisi oluşturmalıdır çünkü kadınları oluşturan ve tanımlayan roller doğadan değil, kadınların bile içselleştirdiği toplumsal kaynaklardan gelmektedir. Bu duruma karşı koymak adına özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru ikinci dalga feminizm ile varoluşçu feminizm görüşü ortaya çıkmıştır. Teori temelde kadınların onlar için biçilen rollerden kurtulmaları gerektiğini, kendi başlarına ya da başkaları için değil tıpkı erkekler gibi kendilerini sadece kendisi için bir varlık olarak görmeleri gerektiğini savunmaktadır.

1.2.5. Kültürel Feminist Teori

1970’lerin başında gelişen kültürel feminizm, cinsiyet eşitsizliğini ve kadın deneyimini anlamak için kültürel ve sosyal faktörleri vurgulayan bir feminizm yaklaşımıdır. Bu perspektif, toplumsal cinsiyetin kültürel normlar, değerler, semboller ve söylemler aracılığıyla inşa edildiğini savunmaktadır. Margaret Fuller’in ‘*Woman in the Nineteenth Century*’- 19. yüzyılda Kadın- adlı eseri kültürel feminizmin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Donovan, 2019: 76).

Bu yaklaşım, popüler kültür, medya, sanat, edebiyat ve dil gibi alanlarda cinsiyetin nasıl temsil edildiğini ve kadınların nasıl algılandığını incelemektedir. Ayrıca kültürel feminizm, cinsiyetin sosyal bir yapı olduğunu ve kadınların toplumda yaşadığı ayrımcılığın, kültürel normlardan kaynaklandığını belirtmektedir. Cinsiyet temelli ayrımcılığın ve eşitsizliğin kökleri kültürel pratiklerde, kadınların nesneleştirilmesi, cinsel saldırılar gibi sorunlarda ve kadınların medyada ve popüler kültürde nasıl temsil edildiği gibi alanlarda araştırılmaktadır.

Kültürel feminizm, cinsiyetin ve toplumsal cinsiyet rollerinin değiştirilmesi ve çeşitlendirilmesi için kültürel değişimin önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, toplumsal cinsiyetin katı kalıplarını sorgulamayı, cinsel kimliklerin ve ifadelerin çeşitliliğini kutlamayı ve kadınların kendi hikayelerini anlatmalarını teşvik etmektedir. Ayrıca, kültürel feminizm, kadınların kültürel üretim süreçlerine katılımını desteklemekte ve kadınların kendi deneyimlerini ve bakış açılarını ifade etmelerini önemsemektedir. Kadınların biyolojik ve sosyal rollerinden kaynaklanan “kadınların yollarını” teşvik etmektedir. Örneğin, çocuk yetiştirme gibi geleneksel olarak kadınlarla ilişkilendirilen işlere çok olumlu bir değer atfedilir ve sosyal dönüşüm, erkek egemenliğinin kadın yöntemleriyle değiştirilmesi olarak görülmektedir.

Kültürel feminizm teorisinin altında anaerkil bakış acısı yatmaktadır. Bu ütopyik görüş 19. Yüzyılın kadın edebiyatçıları arasında özellikle Charlotte Perkins Gilman’ın ‘Herland’ adlı eseri ile kavramsallaşmıştır (Donovan, 2019: 75). Bununla birlikte kültürel feminizm, stratejik ve muhalif siyasi faaliyeti reddetme veya küçümseme eğilimindedir. Kadınlar arasındaki farklılıkları, özellikle de farklı ırk ve sınıf geçmişlerinden ve farklı tarihsel durumlarından kaynaklanan farklılıkları hesaba katmaz (Flynn, 1995: 202) ve erkek/kadın farklılıklarını ikili karşıtlık olarak görme eğilimine sahiptir.

Eleştirmenler, kültürel feminizmin bazen yapısal ve ekonomik faktörleri göz ardı ettiğini ve kültürel değişimin yeterli olmadığını savunurlar. Ayrıca, kültürel feminizmin, kadınların heteroseksüel olmayan deneyimlerini ve ırksal, sınıfsal ve kültürel çeşitliliği yeterince ele almadığı eleştirileri de bulunmaktadır.

1.2.6. Postmodern Feminist Teori

Postmodern kelime aslında modernizmin bir ileri seviyesi olarak kabul edilebilir. Her ne kadar ilgili literatürde kimi yazarlar postmodernizmi modernizmin eleştirisi olarak kabul etse de aslında postmodernizm modernizmin eksiklerini tamamlamaya çalışmak amacıyla gelişen bir akımdır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası oluşan toplumsal yapıya modernizmin cevapsız kalması ve bilim dünyasındaki her şeye akıl ve mantık yoluyla ulaşılamayacağını görülmesi, modernizme hem eleştirel hem de katkısız yaklaşımı ile postmodernist söylemin doğmasına yol açmıştır.

Modernizm de düzen, kesinlik, fordizm, geleceği ön görme, hiyerarşi, kural, homojenlik hâkim iken postmodernizm bu olgulara karşı çıkmıştır (Kahraman, 2005). Postmodernizm duygu, inanç, hayal gücü gibi kavramların yanında düzensizlik, bugüne odaklanma, yüzeysel bakma, iç gözleme gibi olgulara dayanmaktadır. En basit anlamı ile 'akıl ölümü', 'belirli bir akıl modelinin çeşitli ontolojik taahhütlerinin reddi' anlamına gelen postmodernizm, temelde birliğe saldırmaktadır. Birlik, evrensellik ve kimlik yerine çoğulluk, farklılık ve özdeşlik temalarına atıfta bulunmaktadır. Modernizm ve postmodernizm arasındaki temel ayrım farklılaşmaya yapılan vurgudur. Postmodern söylev, farklılaşmamış bir geleceğin demokratik potansiyellere ulaşamayacağını varsaymaktadır.

Postmodern söylev, topluma bakış ve kamu yönetimine getirdiği yeniliklerin yanında yapısalılık, post-yapısalılık, feminizm gibi pek çok toplum bilimi araştırmalarının yapılmasına da başlıca katkılar sunmuştur. Postmodern teoriler, özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında feminist düşünce üzerinde güçlü bir etki yaratmıştır.

Postmodern feministler genel olarak kimlik kavramlarını sorgulamışlardır. Postmodern feminizm, feminizmi postmodern teorilerle birleştiren ve cinsiyet eşitliği konusunda çoklu perspektiflerin ve deneyimlerin önemini vurgulayan bir yaklaşımdır. Bu perspektif, toplumsal cinsiyetin ve kadın deneyiminin karmaşıklığını ve çeşitliliğini anlamaya çalışmaktadır. Teori toplum içerisinde yer alan farklılıklara odaklanmış ve bilginin örgütte güç ilişkisini oluşturduğunu bu sebeple de kadınların, azınlıkların, yaşlıların vb. grupların örgüt içerisinde dışlandıklarını savunmuştur. Bu

kapsamda post-modern feministler, örgütlerin eril yapılara göre şekillendiğine ve kadınlara belirli doğrultuda katılım hakkı verildiğine inanmaktadır.

Postmodern feminizm, dilin ve sembollerin cinsiyet ve cinsellik üzerinde nasıl etkili olduğunu vurgulamaktadır. Dil ve semboller, cinsiyetin ve cinselliğin inşa edildiği, ifade edildiği ve deneyimlendiği araçlardır. Bu yaklaşım, söylem analizi ve sembolik pratiklerin incelenmesi yoluyla toplumsal cinsiyetin nasıl şekillendiğini ve kadınların nasıl temsil edildiğini araştırmaktadır. Kimlik krizi, kimlik kaybı ve kimlik karmaşası hem post-kolonyal hem de feminist yaklaşımlarda tartışılan konular arasındadır. Sömürgeleştirilen insanların kimliği, “Ben”e karşı “Öteki”, “Batı”ya karşı “Doğu”, “Uygar”a karşı “İlkel” şeklinde nitelendirilmesi gibi kadınların kimliği, ataerkil otoritelerin toplumsal cinsiyet klişelerini ve dikotomilerini kullanmaları altında şekillenmiştir. Kanada’nın iki dilli ve iki kültürlü durumunun farkında olan Kanadalı bir kadın yazar olarak, Margaret Atwood, Kanada’nın Amerikan emperyalizmi nedeniyle ulusal kimlik eksikliğinden mustarip olduğu ve sömürgeleştirilmiş bir ulusun/toprağın bu kayıp kimliğinin görüldüğü bir dönemde yaşamış ve romanını yazmıştır (Sadeghi ve Mirzapour, 2020: 2). Nitekim Atwood’un kitabında da kadın kimlik kaybı yaşamaktadır. Ayrıca kadının yönetimde söz hakkı olmadığı gibi sadece belirli görevlerde yani alt kademedede yer alan kadınlarının yönetimini ve kontrolünü sağlamada yönetici kadınlar kurgulanmıştır. Yine kadınlar, doğurgan, yaşlı, hizmetçi gibi çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuşlar ve toplumdaki yerleri bu kapsamda belirlenmiştir.

Feminizmin birinci, ikinci ve üçüncü dalgaları içerisinde gelişen ve çeşitli olgu ve kavramların ön plana çıktığı feminist teorilere ütopya ya distopya türlerinde de rastlamak mümkündür. Feminist düşüncenin temelini oluşturan cinsiyetsiz toplumun inşası ideal olanı temsil ettiği için temelde ütöpic olarak değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla ütopyacılığın savunulması ya da eleştirilmesi boyutuna feministler de katılmıştır. Bu kapsamda feministler özellikle ütopyacılığı daha iyi toplumlara dair hayalleri harekete geçirmede kullanmışlardır. Ayrıca son derece ideal olduğu için ilerleyici hiçbir yer olmayan, katı hiyerarşilere bel bağlayan ve ütopya sakinlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasına rağmen bu türün, kadınları sıradanlaştırılması ve ataerkil figürlere boyun eğmeye zorlanması eleştirilmiş ve kadın figürünü öne çıkaran eserler vermeye başlanmıştır. Bu kapsamda detaylı bir açıklamaya girmeden önce ikinci bölümde ütopya ve distopya kavramlarının teorik açıklanması yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL DÜZLEMDE ÜTOPYALAR VE DİSTOPYALAR

Bu bölümde öncelikle ütopya ve distopya kavramlarının daha net anlaşılabilmesi adına kavramsal bir çerçeve sunulmuştur. Kavramların tanımı tarihsel olarak evrilme sürecine girdiğinden dolayı ilgili literatürde birçok yazar farklı şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda özellikle distopya kavramı ‘anti-ütopya’ ya da ‘karşı ütopya’ olmanın yanı sıra, literatürde ‘eleştirel distopyalar’ veya ‘kusurlu ütopyalar’ olarak tanımlanır ve başka çeşitli alt kategoriler de mümkündür. Bu kavramlar literatürde zaman zaman farklı açıklamalara karşılık gelebilmektedir ancak bu çalışma kapsamında distopya kavramı diğer tüm tanımların arasındaki küçük ayrımları dikkate almaksızın bir bütün olarak ele alınmıştır.

Bölümde ilk olarak ütopya kavramı tanımlanmış ve tarihsel olarak incelenmiştir. Ayrıca Thomas More’un Ütopya adlı eseri, ekonomik, sosyolojik, siyasi, yönetsel ve toplumsal cinsiyet açısından incelenmiştir. Daha sonra ütopya ile bağlantılı olan distopya kavramı incelenmiş ve tarihsel olarak analiz edilmiştir. Akabinde Aldous Huxley’in *Cesur Yeni Dünya* isimli eseri ve George Orwell’in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* adlı romanı incelenmiştir.

2.1. ÜTOPYA KAVRAMI

Ütopya denince akla iki anlam gelmektedir: Birincisi; More’un Ütopya isimli kitabıdır. İkincisi ise en genel tanımıyla gerçekleşmesi mümkün olmayan toplum yahut kent devleti tasarımlarıdır. Ancak bu noktada ütopyanın sadece bu tanımları olduğu ve herkes için ütopya anlayışının aynı olduğu varsayılmaz. Ütopyayı tanımlamaya ilişkin literatür çok geniştir ve şaşırtıcı bir çeşitlilikte tanımlanmıştır. Bu durumun asıl sebebi aslında kavramın edebi, toplumsal ve ideolojik bileşenlerinin nasıl birbirine bağlanması gerektiği konusunda disiplinler arası bir fikir birliğine ulaşılmamasıdır. Elbette ki teorisyenlerin ütopya tanımı tarihsel, felsefi ve politik arka planına bağlı olarak değişecektir. Buradan hareketle bu çalışmada hiçbir ütopya tanımının mutlaka diğerinden daha doğru olduğu kabul edilmemiştir.

Kelime kökeni Yunanca olan “ütopya” kavramı ilk kez Thomas More tarafından 1516 yılında kullanılmıştır. More bu sözcüğü, hem kitabında betimlediği yeri tarif etmede hem de kitabını adlandırmada kullanmıştır. Daha açık bir ifadeyle; 1516 yılında Latince olarak yayınlattığı *Utopia* adlı eserinde Thomas More, “yer”

anlamına gelen “topos” kelimesinin önüne “yok” anlamına gelen “ou” takısını getirerek, “olmayan yer, yok yer, hiçbir yer, yersiz” anlamına gelen ütopya (*Utopos*) terimini türetmiştir. Terimi, olmayan bir adadan bahsetmek amacıyla kullanması bu tarihten itibaren kelimenin bilinmeyen ve var olmamış coğrafi bir yer olarak kullanılmasına yol açmıştır. Ayrıca “ou-topos”un ön eki olan “ou”nun, Yunanca’da iyi anlamına gelen “eu” ön ekini çağrıştırması nedeniyle kavram eu-topos olarak da kullanılmış ve bu kullanım ile ütopya sözcüğü bu defa, iyi yer anlamına gelmiştir (Ağaoğulları ve Köker, 2008: 236-237). Bu nedenle ütopya sözcüğü hayali, cennetvari yerleri çağrıştırmak üzere doğmuş olsa da daha sonra belirli bir tür anlatıya atfen kullanılmış ve söz konusu anlatı, ütopyacı edebiyat olarak gelişmiştir.

Kelime, Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe sözlüğünde “*gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı veya düşünce*” olarak tanımlanmıştır. Paradigma Felsefe Terimleri sözlüğünde de “*ideal ya da yetkin toplum; ideal bir toplum düzeni ya da yönetim biçimi ortaya koyan tasarım*” olarak tanımlanmıştır. Temizarabacı Yıldırım (2020: 23) ise ütopyayı farklı yazın türünde eserler veren yazarların, içinde bulunduğu dönemin siyasal ve toplumsal düzenlemelerinden hoşnutsuzluklarını dile getirmek amacıyla kurulu düzene başkaldırı içeren ve bu başkaldırı karşısında ideal toplum tasarımı olarak tanımlar. Bezel’e (1984: 7) göre ütopya, düşüncede oluşturulmuş eşitlikçi, hakikatli, huzurlu, mesut ve hoş bir toplum düzenidir. Kumar (2005: 9), ütopyayı “*mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak*” olarak ele alırken Küçükcoşkun’a (2006) göre de daha iyi ve güzel bir hayat yaşama özleminin ürünüdür. Mannheim “*şu ya da bu şekilde insan doğasının tanımlama yani alternatif gelecekler hayal etme yeteneği*” olarak ele almıştır (Mannheim’dan aktaran Tom Burden, 2008: 845). Son olarak Kolakowski (1999: 197) ise ütopya kelimesine yalnızca edebi bir tarza atıfta bulunmakla kalmayıp kavramı felsefi bir temele oturtturarak genişletmiştir. Tüm bu tanımlar göz önünde bulundurulduğunda, ütopya en geniş tanımıyla ulaşılmak istenen mükemmel toplum düzeni şeklinde tanımlanabilir.

Genel olarak ütopya anlatısı, bir adam ya da kadının bilinmeyen bir yere yaptığı yolculuğu tasvir eder; ütopyanın gezgini gideceği yere vardığında genellikle rehber eşliğinde bir tura çıkarılır ve yeni toplumun toplumsal, siyasi, ekonomik ve de dinsel örgütlenmesi kendisine anlatılır. Bu yolculuk, ütopyacı gezginin kendi ülkesine dönüşümünü de zorunlu kılar. Çünkü gezginin, toplumu örgütlenmenin alternatif ve

de daha iyi yöntemlerinin bulunduğu mesajını geldiği topluma götürmesi amaçlanır. Ütopyanın bir diğer özelliği de insan merkezli oluşudur; topluma düzen getirmek için rastlantıya ya da dış, ilahi güçlerin müdahalesine bel bağlamaz. Ütopycacı toplumları insanlar inşa eder ve bu toplumlar yine insanlar içindir. Ayrıca ütopycacı toplum düzeninin merkezinde çoğunlukla bir dizi katı yasa bulunur. Bireyler, güvenilirmez ve istikrarsız doğalarını bastırıp daha münasip bir toplumsal maske takmaya zorlanır (Vieira, 2021: 9).

Tarihsel olarak, ütopya kavramı dört özellikten biri ile ilgili olarak tanımlanmıştır (Vieira, 2021: 8): 1. Hayali toplumun içeriği yani, o toplumun iyi yer fikriyle özdeşleştirilmesi, neyin istenip istenmediğine dair öznel bir anlayışa dayanır ve ütopycayı esasen hakim ideolojiye karşıt olarak tasavvur eder; 2. Ütopik hayal gücünün kristalize edildiği edebi biçim; 3. Ütopyanın işlevi yani, okuyucuyu harekete geçmeye teşvik ederek yarattığı etki; 4. Kişinin yaşadığı topluma karşı duyduğu hoşnutsuzluktan dolayı daha iyi bir yaşam arzusu duyması.

Özetle ütopya terimi, farklı tanımlamaların yapıldığı, çok sesli bir ortamda bazen çağrışımların ağırlığının altında çöktüğü eğilimlerin çeşitli bir örneğidir. Bu durumun avantajı, birçok sesin duyulmasını sağlamasıdır. Dezavantajı ise bazılarının her zaman yeterince yüksek sesle duyulmaması ve çok çeşitli sayıda söylemin, ütopya kavramının anlam duygusunu kaybetmeye yol açmasıdır.

2.2. ÜTOPYA TARİHİ

Ütopya kavramı ilk kez Thomas More tarafından kullanılmaya başlanmış olsa da bu kavramın karşılık geldiği anlamlar bütünü More'dan çok daha önceye dayanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, ütopya tarihi ütopycaya çizdiğimiz sınırlarla ve onun hangi tanımını baz aldığımızla yakından ilgilidir. Ütopyanın ne zaman başladığı hangi yazınların ütopycaya dahil edilip edilemeyeceği problematiği belirlediğimiz sınırlara göre değişiklik gösterebilir. Örneğin literatürde mitler, efsaneler ve destanlar ütopya yazınına dahil edilmektedir.

İlk ütopycalar “Altın Çağ” anlatımları olarak kabul edilmektedir. Altın Çağ söylemi, insanların tam anlamıyla bir mutluluk içinde olduğu dönemdir. İnsan ihtiyaçlarının sınırlı olduğu ve buna bağlı olarak doğadaki her şeyin insanlığa rahatlıkla yettiği, savaşın olmadığı, insanların yorucu işlerde çalışmadığı, cinsiyet ayrımı olmaksızın özgürlük içinde sade ve dindar bir yaşamın hüküm sürdüğü dönemi

ifade eder (Kumar, 2005: 14-15). Ancak Altın Çağ, bilinçli olarak tasarlanmış değil, geçmişte olan fakat kaybedilen bir dünya düşüncesidir (Temizarabacı Yıldırım, 2020: 23). Hindu destanı Mahabharata, Çinlilerin Taocu Mükemmel Erdem Çağı, Aborijinlerin (Avustralya yerlileri) Hayal Zamanı, Cokaygne Diyarı, Cennet, Binyıl İnancı, İdeal Kent (Kumar, 2005:14-15) vb. Altın Çağ'ın diğer anlatımlarıdır. Altın Çağ, ideal şehir ve diğerleri ütopyanın gerçek tarih öncesini oluşturur (Kumar, 2006: 39). Ancak bu ütopyaçı ön yankılar ütopyanın kendisi ile tamamen özdeşleştirilemezler (Kumar, 2006 :40).

İlk çağa gelindiğinde ise M.Ö. 427-347 yılları arasında yaşamış olan Platon'un kaleme aldığı Devlet adlı diyalogu ilk ve en önemli sistematik ütopya olarak kabul edilir. Platon'un, Devlet diyalogunu ortaya koyduğu dönemde Antik Yunan'da Polis adı verilen kent devletleri vardı. Devlet, zor günler geçiren bu kent devletleri arasındaki siyasal istikrarı sağlama arayışının en kapsamlı örneğidir. Platon Devlet ve Yasalar adlı yapıtlarında oluşturmuş olduğu coğrafi, siyasal, sosyal ve hukuki yapı klasik ütopyanın temel özelliklerine sahiptir (Ağaoğulları, 2011: 360). Bu konuda Nell Eurich, Devlet'i ilk tam ölçekli ütopya, edebi tarzın atası ve kök örneği olarak tanımlamaktadır (aktaran Kumar, 2006: 14). Benzer olarak Karl Mannheim, sonraki bütün ütopyaçı kurmacaların çokça borçlu olduğu ve genel modeli kuranın Platon olduğunu söylemiştir (aktaran Kumar, 2006: 14). Diğer yandan Fatima Vieira (2021: 7), Platon'un Devlet adlı eseri ile Aziz Augustinus'un Tanrının Şehri (*De civitate Dei*) adlı eserinin ütopya kavramının arka planının bir parçası olduğunu ancak More'un Utopia'sıyla aralarında farklılıkların olduğunu iddia etmiştir. Bu kapsamda yazar; Platon'un eserinin, bir şehirdeki en iyi örgütlenmeye Aziz Augustinus'un ise ideal ahirete yönelik bir eser ortaya koyduğunu söylemiştir (Vieira, 2021: 7).

Ortaçağ dönemine gelindiğinde ise ütopyanın gelişimi bir durgunluk yaşamıştır. Daha açık bir ifadeyle, Ortaçağ'da devlet erki olan kilisenin, Hıristiyan birliğini korumak adına Hıristiyan dogmasını sarsan ve onunla örtüşmeyen hiçbir fikre izin vermemesi, farklı olan her fikri yasaklayan ve cezalandıran bir tutum sergilemesi ütopya anlayışının gerilemesine yol açmıştır. Ütopya düşüncesinin tekrar gün yüzüne çıkması ise modernizmin, Rönesans ve Reform düşüncesinin geliştiği döneme dayanmaktadır. Özellikle Rönesans düşüncesinin temel aldığı Helenci akılcılık ile Batı Hıristiyanlığının demokratikleştirilmesi düşüncesinin harmanlandığı bir dönem, ütopyanın gelişimi önemli katkılar sunmuştur (Kumar, 1991: 83).

On beşinci yüzyılın başından itibaren coğrafi keşifler, yeni toprakların bulunması, bununla birlikte yeni kültürlerinin ve yaşam tarzlarının keşfi Ortaçağ edebiyat ve ütopya yazınına büyük ölçüde etkilemiştir. On altıncı yüzyıldan itibaren de Reform hareketi ile birlikte Eski Yunan ve Roma kültürünün yeniden canlanması ve bu kültürün edebiyat, resim, mimari vb. eserlere yansması, modern devlete giden yolda önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu dönemin sonuna doğru ulusal nitelikli devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte krallar kilisenin ve soyluların gücünü kırarak iktidarın mutlak sahibi olmuşlardır. Kralların bu mutlak iktidarına karşı tepkiler çıkmaya başlamıştır ve bu tepkilerden biri de Thomas More'un Ütopya (*Utopia*) eseri olmuştur. Thomas More'un ütopyası geleneksel versiyonun yani klasik ütopya şablonunun tipik bir örneğidir:

- Merkezi yapılanmanın hâkim olduğu,
- İktidarın gözetim yapabileceği bir koltuğun bulunduğu,
- Tek tip kentlerin bulunduğu,
- Alt yapı sakinlerinin disiplin altına alınışını destekler mimari ve kurumların bulunduğu,
- Belirli davranışları teşvik ederken diğerlerini caydırıcı kadim kitapların, yinelenen ritüellerin, her yanı kutsamış simge ve işaretlerin bulunduğu,
- Kılık-kıyafetin resmi makamlar tarafından dağıtıldığı,
- Karşıt görüştekilerin uzaklaştırıldığı ya da sınırlama altına alındığı sistem, geleneksel ütopya tiplemesini tanımlamaktadır.

Bu bağlam geleneksel ütopya tiplemesi ile modern dönem ütopya türlerini daha net ayırt edebilmek adına More'un eserini detaylı bir şekilde özetlemek yerinde olacaktır.

2.2.1. Thomas More'un Utopia'sı (Ütopya'sı)

Thomas More'un 1516 tarihli Ütopya (*Utopia*) adlı eseri, modern siyaset biliminin teorik külliyatı için temel bir kurucu metin olarak kabul görmektedir. More'un ütopyası, ortak mülkiyete dayalı bir toplumun nasıl yönetildiğine dair bir çalışmadır. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. More, birinci bölümde dönemin İngiltere'si hakkında eleştirel bir anlatı sunarken ikinci bölümde hayal ettiği kusursuz dünyayı ele almıştır. Birinci bölümde özellikle kralının ağır vergi politikalarını,

savaşçı tavrını ve gücünü istediği yönde kullanmasını yoğun bir şekilde eleştirmiş ve ikinci bölümde idealleştirdiği düzenle karşılaştırmıştır.

Ütopya genellikle iyi olan ile ilgilidir, bu nedenle, kusurları genellikle halının altına süpürülmüş gibi görünse bile, mükemmel toplumu genel olarak tasvir edemez. Hatta More'un Ütopyası suç, emperyalizm ve bir dizi başka kötülüğü de içermektedir. Çoğu topluluk da davranıştaki kusurların ortaya çıkacağını kabul etmiş ve onları tamamen yok etmek yerine onları düzenlemeye çalışmıştır.

Ütopya, Kral Utopus tarafından oluşturulmuş, korunaklı bir ada devletidir. Ütopya, kurumları, yasaları her şeyi ile aynı olan elli dört büyükşehirden oluşur. Sokakları temiz, düzenli ve güvenlidir, her evin bir bahçesi vardır, ekonomi temel olarak ortak mülkiyete dayalıdır bu sebeple ürünler tüm yurttaşa eşit olarak dağıtılır. Aynı zamanda savaşmak ya da insanları küçük düşüren işleri yerine getirmek amacıyla paralı asker ya da köle tutulmaktadır. Ayrıca Ütopya'da hiyerarşik bir yapı hakimdir ancak kralın mutlak iktidarına karşı olan More, siyasal karar alma mekanizmaları içerisinde halka da yer vermiştir.

Ütopya, ahlaki, erdemli bir yaşam, toplumun sosyal yapılarının bir analizi veya mutlu bir yaşam için asgari koşulların bir tasviri olarak ele alınabilir. Ayrıca bazı yazarlar Ütopya aracılığıyla More'un, mutlu bir vatandaşlığı sürdürmede ortak mülkiyetin faydalarını vurguladığını savunmuşlardır. Bazı akademisyenler ise More'un kitabının ironi ve nüktedan oluşan retorik araçlarla dolu olduğunu savunmuştur. More için bunun bir parodiden başka bir şey olmadığını ve toplumları ortak mülkiyet etrafında örgütlemenin imkansızlığını ortaya çıkarmayı amaçladığını öne sürmüşlerdir.

Daha önce de belirtildiği üzere ütopyalar yazıldıkları dönemin siyasal, toplumsal, ekonomik yapılarından, devlet birey ilişkisi ve hatta cinsiyet ilişkilerine getirilen yaklaşımlardan etkilenmektedir. Bu bağlamda Ütopya adlı eserin yazıldığı dönemi kısaca incelemek yerinde olacaktır.

1478 yılı doğumlu ve burjuva kökenli bir ailenin çocuğu olan Thomas More; temel bir eğitimin ardından hukuk eğitimi almıştır ve 21 yaşında Londra Barosu'na avukat olarak kaydolmuştur. 1504'te İngiltere'de halk tarafından seçilen milletvekili yasama meclisi (Avam Kamarası) üyeliğine seçilmiştir. Hem avukatlık hem de parlamento üyesi olan More, dönemin kralı VII. Henry'nin sınırsız iktidarına karşı

çıkışması üzerine okları üzerine çekmiştir. Bu sebeple seyahate çıkmak zorunda kalan More, 1509'da VII. Henry'nin ölümü ve VIII. Henry'nin tahta geçmesiyle yeniden Londra'ya dönmüştür. Bir yıl sonra da yargıçlığa atanmış ve bu süre boyunca takındığı hümanist tutumuyla (örneğin; Chelsea'de bir yaşlılar evi kurmuş, 1517'de ayaklanan yoksul halkı yatıştırmış, elebaşlarının da idamını durdurmuştur) halkın sevgisini kazanmıştır (Ağaoğulları, 2012: 361-362).

Bu dönemde İngiltere, nüfusunun büyük bir bölümünün kırsalda yaşadığı küçük bir ülkeydi. Bu sebeple Serflik (derebeylik toplum düzeninde toprakla birlikte alınıp satılan köle) sistemi oldukça yaygındı. XIV. yüzyıl sonundan itibaren bu sistem ortadan kaldırılmaya başlanmış ve XV. yüzyıla gelindiğinde İngiltere köylüleri altın çağını yaşamışlardır. Artık hem toprak kiralarak hem de mülk sahipliği elde ederek geçimini sürdüren özgür köylülük belirmiştir (Ağaoğulları, 2012: 362). 1452-1485 yılları arasında Lancaster Hanedanı ile York Hanedanı arasındaki taht savaşı soylu sınıfın gücünü ciddi bir şekilde zayıflatmıştır ve gücünü artıran kralın karşısında etkisizleşmişlerdir. Kralın gücünü artırması çiftçiler ve tüccarlar tarafından da desteklenmiştir. Bu dönemde tahta olan VII. Henry 24 yıl süren hükümranlılığı boyunca parlamentoyu neredeyse tümüyle ele geçirmiş ve halk üzerinde demirden yumruğunu hiç eksik etmemiştir (Ağaoğulları, 2012: 362). Bu süreçte herkesin hafta içi çalışması ve kiliseye gitmesi zorunlu tutulmuştur. Ancak özellikle dokuma endüstrisinin büyümesi ve yün fiyatlarının artması koyun yününün değer kazanmasına yol açmıştır. Bu değer artışı, büyük toprak sahiplerinin, küçük toprak sahiplerinin mülklerine el koymasına ve topraksız kalan köylünün kente göç etmesine neden olmuştur. Bu durumda “*İngiltere köylüsü proleterleşmeden lümpen proletaryaya*” (Ağaoğulları, 2012: 363) dönüşmüştür. Köylünün kente göçü, soygun, suç, dilencilik gibi eylemlerin sayısında artışa sebep olmuştur. Özetle, More'un İngiltere'sinde oldukça kötü bir hava hakimdir. Soygun, cinayet ve hırsızlık gibi suçlar nedeniyle asılanların sayısı her geçen gün artmıştır.

More, iç ve kamusal yaşamın göreceli otoriteleri arasında önemli bir köprüdür. 1516'da yayınlanan Ütopya, modern siyaset biliminin teorik külliyatı için temel bir kurucu metin olarak görülmekte ve modern İngiliz edebiyat tarihinde hâlâ popüler bir figür olarak ele alınmaktadır. Ütopya, özünde ortak mülkiyete dayalı bir toplumun nasıl yönetilebileceğini anlatan bir çalışmadır. Ayrıca Ütopya hem siyasi bir metin olarak hem de ekonomik bir metin olarak önemlidir. Öte yandan, 1990'larda ortak

mülkiyete dayalı sosyalizmin ölümü, Marksizm-Leninizm'in sönmesiyle birlikte More'un Ütopyasına yönelik hem popüler hem de akademik ilgiyi azaltmıştır.

Bununla birlikte, Ütopya'da ortak mülkiyeti tek önemli kavram olarak görmek biraz kusurlu ve yanıltıcıdır. Bunun yerine, din gibi bazı ek önemli temaların da analiz edilmesi önemlidir. Ütopya'da, dünya görüşü Hristiyanlıktır. Ütopya'da yaşayan insanların çoğu aslında Hristiyan olmasına rağmen, tam bir inanç özgürlüğü de vardır ve diğer dinler de eşit olarak kabul edilmiştir. Öte yandan, Ütopya'da devlet siyasi açıdan tehlikeli din biçimlerini yasaklamış, bu kısıtlı din özgürlüğü türü, Ütopya'yı teolojik olarak çeşitli ama ahlaki olarak birleşik bir toplum haline getirmiştir.

Ütopya'da anlatılan toplum, insancıl değerlere ve eşitliğe dayalı bir sistem üzerine kurulmuştur. Ütopya'da tasvir edilen toplumda özel mülkiyet kavramı ortadan kaldırılmıştır. Tüm kaynaklar ortak olarak paylaşılır ve herkesin temel ihtiyaçları karşılanır. İş bölümü ve emek paylaşımı prensipleri üzerine kurulu bir ekonomik sistem vardır. İnsanlar arasında sınıf ayrımı yoktur ve herkes eşit koşullarda yaşamaktadır.

Ütopya; ortak yemekler, ortak bir giyim biçimi ve herkese açık evler gibi toplumsal eşitliği sağlamak için çeşitli kurumsal araçlar içermektedir. Bu noktada Kessler (2002: 207) More'un amacının toplumda sivil barışı ve Hristiyanlar için din özgürlüğünü teşvik etmek olduğunu öne sürmüştür. Jackson (2000) ise More'un barışçıl bir siyasi düzen yaratma amacıyla Machiavelli'ye benzediğini söylemiştir.

Ütopya, paradoks ve dolaylı ikna yoluyla, politik yaşamda gerçek Hristiyan yargısını yeniden tesis etmek için çalışır ve More'un stratejisi, herkesin aşına olduğu şeyi, yani Hristiyan ilkelerinin takip edilmesini gerektiğini basitçe yeniden öne sürmek değil, daha çok kontrolsüz iştahların olgunlaşmasına yol açmaktır. Bu nedenle More, dini kavramları ve temaları kullanarak optimal bir ekonomik ve politik düzenin ütopyik bir görüşünü benimsedi (Jackson 2000).

Mal ve hizmet tüketimleri ihtiyaçlarla sınırlıdır ve bilim, uzmanlık ve deney yoluyla ihtiyaçların karşılanması da oldukça yüksek bir verimliliğe ulaşmasını sağlamıştır. Tasarrufun her yerde göze çarptığı ve kişinin zevkli bir yaşam için temel gıdalardan ve beslenmeden daha fazlasına ihtiyacı olmadığını vurgulayan felsefe hakimdir. Çalışma günleri sadece altı saatle sınırlıdır.

Eğitim, Ütopya'da büyük bir öneme sahiptir. Erkek ve kadınlar eşit olarak eğitim görürler. Eğitim, insanların farklı yeteneklerini keşfetmelerine ve potansiyellerini gerçekleştirmelerine yardımcı olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu, toplumun genel refahına katkıda bulunan bireylerin yetişmesini sağlar. Adalet sistemi de Ütopya'da önemli bir rol oynamaktadır. Suçluların rehabilitasyonu ve yeniden entegrasyonu için çaba harcanır. Adalet sistemi hukuk temelinde işler ve toplumun bütünlüğünü ve düzenini korur. Ayrıca, Ütopya'da siyasi katılım da vurgulanır. Halk, yöneticilerini seçer ve karar alma süreçlerine aktif olarak katılır. Demokratik bir yönetim anlayışı benimsenir ve siyasi güç, halkın elindedir.

Ütopya'nın büyük bir bölümü de iyi yönetim ve kurumların önemi ile ilgilidir. Ütopyada kurumlar ve yönetim önemli kavramlardır. Ada da aynı yasalar uygulanmaktadır ve yasalara uymanın insanlara huzur ve sağlık getirdiği kabul edilmiştir. Ütopya'nın kuvvetler ayrılığı bulunmamaktadır. Yürütme yani Prens, yasama ve yargı organlarından daha güçlüdür.

Ütopya'da tarımsal verim yıldan yıla ve şehirden şehre değiştirdiğinden, Ütopyacı hükümet, mahsulü şehirler arasında yılda bir kez eşit olarak yeniden dağıtmaktadır (kademeli vergilendirme) ve aynı zamanda iki yıllık sabit bir tahıl rezervi vardır. Ayrıca Ütopya'da üretim miktarlarını artırmak hükümetin amacı değil aksine, üretkenlik artışları, aynı miktarda (daha iyi) malın daha kısa sürede üretilmesine izin vermektir. Bu, insanlara entelektüel gelişim için fazladan zaman vermiştir.

Ütopya'nın kamu yararı ve dışsallık özelliklerine sahip bir diğer hizmeti olan kamu hastaneleri de vardı. Ütopyalılar, zenginlik ve mutluluk arasındaki sözde bağlantının düzmece olduğunu düşünürler. Yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin olduğu yerler dışında, zenginliğin tek başına peşinden gitmeye değmeyeceği düşünülür. Yoksulluk, maddi imkanları olanlara karşı haksız bir itaat yaratırken, kamu güvenliğini ve toplumsal istikrarı da olumsuz etkilemiştir.

Thomas More'un Ütopya eseri, çağının toplumsal ve siyasi sorunlarına alternatif bir çözüm sunan bir ütopya modeli olarak dikkat çekmektedir. Eser, insanlık tarihindeki ideal bir toplumun hayalini kurma ve mevcut toplumsal düzeni eleştirebilme amacını taşımaktadır. Ütopya, toplumsal adalet, eşitlik ve insan refahı gibi konuları ele alarak okuyuculara düşünme ve tartışma fırsatı sunmaktadır.

Son olarak Ütopya'ya toplumsal cinsiyet çerçevesinden bakıldığında, Ütopya'nın toplum yapısında kadın ve erkeğin benzer görev ve sorumluluklara sahip olduğu görülmektedir: Kadın ve erkek tarımda birlikte çalışıp, savaşa birlikte katılır, sofrada kız ve erkek çocukları birlikte hizmet eder ve birlikte eğitim alırlar. Fakat More, daha paternalist bir iktidar görüşüne sahip olduğu için aile babasına önemli yönetim işlevi yüklemektedir. Devlet yönetiminde, hukuk sisteminde, dini görevlerde erkeklerin yer aldığı ve aile içinde de erkeğe öncelik tanındığı bir sistem hakimdir (Temizarabacı Yıldırım, 2020: 58). Diğer bir deyişle aslında More'un Ütopya'sında ataerkil bir yapılanmanın var olduğu açıkça görülmektedir. Örneğin; aile içinde otoriteyi elinde bulunduran kişi erkektir, kadınlar yine çocuk bakımı, yemek ve temizlik gibi gündelik işleri yerine getirmekle sorumludur. Ayrıca kadınların güzelliği, dış görünüşünden ziyade erdemli ve uysal bir kişiliğe sahip olması ile ilişkilendirilmiştir. Çoğu ütopyik eser gibi More'un Ütopya'sı da dönemin toplumsal sorunlarını çözmeyi hedeflemiş ancak kadını yine ikinci planda bırakıp, kadının toplumsal hayattaki yerini problematiğe dönüştürmemiştir.

2.2.2. Thomas More Sonrası Ütopyacılık

Rönesans dönemi ve erken modern dönem ütopyaları; ideal ve başka dünyaları, uzak, keşfedilmemiş ülkelere, haritada olmayan adalara ve gezegenlere yerleştirmek suretiyle yaratılmıştır. Bu nedenle bu dönemde ütopya, bir yer olmayan, aynı zamanda iyi bir yer olan yeri veya varsa, iyi bir yerin ne olabileceğini düşünmenin bir yolu olarak adlandırılmıştır. Francis Baron'ın *New Atlantis*'i [Yeni Atlantis] (1627), Francis Godwin'in *The Man in the Moone or, A Discourse of a Voyage Thither* [Ay'daki İnsan ya da Ay'a Yolculuk] (1638) ve Gabriel Plattes'in *A Description of the Famous Kingdome of Macaria* [Ünlü Macaria Krallığının Tasviri] (1641) adlı kitapları çağdaş keşiflerden ve sömürge arayışlarından etkilenmiştir (Pohl, 2021: 73).

Avrupa'nın fetih ve keşif seferlerinden doğan ve bir sömürgecinin iyi toplumlarla doldurulabilecek boş alanlar vizyonuna dayanan ütopyik arzular, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda, uzak adalardan ziyade arzu edilen gelecek toplumlara odaklanmak için değişmiştir. Ütopyacı söylem, ideal toplumu geleceğin içinde tasarlayarak, belirli eylemlerin, hayal edilen toplumu gerçeğe dönüştürmek için gereken değişimleri sağlayabileceğini varsayan bir nedensellik mantığını ortaya

çıkarmıştır. Böylece insanın yerine getirmesi gereken bir rolü olduğu düşüncesini yaygınlaştırmaya başlamıştır.

19. yüzyıl ütopya edebiyatının kuşkusuz en çok geliştiği dönem olarak kabul edilmektedir. Temelde 19. yüzyılda ütopya edebiyatının bu kadar gelişmesinin en önemli sebeplerinden biri, 18. yüzyıl Aydınlanmasıdır. 18. yüzyıl Aydınlanması ile insan aklı vurgusu büyümüş ve insan aklının, dini, siyaseti ve toplumsal yapıları irdeleme yetileri vurgulanmaya başlanmıştır. Bu nedenle de insanın eylemliliğinin önemine doğru bir yön değişimi yaşanmıştır. Diğer yandan 18. yüzyılın sonuna doğru, Amerikan kolonilerinde ve Fransa’da gerçekleşen ve demokrasi ve eşitliği kutlayan iki devrim; insan tarihinin doğal amacının daha iyi bir yaşam arayışı olduğunu düşünen bir ütopya kavramını ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Bildirgesi’nin demokrasi ve eşitliği doğal birer insan hakkı olarak yüceltmesi, dönemde hâkim olan daha iyi bir yaşam arayışı düşüncesinin vurgusunu ortaya koymaktadır (Roemer, 2021: 117). Özetle 18. yüzyıl sonunun tarihi değiştiren devrimlerinin bilim, teknoloji ve sanayideki büyük ilerleme ile birleşen olumlu unsurları, demokrasinin getirdiği iyi zamanları ve bolluk eşitliğini, gerçek yerlerde yaratmanın akla yatkın, etik, mümkün ve doğal olduğunu göstermeye başlamıştır. Bu noktada bazı yazarlar, ütopyaı inşa etme, onu gerçek kılma arzusu olan ütopyaacı sosyalistlerin düşüncesine de bu dönemde rastlanıldığını savunmaktadırlar. Örneğin hem Karl Marx’ın hem de Friedrich Engels’in; geleceğe işaret ettikleri ve özgürlük, istikrar ve mutluluğa dair umut vaat eden imgeler sundukları için açık ve net bir biçimde ütopyaacı oldukları söylenmektedir (Vieira, 2021: 17):

Marx ve Engels, tıpkı kapitalist üretim tarzlarının feodal dünyada çözülmeye yol açması gibi sanayide rekabetin de kapitalist sistemin yıkımını getireceği düşünmesini temel alarak, makineleşmedeki gelişmenin -ki bu rekabet yasalarının dayattığı bir zorunluluktur- döngüsel üretim fazlası durumlarına ve en sonunda da kapitalist toplumun çöküşüne yol açacağına inanıyordu. Tarih bizzat kapitalizmin yıkımına neden olacaktı (tarihsel materyalizm kuramı) ama insan da bu süreci hızlandırmak amacıyla muhakkak yardım etmek zorunda kalacaktı (diyalektik materyalizm kuramı). Bir devrim döneminin ardından, devlet geçici bir süreliğine tüm üretim araçlarının tek sahibi olacaktı (proleterya diktatörlüğü). Devletin kendisinden

vazgeçebileceği ortaya çıkacağından, artık sınıf bölünmesi de olmayacaktı. Yeni, etik kadınlar ve etik erkekler doğacak ve insanlıklarını her şeyleriyle ortaya koyup savunacaklardı (Vieira, 2021: 17).

Benzer şekilde Roemer'da (2021: 123), Marx ve Engel'in mevcut sosyal sistemin, insan doğasındaki sosyal eğilimleri baskı altına aldığına katıldıklarını, hatta komünist bir gerçekliğin nihai hedefine, yani sınıfsız bir toplumda devletin ortadan kalkışını tahayyül ederken hayali resimler çizme işine biraz olsun kendilerini kaptırdıklarını iddia etmiştir. Özetle Marx ve Engels'in sanayi devrimine verdiği tepkiler; ABD, Britanya, Britanya Milletler Topluluğu, Avrupa ve Asya'da ütopyacı edebiyatın büyük bir kısmını doğrudan yahut dolaylı olarak biçimlendirmiştir (Roemer, 2021: 124). 19. yüzyılın sonuyla birlikte kooperatifçilik ve sosyalizm ütopyalarına önemli bir vurgu yapılmıştır. Ancak 19. yüzyılı sadece sosyalizm ve komünizm terimleriyle sınırlandırmak yanlış olacaktır. 19. yüzyılda çeşitli konuları vurgulayan ütopya türleri ortaya konulmuştur. Ayrıca dönemin ütopyaları, tür açısından da genellikle melezdir; çok-türlü ve çok-tipli bir edebi türün içinde 'edebi' olanla 'siyasi' olan kaynaştırılmıştır. Ancak dönemin ütopyalarına ilişkin iki paradigma tespit edilmiştir: İnsan yaşamının ve toplumun tüm boyutlarının devlet tarafından sıkı bir şekilde düzenlendiği ütopyalar ve özgürlüğü, öz düzenlemeyi azami düzeye getirme düşüncesini temel alan ütopyalar. Dolayısıyla Pohl'a (2021: 72) göre, ütopyanın biçim, işlev ve içeriği tarihsel olarak değişiklik gösterse de ütopyayı tanımlayan temel özellikler; tanıma, harekete geçirme ve dönüştürme arzusu sabit kalmıştır.

19. yüzyılın başında ütopyacı sosyal kuramı gerekli kılan ve bu edebi ütopyaların çeşitliliğindeki artışa baktığımızda aslında birçok neden barındırdığını görmekteyiz: Örneğin, 1873 yılında yaşanan mali panik ve 1893 krizi, 1886 Haymarket İsyanı, sayısız grev ve işçi- işveren sorunu, siyasi yozlaşma, kadınların ve çiftçilerin huysuzlukları gibi eğilimler, güneydoğu Avrupa'dan yeni göçler, hızlı ve çarpık kentleşme, geleneksel ve dini inanışlar karşısında meydan okumalar ve zenginliğin eşitsiz dağılımı. Artan bu eğilimler ve olaylar karşısında söz konusu duyarlılık artmıştır. Bu artış karşısında ütopyik eserler, özellikle sanayileşmiş ülkelerde dağıtım sistemindeki teknolojik gelişme ve iyileşmeler sayesinde daha da inandırıcı hale gelmiştir. Diğer yandan önemli tarihsel olaylardan ve algılardan haberdar olmak, ütopyacı edebiyatın popülerliğini ve etkisini kavrayabilmek açısından hayati bir önem

taşımaktadır. Bu çağın yazılı basının altın çağı olduğunu belirtmekte ayrıca önemlidir: İktisat, eğitim ve teknoloji alanlarındaki önemli gelişmeler 1880'den 1920'ye kadar üretimde, dağıtımda, dolaşımda ve okur yazarlıkta çarpıcı artışlara yol açmıştır (Roemer, 2021: 136-138). Kitapların bol, erişebilir ve ucuz olması da popülerliğini dolaylı olarak etkilemiştir.

19. yüzyıl sonu ütopyacı Amerikan edebiyatının çeşitliliğinde, çoğunluğu orta ya da üst sınıfa mensup erkek yazarların bazıları, sınırlı bir şekilde de olsa, yaşlı ve sakatların yanı sıra yoksulların ve kadınların sorunlarını ele almışlardır (Roemer, 2021: 145). Buna karşı artan okur yazarlık ve eğitim seviyesi ile birçok kadın yazar yetişmiş ve erkek yazarlar tarafından ortaya konulan ütopyada kadın algısını eleştirerek kendi bakışlarını sunmaya başlamışlardır. Bu nedenle özellikle 20. yüzyılda kadınların kaleminden çıkan pek çok ütopyaya rastlanmaya başlanmıştır. Ancak bu dönemlerde kadınların yazdığı ütopyalarda genel olarak, 19. yüzyılın son bulunduğu yıllarda ABD'de görülen büyük ütopya dalgasının genel anlamdaki çeşitliliğini yansıtmaktadır (Roemer, 2021: 144). Yazarların çoğu, Sanayi Devrimi ve kapitalizm ile oluşan eşitsizlikleri eleştirmişlerdir. Ayrıca bu eleştirilerine karşın teknolojik anlamda ilerlemiş sosyalist kültürler hayal etmişlerdir. Örneğin William Morris (1837-1896), *Hiçbir Yerden Haberler* (1890) adlı eserinde; 20. yüzyılın başında Londra'nın içinde ve civarında çok farklı bir dünya tasavvur etmiştir. Atıklar, gıdaların bozulmaması ve kirlilik gibi şeylerin olmadığı, yeşil alanın bol olduğu bir dünya hayal etmiştir. Bu eserdeki önemli noktalardan bir diğeri de kadınların toplumdaki yeridir. Hiçbir Yer'in yurttaşları, yetişkinlere özgü ilişkileri daha esnek yaşamaktadırlar ama kadınların en iyi yaptığı şeylerin ev idaresi ve çocukların yetiştirilmesi gibi evin içinde yapıldığı varsayılmaktadır.

Bir diğere örnek Elizabeth Stuart Phelps'in yapıtları da; *Aralık Kapılar* (1868), *Kapıların Ötesinde* (1883), *Aradaki Kapılar* (1887), sefalet korkularını ortadan kaldıran, evi arındıran ve yanlış yola sapmış kocaları/babaları ıslah eden ev içi cennetleri anlatmaktadır. Yazar aslında bu eserlerinde genel olarak dinin önemini olumlamaktadır. Örneğin, *Kapıların Ötesinde*'ki yapıtında kadın kahraman, merhum babasının ev işi yaptığını keşfeder; yine *Aradaki Kapılar*'da düşüncesiz koca, kadınlar için aşağılayıcı yaftalar kullanmayı bırakır, kadınların zekasını kabul eder ve hasta oğluna, tıpkı yeryüzünde kadınların bakacağı gibi bakar. Yazar, kahramanlarının cennete yaptıkları yolculuğun ardından deneyimlerini aktarması ile; aile ilişkilerinin

gerçekliğini, kadınlara daha fazla saygı gösterilmesini ve ev içi sorumlulukların erkeklerle kadınlar arasında daha çok paylaşılmasını teşvik etmiştir (Roemer, 2021: 126-127).

19. yüzyıl sonunda birçok kadın yazar önemli ütopyik eserler ele almaya başlamıştır. Bu ütopyalar özellikle 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılda Britanya ve ABD’de kadınların oy hakkı hareketlerinin umut ve başarısızlıklarına, Yeni Kadın tartışmalarına ve şiddetli anti-feminist saldırılarına cevap niteliğinde olmuştur (Roemer, 2021: 141).

19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın ilk yarısında ütopya sosyalist-komünist projelerle ve totaliterlik düşüncesiyle özdeşleştirilmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaş’ları, Hitler’in isteği ve komünist rejimlerin çöküşü, insanları düş kurmaktan uzaklaştırmıştır. Bu nedenle olanaksız ve totaliterlik fikriyle damgalanan ütopycı düşünce, anlatımsal bir değişiklik geçirmiş ve eylemlerinin kapsamını yeniden tanımlamıştır. Bu değişim ile gelecek fikrini terk etmemiş ancak geleceğe daha kısa vadeli bir biçimde bakmaya başlamıştır. Daha açık bir ifadeyle, 19. yüzyıl siyasi ütopyaların ortaya attığı ve şimdinin yok edilmesi üzerine temellenen farklı bir gelecek görüntüsünün yerine şimdinin daha yavaş ama etkili bir şekilde değişmesine odaklanılmıştır. Bu neden ütopya doğasını yeniden şekillenmiş ve toplumsal iyileştirme düşüncesiyle ilişkilendirilebilir olmuştur (Vieira, 2021: 29). Ayrıca ütopya artık dünyayı makro düzeyde değiştirmeye heveslenmemekte ve mikro düzeyde faaliyet göstermeye yoğunlaşmaya başlamıştır.

Diğer yandan Birinci Dünya Savaşı’nın ortaya çıkardığı kâbus ortamı, aklın ve bilimin ilerleyişine saygı duyan aydınlanma iyimserliğini zedelemiş, yerini insanlığın olumsuz düşündüğü duygulara bırakmıştır. Bu doğrultuda o dönemden itibaren daha yaygın olarak görülen ütopya eserlerinin yanı sıra distopya eserleri de görülmeye başlanmıştır.

2.3. DİSTOPYA KAVRAMI

Distopya edebiyatı, idealize edilmiş bir toplum yerine kurgusal bir gelecekte bozulmuş veya baskıcı bir toplumu tasvir eden edebi eserleri içeren bir türdür. Distopyalar tipik olarak ‘karşı ütopya’ olmanın yanı sıra, literatürde ‘eleştirel distopyalar’ ‘anti-ütopyalar’ veya ‘kusurlu ütopyalar’ olarak tanımlanır ve başka çeşitli alt kategoriler de mümkündür. Distopik eserlerde genel amaç; kötülüğün ya da

olumsuz toplumsal ve siyasi gelişmelerin üstün geldiği bir toplumun kurmaca portresini resmedebilmek ya da ütopyaçı isteklerin, mantık yanlışlarını açığa çıkarma girişiminde bulunarak bir hiciv sunmaktır.

Distopya terimi, ‘dys-’ (bozuk) ve ‘topia’ (yer) kelimelerinin birleşiminden türetilmiştir ve Thomas More’un ‘Ütopya’ eserine atıfta bulunurken bu eserin olumsuz anlamını taşımaktadır. Distopya edebiyatı, toplumsal eleştiri, politik mesajlar ve insan doğasının karanlık yönlerini keşfetme amacı gütmektedir. Distopik edebiyat, yaygın olarak teknolojinin egemen olduğu ve vatandaşları üzerinde sert bir kontrol uygulamak için olası her türlü aracı kullanan totaliter bir iktidar hükümetinin egemen olduğu fütürist bir dünyanın kâbus gibi bir vizyonunu tasvir eder (González Barreiro, 2018: 7).

Oxford İngilizce Sözlüğü’ne göre distopya; “*Her şeyin son derece kötü ve beklenmedik olduğu hayali bir yer yahut hâl*”⁶ olarak, Cambridge İngilizce Sözlüğü’ne göre ise; “*Çokça ıstırapın yaşandığı kötü ve adaletsiz bir toplum*”⁷ olarak tanımlanır. Distopyalar bizi düşünmeye zorlarlar ve şimdinin çok tatsız bir şeye dönüşebileceğini hayal etmemize ve kavramamıza yardımcı olurlar. Şu anda neyin işe yaramadığına dair ipuçları sunarlar ve işlerin nasıl daha da kötüye gidebileceğini hayal etmeyi sağlarlar.

Distopya, genel itibarıyla korku ve kaosun hâkim olduğu, özgürlüğün söz konusu olmadığı yeri anlatan bir kavramdır. Distopya, ütopya uğruna, umut ruhuyla tasvir edilebilir veya ütopyaçı tehlikeli bir yanılsama olarak reddederek, ütopya karşıtı bir ruhla tasvir edilebilir (Sypnowich, 2018: 662).

Tarih boyunca, toplumdaki kusurlara işaret eden ve değişmediği takdirde insanlık için uyarılar oluşturan pek çok ütopik ve distopik roman yazılmıştır. Bu türlerin orijinal örnekleri ile çağdaş romanların gelişimi yıllar arasında değişse de bu edebiyat parçalarını birbirine bağlayan ortak temalar vardır. Bu eserlerde var olan ortak tema, güç ve otorite kavramıdır. Bu kavram, bireysellik fikrine ve bir grup insan üzerinde liderlik kavramına meydan okumak için kullanılır. Ortaya çıkan diğer bir ortak tema, bilim ve teknolojinin vaadi ve/veya tehdididir. Bu romanların temalarını ve zorluklarını tam olarak anlamak için yazarın eserleri aracılığıyla eleştiriyor olabileceği topluma bakmak da önemlidir. Çeşitli ütopyaçı ve distopyaların

⁶ <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>

⁷ <https://dictionary.cambridge.org/>

tasavvur edildiği kültürel bağlamın dikkate alınması, yazarların neden romanları yaratma ihtiyacı hissettikleri sorusuna cevap verebilir.

2.4. DİSTOPYANIN TARİHİ

Ütopya gibi edebi distopyacılık da açıkça mitsel bir tarih öncesine, yani korkunun faaliyetlerimizi engellediği hayali mekanların veya bazen distopik mitler (cehennem, canavarca alanlar vb.) olarak adlandırılanların tanımına sahiptir. Baskıcı veya korku uyandıran alanlardan bazıları, yılanlar ve diğer yırtıcı vahşî hayvanlar gibi gerçekten zararlı canlı fenomenlere dayandırılır (Claeys, 2013: 151).

Gerçeği ve hayali bir arada ele alındığında, insan yaşamının ne kadar gerçek ve hayali korkular tarafından yönetildiğini düşünmek gerçekten şaşırtıcı. Ama belki de değil: çünkü korkacak çok şey var. Doğanın bariz güçlerinin yanı sıra, öteki, düşman, yabancı, bilinmeyen korkusu her yerde mevcuttur ve her şeyi tüketebilir (Claeys, 2013: 152).

Distopya edebiyatı, özellikle 20. yüzyılın başlarında yükselişe geçmiştir. Bu dönemde, endüstriyel devrimin etkileri, toplumsal değişimler ve siyasi baskılar gibi faktörler distopyanın ortaya çıkmasını tetiklemiştir. Bu kavramın yaygın dolaşımı her ne kadar 20. yüzyılda olsa da öncesinde de zaman zaman ortaya çıkmıştır. Örneğin bazı yazarlar terimin ilk olarak John Stuart Mill tarafından 1868 yılında bir parlamento tartışmasında kullanıldığını savunmakta bazıları ise distopya kavramından ilk bahsedenin *Ütopya ya da Apollon'un Altın Günleri* adlı eseriyle Henry Lewis Younger olduğunu iddia etmektedir. Fakat yaygın olarak Distopya, Wells, Zamyatin, Bogdanov ve diğerlerinin çalışmaları aracılığıyla 19. yüzyılın sonlarına ve 20. yüzyılın başlarında fark edilebilir bir gelenek olmaya başlamış ve daha sonra, popülerlik ve etki açısından ezici bir çoğunlukla ütopya geleneğin yerini almaya başlamıştır (Moylan & Baccolini, 2007: 89).

19. yüzyılın son on yıllarında daha açık bir şekilde ve geleneksel çerçevede tanımlanan distopya olgusunu biçimlendiren akım genellikle sosyalizm olmuştur. Diğer yandan 20. yüzyılın sonunda yaşanan; 1960'lar ve 1970'lerde atom savaşı, 1980'lerde uzay araştırmaları, distopyaların gelişimini arttırmıştır. Benzer biçimde, nüfus baskısı, emperyalizm, savaş ve daha özel olarak bilim ve teknoloji de modern distopik vizyonun temelini oluşturmuştur (Claeys, 2013: 150).

Devasa endüstriyel ve bilimsel ilerlemelerin yankılarının ve dünyadaki olgunlaşan huzursuzlukların neden olduğu karamsarlıkla, hiciv ütopya ve anti-ütopya yazılmaya başlanmıştır. Ardından bu yazın yavaş yavaş toplumun değişmesi ve yeniden inşası için çağrıda bulunan uyarı önsezilerine - distopyalara - dönüşmüştür. Genel olarak distopya dönüşümü sosyalizm – bazen, ama her zaman değil, Darwinizm ile iç içe geçmiştir. Böylece bu tür distopik eserlerin ortak bir konusu sosyalist devrime dayanmaktadır. Bu tür eserler için çok yaygın bir konu, devrimin parçalanması veya yankıları olmuştur. Diğer distopik temalar ise Prusya işgali, Almanya'nın İngiltere'yi işgal etmesi veya ekolojik felaketler olarak şekillenmiştir. Örneğin, 19. yüzyıldaki son on yıllık distopya eserlerinin şekillenmesine önemli katkılar sunan Herbert George Wells'in romanlarının hepsi distopik olarak kabul edilmese de eserlerine eşlik eden temalar arasında; zamanda seyahat etmek, insan evrimi, otorite, liderlik ve teknolojinin güvenilirliğini sorgulamak yer almaktadır.

Herbert George Wells (21 Eylül 1866 - 13 Ağustos 1946), en çok *The Time Machine* (1895; Zaman Makinesi), *The Island of Doctor Moreau* (1896; Doktor Moreau'nun Adası), *The Invisible Man* (1897; Görünmez Adam) ve *The War of the Worlds* (1898; Dünyalar Savaşı) adlı bilimkurgu romanlarıyla tanınır. İlgili literatür, yukarıda sayılan eserleri genel olarak bilimkurgu romanı olarak anılsa da aslında *Doktor Moreau'nun Adası* tam anlamıyla bir distopyadır. Kitapta, kahraman, geçirdiği bir gemi kazası sonucunda kendisini bir adada bulur. Ama şansına, ada pek ıssız sayılmaz; mahsur kaldığı adada garip yaratıklar ve karanlık sırlarla karşılaşır. Bu ada, insanı ve yazgısını kollayacak bir Tanrı'nın bulunmadığı; bütünüyle ahlaktan yoksun bir evreni temsil eder. Doktor Moreau'nun Adası bilimin kontrolden çıktığı zaman barındırabileceği potansiyel tehlikelere karşı bir uyarı niteliği taşır. Wells, bilimin faydasına inanmaktadır ama bilimin hangi amaç ile yaratılacağı, idame ettirileceği ve teşvik edileceği konusunda kuşkuludur.

Bu dönemde dikkate değer bir yazarda Yevgeni Zamyatin (184 – 1937)'dir. Batı edebiyatında ilk ütopya karşıtı roman olarak nitelendirilen *Biz*⁸ adlı romanı yazmıştır. Sovyetler Birliği'nde sakıncalı bulunduğu için yayımlanmasına izin verilmeyen roman ilk olarak 1924 yılında Birleşik Krallık'ta yayınlanmıştır. Roman,

---

⁸ Bu eser 1921 yılında yazılmış ancak İngilizce yayım tarihi 1924'tür. Ayrıca eser yazarın ülkesinde ancak 1988 yılında yayımlanmıştır.

çoğunlukla özgür sistemi kısıtlayan totaliter iktidarları anlatmaktadır. Bu nedenle aslında eser, en gelişmiş yönetim sistemin bile daha iyi bir alternatifi olduğu iddiasına dayanmaktadır. Kitap, devletin komşu ülkelere yayılmak için yaptırdığı uzay gemisi çalışmalarında çalışan bir mühendisin hayatını ele almaktadır. Kahramanın yaşadığı ülkede, herkes numaralarla adlandırılmakta ve her an dinlenip gözetlenmektedir. Herkesin devlete yararlı ve iyi olmasının övgüsüyle başlayan anlatı, yavaş yavaş kusursuz düzeninin sorgulanmasına dönüşmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri, totaliter rejimlerin yükselişi ve Soğuk Savaş dönemi, distopya edebiyatının gelişimini etkilemiştir. Örneğin; George Orwell'in 'Bin Dokuz Yüz Seksen Dört' (1949) ve Aldous Huxley'in 'Cesur Yeni Dünya' (1932) adlı eserleri, baskıcı devletlerin ve toplumların tasvirini sunarak bu dönemde büyük etki yaratmıştır. Totaliter distopyalar bu nedenle, amaçlarında genellikle geleneksel despotizmlerden çok daha kapsamlı olmuştur.

Distopya eserlerinde ele alınan, 1928 yılında ortaya çıkan ama Soğuk Savaş dönemi düşüncesinde merkezi bir yer tutan totaliterlik terimi, özellikle bireysel haklara düşmanca yaklaşan militanca anti-liberal, anti-burjuva bir felsefe çerçevesinde tanımlanmıştır. Ayrıca daha önceki despotluk fikirlerinden farklı olarak, yeni distopik eserlerdeki kilit unsurunun, ulus vatandaşlarının yürekleri ve bedenleri, zihinleri ve ruhları üzerinde bir kontrol isteği olduğu savunulmuştur. Totaliter rejimin yedi ana özelliği bulunduğu varsayılmaktadır (Claeys, 2021: 174-175):

1. Gizli polis teşkilatı üzerinde hegemonya ve iktisadi, kültürel yahut bilgiyle ilişkili kaynaklar üzerinde tekel kurmuş tek parti devleti: Faşistler bu devleti ulusun manevi birliğinin odağı olarak görürler; komünistler ise devleti geçici proletarya diktatörlüğü sırasında proletarya iktidarının uzantısı olarak görürler.
2. Medya ve gözetim teknikleri ile iktidara bilgi sunan teknolojik bir temel vardır.
3. Rejimin amaçları adına ülke içindeki düşmanları yok etme isteği vardır.
4. Halkı yıldırma ve tam bir sadakati güvenceye almak için bütünlüklü terör kullanımı vardır.
5. Rejim, çoğu aracı örgütü yok edip geride kalanları siyasileştirerek, birey ile devlet arasındaki tüm sınırları ortadan kaldırma istekliliğine dayanır.

6. Mutlak sadakat ve fedakarlığın yanı sıra yurttaşların devlete mutlak bir biçimde boyun eğmesini talep eden bütünlüklü bir felsefe hakimdir.
7. Liderlik hakimdir.

Platon'un devletinden beri süregelen ütopyalar/distopyalar gerçek toplumlarla aynı temel prensiplere sahiptirler. Hepsi aynı sorulara cevap verir: İnsanlar nerede yaşar, ne yerler, ne giyerler, cinsel ilişki ve çocuk yetiştirme hakkında ne yaparlar? Güç kimdedir, kimler çalışır, vatandaşlarının doğayla ilişkisi nasıldır ve ekonomi nasıl işler? Bu ve benzeri sorular etrafında şekillenir. Aşağıda sadece klasikler olarak kabul edilmekle kalmayıp, yazılmış en önemli distopya eserler olarak kabul gören ve farklı totaliter rejim örnekleri sunan, Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*'sı (1932) ve George Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ü (1949) yukarıda belirtilen kapsamlarda incelenmiştir.

2.4.1. Aldous Huxley'in Distopyası: *Cesur Yeni Dünya*

Aldous Leonard Huxley, 26 Temmuz 1894 yılında İngiltere'nin Surrey bölgesindeki Godalming'de doğmuştur. Romanları ve denemeleriyle tanınmış olmasına karşın kısa hikâyeler, şiir, gezi yazıları, film hikâyeleri ve senaryolar ile de uğraşmıştır. Nitekim yazarın diğer birçok eserinde görüldüğü gibi en ünlü eseri *Cesur Yeni Dünya* (1932)'da da İkinci Dünya Savaşı öncesinde tehlikeli bir şekilde kontrolden çıkmakta olduğunu hissettiği toplumun karmaşasına gösterdiği düşüncesele tepkiler kolaylıkla hissedilmektedir.

Cesur Yeni Dünya hem Birinci Dünya Savaşı sonrası, İkinci Dünya Savaşı öncesi hem de 1929'da yaşanan küresel ekonomik kriz dönemi yazılan bir kitaptır. Daha açık bir ifadeyle, tüm dünyada kriz etkisini devam ettiren, buhrandan çıkış yolu olarak dünya entelektüelleri çözüm önerileri üretmeye başlamışlardır. Bazıları ise yeteri kadar tüketim olmadığı için kapitalizmin sağlıklı bir şekilde gelişemediğini iddia etmişlerdir. İşte bu dehşetin kendini savaş, umutsuzluk ve belirsizlik olarak gösterdiği bir dönemde yazılmış olan *Cesur Yeni Dünya*, oldukça önemlidir.

Cesur Yeni Dünya'da Huxley, M.S. 2540'ta dünyayı yönetmeyi öngördüğü 'bilimsel diktatörlüğü' anlatmaktadır. Bu nedenle *Cesur Yeni Dünya*'da yazar; katı bir şekilde tabakalara ayrılmış sınıflı toplumun ve kayıtsız bir itaatın üretimi üzerine temellenen dünyayı kurgulamıştır. Bu fütüristik rejimde, tarih ve din gibi sanat ve edebiyat da yasaktır.

Huxley bu kitapta; çocukların ortak yetiştirildiği ve geçmişe dair her şeyin yok edildiği bu toplumda kendi başlarının çaresine bakmaya terk edilmiş vahşiler istisna olmak üzere; bilim, toplumu evcilleştirmiş ve gerçek anlamıyla etkili totaliter bir devlet üretmiştir. Vatandaşlar esaretlerini sevmektedir çünkü kaygıyı hafifleten ilaçlar, özellikle de aşırı neşeye sahip olmayı ve gerçeklikten bir süreliğine uzaklaşmayı garantileyen *soma* ilacı kullanılmaktadır. Kısacası herkes mutludur.

Cesur Yeni Dünya, genel olarak esaretin bilim ya da teknoloji vasıtasıyla olduğunda nasıl daha çekici bir hale geldiğini gösteren totaliter bir rejimin anlatısıdır. 2007 yılında kitaba yazdığı bir sunuş ile Margaret Atwood bunu özetlemektedir (Huxley, 2019: 7).

“... refahın gaddarlık da değil de mühendislikle, bir gün şişelerde büyütülen bebeklerle, hipnoz üzerinden iknayla, üretim çarkının tekerleklerini sürekli döndüren sınırsız tüketimle, yönetimdekiler tarafından dayatılan, cinsel hüsranı ortadan kaldıran rastgele birlikteliklerle, oldukça zeki bir idari sınıf ile basit işlerini sevecek şekilde programlanmış yarım akıllı işçilerin oluşturduğu alt grup arasında değişen, önceden belirlenmiş bir kast sistemiyle ve sormayla yani hiçbir yan etkisi olmaksızın anında mutluluk veren bir ilaçla elde edilen bir totalitarizm.”

Cesur Yeni Dünya’da bireyler yoktur, toplum vardır. Toplumun dışına çıkıp insanların bireyselleşmesi engellenmiştir. Çünkü toplumun dışına çıkan birey yalnızlaşacak ve düşünecektir. Düşünmek ise sorgulamayı doğuracaktır ve bu durum tehlikeye işaretler. Bu sebeple bu durumu engelleyici çeşitli aktiviteler ile kişilerin yalnız kalmamaları sağlanır. Ayrıca hem yalnız kalınmayı engellemek hem de bireyi sakinleştirmek için *soma* adı verilen ilaçlar geliştirilmiştir. Bu ilaç bireyin zihinsel dinlenmeye geçmesine imkân sunmakta ve zihinsel dinleniş ile sorgulama düzeyini azalmaktadır.

Genç kalarak bir ömür sürdürmek de önemli bir unsurdur. İnsanlar yapay salgılar ve aşılar ile her zaman genç bir görünüme sahip olabilmektedirler. Fakat altmışlarına yaklaşan birey bir anda ölebilmektedir. Bunun nedeni, yaşlanan ve zinden düşen bireyin artık topluma ve üretime faydasının olmamaya başlayacak olmasıdır. Ayrıca vatandaşlar çocukluklarından itibaren haftada üç gün ölüm hastanelerini ziyaret etmek zorundadır. Burada insanlar ölümün oldukça sıradan bir durum olduğu

ve altmışlarına geldiklerinde onların da yaşamlarının son bulacağı düşüncesi ile yüzleşmektedir ve her ziyaret sonrası bunun oldukça normal olduğu bilinci arttırmaktadır.

Romanın geçtiği dünyada, insanlar yapay olarak üretilen ve genetik mühendislikle kontrol edilen bireylerdir. Bu bireyler, bütünleşik toplum adı verilen bir sistem içinde yaşarlar. Toplum, sosyal istikrarı ve düzeni sağlamak için karmaşık bir kast sistemiyle yönetilmektedir. Bu kast sistemi, Alfa, Beta, Gama, Delta ve Epsilon olmak üzere beş farklı kast arasında sınıflandırmayı içerir. Alfa'lar, toplumun en üst seviyesinde yer alır ve en zeki ve yetenekli bireylerdir. Epsilon'lar ise en alt seviyede yer alır ve fiziksel olarak daha az gelişmiş bireylerdir. Her kastın belirli bir rolü ve görevi vardır ve insanlar, doğumdan itibaren bu kastlara atanır.

Toplumda, duygusal bağlantılar ve aşk gibi kavramlar bastırılmıştır. Evlilik yerine, insanlar cinsel arzularını karşılamak için serbestçe partner değiştirebilirler. Cinsellik, toplumun bir parçası haline gelmiştir ve çocuk yapma doğal süreç yerine laboratuvarlarda gerçekleştirilir. Çocuklar teknoloji ile oluşturulan çeşitli kapsüllerin içerisinde oluşmakta ve doğmaktadır. Bu nedenle de herkes herkese aittir ve anne, baba, eş gibi kavramlar yoktur. Buradaki temel amaç da kişilerin birbirlerine duyabilecekleri duyguları ve bağımlılıkları ortadan kaldırmaktır.

Romanın ana karakterlerinden biri Bernard Marx'dır. Bernard, toplumda diğerlerinden farklı olarak fiziksel olarak eksik gelişmiş bir bireydir ve bu yüzden toplumdan dışlanmış hisseder. Bernard, bir gün John ile tanışır. John Savage Reservation adı verilen vahşi bir bölgeye yaşamaktadır. Daha sonra Bernard, John'u Yeni Dünya'ya getirir ve onu bu yeni toplumun gerçekleriyle tanıştır. John, bu yeni dünyadaki değerler, ilişkiler ve toplumun yapısıyla büyük bir kültür şoku yaşar. Roman, John'un kendini bu yeni dünyaya adapte etmeye çalışmasına ve etkisine odaklanır. Kitapta ayrıca Lenina Crowne adında bir karakter de önemli bir rol oynamaktadır. Lenina, Bernard'a duygusal olarak ilgi duymakta ve onunla ilişki yaşamaktadır. Ancak, toplumun beklentilerinden dolayı duygusal hisselerini bastırması gerektiğini bilir. Bu nedenle de bu ilişki karmaşık bir hal alır.

Roman, Huxley'in toplumsal meseleleri eleştirdiği birçok temayı işlemiştir. Bu temalar arasında bireysellik, özgürlük, toplumsal mühendislik, teknolojinin rolü ve insan doğası yer alır. Ayrıca bu kitap, modern dünyadaki tüketim kültürünü

eleştirirken, insanların duygusal bağlantılarını kaybetmesinin getirdiği sorunları da inceler.

2.4.2. George Orwell'in Distopyası: *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*

İngiliz yazar ve gazeteci Eric Arthur Blair, daha çok George Orwell takma adıyla tanınmıştır. Yazar Hindistan'da doğmuş ancak İngiltere'de büyümüş ve eğitim orada tamamlamıştır. Okuldan sonra Burma'da bir İmparatorluk polisi olmuş, İngiltere'nin Suffolk kentine dönmeden önce, yazarlık kariyerine George Orwell olarak başlamıştır. Ayrıca gazete yazarlığı da yapmış ve İkinci Dünya Savaşı sırasında gazeteci olarak BBC için çalışmıştır. 1930'lı yıllarda yazar olarak başarısını arttırmış ve ilk yayınlarını yapmıştır. *Hayvan Çifliği*'nin yayınlanması ile ün kazanmış ve hayatının son yıllarında *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* üzerinde çalışmıştır. Ölümünden bir yıldan az bir süre önce, Haziran 1949'da *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* yayınlanmış ve İngiliz edebiyatının en tanınmış eserlerinden biri olmuştur. Ayrıca birçok dile çevrilerek günümüze kadar gelmiştir.

Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* adlı eseri büyük ilgi görmüş ve sadece edebiyat araştırmaları alanından değil, aynı zamanda siyaset, medya, bilgi ve iletişim bilimleri, dilbilim ve sosyoloji alanlarından da yüksek öğretimdeki çok sayıda bilim insanı tarafından incelenmiştir (Dunder ve Pavlovski, 2019: 583).

Romandaki terimler ve edebî kavramlar büyük bir eleştirel beğeniye konu olurken, Orwell'in kullandığı romanın terminolojisi medya, siyaset bilimi, eğitim, popüler kültür vb. alanlarda yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. “Kardeş”, “düşünce suçu”, “Oda 101” ve diğerleri gibi terimler romanın 1949'da yayımlanmasından bu yana yaygın olarak kullanılmaktadır (Pavlovski ve Dunder, 2018: 638).

Orwell, romanında otoriter bir rejimi resmetmiştir. Toplum otoriter bir rejim ile yönetilmektedir. Bu toplumda dört bürokratik bakanlık; en kötü ve en tehlikeli suç olan düşünce suçu, çift düşün, sloganlar, yeni söylem dili, hafıza deliği, iki dakika gibi birçok teknik kullanarak insanların yaşamının her alanını kontrol etmektedir. Basitçe, Orwell'in toplumunda bireysellik bozulur, özgürlük yoktur, hakikat yoktur, düşünmek yasaktır, seks yapmak yasaktır, dil yok edilir, isyan yasa dışıdır, aşk duyguları sadece Büyük Birader'e (*Big Brother*) adanmıştır ve nefret duyguları başta Emmanuel Goldstein ve düşmanlara yöneliktir. Ayrıca rejim, toplumu

yönetmek için tele ekranlar, gizli mikrofonlar, propaganda amaçlı afişler ve medya gibi teknoloji ve propaganda kullanır.

Kitap Okyanusya'da geçmektedir. Okyanusya, toplumun beynini, Büyük Birader'e düşüncesizce itaat etmeleri için yıkayan, her şeyi kontrol eden Parti (rejimi kontrol eden parti) tarafından yönetilmektedir. Parti olarak bilinen bir propaganda dili yaratılmıştır. Bu propaganda dili özgür düşüncüyü sınırlamakta ve Parti'nin rejimini desteklemektedir. Örneğin, Parti'nin sloganları; "Savaş barıştır", "Özgürlük köleliktir" ve "Cehalet güçtür".

Romanın ana karakteri Winston Smith, Okyanusya'nın bir şehrinde yaşamaktadır. Sürekli gözetim altında tuttuğu ve herkesin düşüncelerinin kontrol edildiği bu toplumda, bireysel özgürlükler sınırlanmıştır. Winston, rejime karşı hisler besleyen ve sorgulayan biridir. Winston, rejime olan hoşnutsuzluğunu ifade etmek ve gerçekleri keşfetmek amacıyla gizli bir günlük tutmaya başlar. Bir süre sonra, Julia adında genç bir kadınla tanışır ve onunla bir ilişki geliştirir. İkiisi birlikte yasak aşk yaşarlar ve sisteme karşı bir isyanın parçası olurlar.

Winston ve Julia, rejime karşı gizli bir direniş hareketiyle bağlantı kurmaya çalışırlar. Parti'nin otoritesine meydan okurken, O'Brien adında bir parti üyesi ile de temas kurarlar. Ancak, O'Brien'in aslında onları tuzaklayan ve rejime sadık biridir. Bu nedenle Winston ve Julia, rejime karşı gizli bir direniş hareketiyle bağlantı kurmaya çalışırken yakalanırlar. Sonunda, Winston ve Julia beyin yıkama ve işkenceye tabi tutulurlar. Mahkumları teslim olmaya zorlayan 101 numaralı odada en kötü kabuslara maruz kalan Winston, kafasına bir fare kafesi takılınca paniğe kapılır, işkencecilerine "Bunu Julia'ya yap!" diye bağırır ve ona ne olacağını umursamadığını belirtir. Bu ihanetle Winston serbest bırakılır. Daha sonra Julia ile karşılaşır ve ikisi de birbiriyle ilgilenmez ve Winston artık Büyük Birader'i sever. Winston, geçmişin ve gerçeğin nasıl manipüle edildiğini ve parti propagandasının nasıl işlediğini anlar. Kitabın sonunda, Winston'ın direnişi kırılır ve tüm özgür düşünce ve bağımsızlık arzusu ortadan kalkar. Onun içinde sonunda partiye sadık bir vatandaş haline gelir ve gerçeklik algısı değiştirilir. Bu nedenle kitap, bireysel özgürlüğün bastırılması, tarih ve gerçekliğin manipülasyonu gibi temaları ele alırken, totaliter rejimlerin insan psikolojisi üzerindeki etkisini derinlemesine inceler.

Orwell bu eseri ile, kitle iletişim araçları kontrolü, hükümet gözetimi, totaliterlik ve bir diktatörün tarihi, düşünceleri ve yaşamları kimsenin kaçamayacağı şekilde nasıl manipüle edebileceğini ve kontrol edebileceğini etkili bir şekilde gözler önüne sunmuştur. 1984'ün belki de en güçlü, etkili ve korkutucu fikri, totaliter bir devlet altında bütün bir ulusun tam kontrolünün tamamen mümkün olduğudur. Eğer dünya bir hatta birden fazla diktatörün kontrolü altına girerse, gelecek; her hareketin, sözün ve nefesin, kimsenin durduramayacağı, hatta karşı çıkamayacağı, her şeye gücü yeten, her yerde hazır ve nazır bir güç tarafından incelendiği, kolayca çarpık, zalim bir dünya haline gelebilir.

Şu ana kadar değerlendirmeye tabi tutulan ana metinlerin yanı sıra önemli birtakım başka 20. yüzyıl distopyaları da bulunmaktadır. Bu dönemde bazı eserler sosyalist propaganda aracıdır ve kapitalizmi hedef alırlar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da önemli eserler ortaya konulmuştur.

Feminist yazarlar da bu dönemde çeşitli ütopya ve distopya eserler ile alana katkı sunmuşlardır. Özellikle Margaret Atwood'un *Damızlık Kızın Öyküsü* (1986) adlı eseri oldukça önemlidir. Bu kitap üçüncü bölümünde söylem analizine tabi tutulup detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ancak incelemeye geçmeden önce şu hususun altını çizmek gerekir ki; ütopyik ve distopik eserler, feministler için oldukça önemlidir: İlk olarak, cinsiyet eşitliği hiçbir zaman tam olarak var olmamıştır, dolayısıyla bilinçli düşünme ve tartışmanın konusu olacaksa hayal edilmelidir. Bu nedenle de bu tür, farklı bakış açısı sunmada ve seslerini duyurmada oldukça etkili olmuştur. İkinci olarak, feministlerin politik, ekonomik ve toplumsal nüfusunun kısıtlı olduğu göz önüne alındığında, farklı bir geleceği mümkün olan en geniş kitlenin gözündeki anlaşılır kılmanın aracı olarak çeşitli kültürel tarzlar, özellikle de sanatsal ve edebi temsiller arayıp bulmaları zorunlu kılınmıştır. Üçüncü olarak ise ütopya ve distopya, feministlere söylem ve ideolojik farklılaşma için toplumsal anlamda elverişli bir rota sağlamıştır. Bir başka ifadeyle bu dönemlerde kadınlar yasal anlamda statüden, politik anlamda sesten yoksun bırakılmakta ve aile içinde boyun eğdirilmekteydi. Dolayısıyla ütopya ve distopya çok uzun zamandır kadınlardan gelen eleştiriler için uygun ve hayati önem taşıyan bir araç haline gelmiştir. Özellikle 19. yüzyılda okur yazarlığın artması, kitaplara erişimin kolaylaşması, 1970'lerde özgürleşme hareketinin büyümesi, feminist ütopya ve distopyaların artmasına yol açmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ

Birçok çağdaş feminist kuramcı için kadın kavramı bir sorundur. Bu sorun, birincil öneme sahiptir çünkü kadın kavramı, feminist teorinin merkezidir ve herhangi bir feminist teori ve feminist politika için gerekli hareket noktasıdır. Ancak bir kavram olarak kadının tanımı zordur. Feminizm, kadının yaşam deneyimlerini ve toplumsal rollerini teorinin merkezine alır. Hayatın her alanında metodolojilere, geleneklere ve önceliklere meydan okuyarak kadınlar için eşit haklar talep eder. Bu doğrultu da feministler, toplumsal cinsiyet etrafında toplumsal farklılıkları vurgulayarak direnmeye ve kadın-erkek arasındaki eşitsizliklerin devam etmesine meydan okumaya çalışırlar.

Çalışmanın bu kısmında; Margaret Atwood'un kitabı, yazarın yaratmış olduğu olay örgüleri ve karakter tiplerini bağlamında detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamı daha net ortaya koyabilmek adına öncelikle, feminist ütopya ve feminist distopya kavramları açıklanmıştır. Ardından kitabın detaylı bir özeti sunulmuştur. Daha sonra “kitapta toplumsal cinsiyet kodları ve kadınlara atfedilen roller nasıl kurgulanmış?” sorusu temel problem cümlesi olarak belirlenerek, bu problem cümlesi çerçevesinde söylem analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda birtakım temel kategoriler oluşturulmuştur:

- a. Ahlak,
- b. Özgürlük,
- c. İtaat ve İtaatsizlik,
- d. İmaj - Hafıza - Kimlik Oluşturma,
- e. Kurumsallaşmış Cinsiyet Roller ve Sosyal İdeallere Boyun Eğdirme,
  - Annelik
  - Evlilik
  - Toplumsal Mekân

Kitap, oluşturulan bu kategoriler çerçevesinde açıklanmıştır.

3.1. FEMİNİST ÜTOPYA VE DİSTOPYA

Ütopyaları tasavvur etmek, egemen söylemlere karşı çıkmamanın ve var olana eleştirel bir yaklaşım geliştirerek hem fiziksel hem de duygusal anlamda değişime açık olmanın bir yoludur (Hudson ve Rönnblom, 2020: 2-3). Ütopya, ya kusursuz bir topluluğun ayrıntılı, somut resmine ya da böyle bir topluluğun temel ilkelerinin sistematik olarak açıklanmasına atıfta bulunur. Ütopya, genel olarak belirsiz, ileri bir tarihte ideal ve uygulanabilir bir topluluğu betimlediğini iddia eden kurgular veya denemeler anlamına gelmektedir. Feminist ütopyalar ise özellikle kadın değerlerinin hâkim olduğu alternatif toplumları betimlemektedir. Feminist spekülâtif kurgu, erkek ve kadın, madde ve ruh, kamusal ve özel haklar, amaçlar ve araçlar arasındaki ayrılıkları iyileştirir. Bu ütopyalar mükemmel olmasa da daha dengeli ve bütünleşmiş toplumları tasvir etmeleri, geleneksel siyasi ve kültürel sorunlara yeni bir bakış açısı kazandırmaları kapsamında oldukça önemlidirler. Sonuç olarak, kadının hayal gücü bize etkileyici bir literatürün yanı sıra gerçek değişim için önemli yönergeler sunabilmektedir.

17. yüzyıldan itibaren kadınların toplum içerisindeki rollerine değinen ütopyalar ortaya çıkmaya başlamış ancak bu eserler yalnızca erkek yazarlar tarafından yazılmış, bu sebeple de ataerkil düşünce ile şekillenmiştir. Bu eserlerde genellikle erkek-kadın rollerinin tersine döndüğü ve kadınların toplum üzerinde güç kurduğu, daha sonra ise dışardan bir güç ile toplumsal yapının tekrar erkek egemen yapıya geri döndüğü bir sistem mevcuttur. Bu nedenle kadınlar geleneksel şablon ütopyalarda pek yol kat edememiş, dur durak bilmeksizin çalışmaya ve ataerkil figürlere boyun eğmeye zorlanmışlardır (Johns, 2021: 248). Ayrıca bu dönemin eserleri hem geçiş dönemi hem de satirik gelenek özelliği taşımaktadır.

18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başından itibaren geleneksel ütopya anlayışı konu ve işleyiş bakımından farklılaşmaya başlamış ve özellikle Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi gibi Avrupa'da oluşan yeni düşünce akımları ile beraber modern yapıda ütopyalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle 18. yüzyılda okuryazarlığın ve kitaplara erişimin artması, edebiyat pazarının Avrupalı kadınlara açılması, feminist kuramsallaşmaya ve alternatiflerin dillendirilmesine olanak sunmuştur. Sonuç olarak, modern feministler daha adil ve eşit bir toplum arzularını dile getirmek amacıyla, 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında ütopyacılı vızıyonda büyük eserler vermiş ve

1970’li yılların özgürleşme hareketleri ile feminist ütopyanın gelişmesine imkân sağlamışlardır (Johns, 2021: 249-250).

Alessa Johns (2021), *Feminizm ve Ütopyacılık* adlı çalışmasında; feminist ütopyacı yazar ve eleştirmenlerin genellikle klasik şablonu es geçip süreç-yönelimli modeli tercih ettiklerini savunmuştur. Süreç-yönelimli ütopyacılık geç orta çağda başlayıp bugün de devam etmekte olan feminist ütopyacı yazının (Christine de Pizan’dan Sarah Scott’a ve Ursula K. Le Guin’e dek) büyük bir bölümünü karakterize etmektedir. Bu nedenle birçok feministin, zaman içinde meydana gelen önemli siyasi ve ekonomik değişimlere rağmen son derece ataerkil kaymayı sürdüren sosyo-kültürel düzenlemelere verdiği tepkide bir süreklilik bulunmaktadır (Johns, 2021: 248). Ayrıca Johns’a (2021: 253) göre bu modelin öne çıkan beş temel özelliği bulunmaktadır: 1) Feminist ütopyalar, kadınların güçlenmesi ve birey açısından eğitimi ve entelektüel gelişimi merkezi önemde görürler; 2) Önceden belirlenmiş bir insan doğası yerine şekillendirilebilir bir insan doğası düşüncesini benimserler; 3) Değişime dair aşamalı, tarihe dair birikimsel ve iktidara karşı paylaşımsal bir yapıyı tercih ederler; 4) Doğal dünyayı dinamik bir yapı olarak görürler; 5) Genellikle pragmatiklerdir.

Orta çağdan bugüne kadar feminist ütopyacı yazarlar; eğitime, insan psikolojisine, epistemolojiye, doğaya ve yönetime, kadına boyun eğdiren sistemler olarak bakmışlar ve ataerkili değiştirmenin ve toplumdaki güçsüzlerin yaşamlarını iyileştirmenin yollarını arayan farklı bir dünya hayal etmeye çalışmışlardır. Aynı zamanda yoksulluktan önyargıya, savaştan küresel ısınmaya doğru artan sorunlara daha fazla maruz kalan yazarlar, toplumlarının yüz yüze kaldığı pek çok sorun ve adaletsizliği kınamışlardır. Daha açık bir ifadeyle, bitmek bileyen ve giderek artan tehlike ve tehditler, çok sayıda distopyacı metin üretimine yol açmıştır.

Eski Yunanca’da “*kötü yer*” anlamına gelen distopya, tarihin evriminin ve çağdaşlığın; nükleer ve ekolojik felaketler, diktatörlükler, ırksal veya cinsiyete dayalı şiddet, yolsuzluk, aşırı nüfus gibi en kötü kabuslarının hâkim olduğu çaresiz dünyaları anlatan bir edebi türdür (Minico, 2019: 1-2). Distopya, idealize edilmiş bir toplum yerine kurgusal bir gelecekte bozulmuş veya baskıcı bir toplumu tasvir eden edebi eserleri içeren bir türdür. Bu nedenle ütopya ideal toplum arayışına vurgu yaparken distopya, bu arayıştan oluşabilecek potansiyel suiistimalleri gözler önüne sermektedir (Minico, 2019: 2).

Distopik anlatı, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın yaratmış olduğu toplumsal ortamın bir ürünüdür. Yüz yıllık savaş, kıtlık, hastalık, terör, soykırım, çevre kısıımı gibi olaylar ütopyik hayalin karşıt bir kurgusal alt tarafının gelişmesine olanak sağlamıştır (Moylan & Baccolini, 2007: 89). Edward Morgan Forster, Yevgeny Zamyatin, Aldous Huxley, George Orwell ve Margaret Atwood'un klasik eserlerinden, savaş sonrası bilimkurgulara ve 1980'lerin ve 1990'ların distopik dönüşümüne kadar, bu anlatı makinesi gelişerek büyümüştür.

Feminist distopyalarda ise tematik olarak cinsiyetçi baskı merkezdedir. Anaerkil distopik eserler kesinlikle distopik türün genişliğini içerse de eleştirel feminist distopik eserler, konu içeriği bakımından ataerkil kadın düşmanlığının tarihsel emsallerine dayanmaktadır. Buradan yola çıkarak, feminist distopyaların “geçmişte ve günümüzde kadınlara yönelik ziyadesi ile kötü (örneğin; işkence, tecavüz, aşağılama, yok sayma) muameleyi yansıttığı” sonucuna varılabilir (Holladay ve Classen, 2021: 478). Bu nedenle bu çalışmalar, bilim kurgudan olasılık alanına taşınmaktadır. Fütürist distopik toplumlar geçmişten veya günümüzden birçok yönden farklı görünebilir, ancak birçok kadının gerçek deneyimlerinden uzak değildir. Bu nedenle bu tür eserler, kadınların distopik toplumdaki yerleriyle boğuşmaktadır ve bu sınırlardan kaçmaya çalışmak için bir alan işlevi görmesine imkân sunmaktadır.

Edebiyat, toplumsal değişimi önermek ve değerlendirmek için kanıtlanmış bir araçtır. Kadının edebiyattaki temsili, toplumsallaşmanın en önemli biçimlerinden biri olarak kabul edilmiştir. 18 Kasım 1939'da Kanada'da doğan Margaret Atwood tarafından yazılan ve 1985'te yayınlanan *Damızlık Kızın Öyküsü- The Handmaid's Tale*, ütopyik edebiyata, özellikle feminist ütopyalara olan ilginin arttığı bir dönemde ortaya çıkmış, distopik bir eserdir. Bu kitabında Atwood; “*Otomatik Portakal, Cesur Yeni Dünya ve Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*” gibi distopik romanların her birinin kendi potansiyel distopya anlayışını ele aldığı gibi, o da ikinci dalga feminizmin tarihine odaklanan, ütopyik başlangıçlarının sınırlayıcı ve kuralcı doğasına değinen ve kabul edilemez şeylere işaret eden bir distopik roman kurgulamıştır.

Romanın doğuşu, ABD Başkanı Ronald Reagan'ın görevdeki ilk döneminde (1981-1985), yaşam yanlısı, sağcı, Hıristiyan köktendinci bir hareketin yükselişinde ve buna eşlik eden üreme hakları için ikinci dalga feminist mücadelelerde yatmaktadır. O dönemde ABD'de kürtaja karşı tepkiler, propagandalar, bir dizi kürtaj

kliniği bombalanması ve kundaklama vakası ve fetüslere sivil hakların korunmasını sağlayacak bir yasa teklifi yer almıştır.

İngiliz profesör SC Neuman'ın Toronto Quarterly Üniversitesi'nde 2006 yılında yayınlanan bir makalesinde yazdığı gibi (aktaran Armstrong, 2018: 4);

“Offred⁹, 1970'ler feminizminin kurgusal bir ürünüdür ve kendini, 1980'lerin başında güçlenen kadın haklarına karşı tepkinin kurgusal bir gerçekleşmesi olan bir durumda bulur.”

Diğer yandan Atwood'un açıklamalarına göre, eser yalnızca dini hakkın ABD'de iktidarı ele geçirmesinin nihai sonucu hakkında spekülasyon değil, başka yerlerde olanlara dayanmaktadır. Örneğin Nicolai Çavuşesku'nun Romanya'da doğum oranlarını artırmak için hamile kadınları polis gözetimine almasından ve kürtaj ile doğum kontrolünün yasaklanmasından ilham aldığını söylemiştir (Armstrong, 2018: 4-5). Ayrıca Tolan'a (2006: 19) göre, roman ikinci dalga feminizmin öncülük tartışmalarının kalbinde yer alan bir gerilimi resmetmektedir.

Öte yandan eser her ne kadar distopik bir roman olarak ele alınsa da Atwood'un eleştirel distopyası içinde ütöpik bir alanda vardır: Offred bazen hapsedilmekten kurtulur, kaçabilir ve özlediği ütopyasına gider. Burada Offred aile hayatıyla ilgili hayaller kurar: Diğerleri mükemmel ütöpik toplumu arzularken, o da bu normallik anlarını arzular. Burada Atwood, eleştirel distopyası içinde ütöpik alanını okuyucuya sunmaktadır.

3.2. DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ

Damızlık Kızın Öyküsü; siyasi ve kültürel iklim ve feminizme tepki, rıza, güç ve cinsel saldırı, siyasi ve toplumsal baskıda gazeteciliğin rolü, kadın sağlığı hakları ve öncelikleri, ırkçılık ve cinsiyetçiliğin toplumsal inşası ve yaş ve cinsiyet temsilleri gibi birçok konuyu içerisinde barındırmaktadır.

Damızlık Kızın Öyküsü, Gilead Cumhuriyeti olarak adlandırılan -ataerkilliğin, totaliterliğin ve teokrasinin hâkim olduğu- bir devlette yaşayan hizmetçi Offred'in hikayesidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yakın bir gelecekte, totaliter bir rejim olan Gilead'da geçer. Gilead, bir iç savaş sonrasında iktidara gelen muhafazakâr bir grup tarafından kontrol edilen bir toplumu temsil eder. Bu toplum, doğal afetlerin ve

---

⁹ Romanın ana karakteri olan kadın.

yaygın kısırlığın neden olduğu bir nüfus kriziyle mücadele etmek için radikal bir şekilde yeniden yapılanmıştır. Daha açık bir ifadeyle, ülkede artan çevre kirliliği dolayısıyla doğurganlık oranı düşmüş ve nüfus azalmıştır. Bu nedenle darbe sonrası oluşturulan Gilead Cumhuriyeti, kadınları köleleştirilmiş ve onları ayrıcalıklı ailelere köle olmaya zorlamıştır. Burada bir grup kadın, yönetici erkek sınıfı için çocuk sahibi olmaya zorlanır. Ayrıca ülkede anayasa askıya alınmıştır ve kadınların okuması, para kazanması yasaklanmıştır. Ek olarak evlilik öncesi cinsel ilişki, boşanma, pornografi, eşcinsellik ve kürtaj uygulayıcıları şiddetle cezalandırılmaktadır. Tüm kadınlar, tamamen devlete aittir ve doğurganlık ya da diğer belirli görevlerde hizmet etmek üzere bir sistem içerisine yerleştirilmişlerdir. Onlar hizmetçilerdir, komutanları eşi yani seçkin kadınlar kısır olduğu için, hizmetçiler, komutan ve eşine çocuk doğurmak için hizmet ederler. Ayrıca hizmetçilerin bir kimliği, ismi bile yoktur, örneğin Offred, Fredinki olarak adlandırılır, o artık “Fred’e” aittir.

Kadınlar arasında hizmetçilerin dışında, komutanların eşi, teyzeler, Marthalar ve kadın olmayanlar (gayri-kadınlar) şeklinde bir ayrımın yapıldığı sınıflandırma vardır. Komutanların eşleri, en yüksek konumdadırlar ve bazı ayrıcalıklara hakimdirler, örneğin evin yönetimi onlardadır. Teyzeler, diğer kadınların eğitimden ve kontrolünden sorumludurlar. Onların da Martha ve hizmetçi kadınlara nazaran güçleri daha fazladır ve çeşitli ayrıcalıkları vardır. Ev işinden, temizlikten sorumlu kadınlar Marthalardır. Kadın olmayanlar (gayri kadınlar) yani, yaşlı, menopozlu, kısır veya asiler (lezbiyenler) toplumun en alt basamağını işgal etmektedirler ve kolonilere sürgün edilerek buradaki kötü işleri yapmakla yükümlüdürler. Her rütbenin kendine özgü bir üniforması vardır; örneğin hizmetçiler kırmızı pelerinler ve beyaz boneler giyerler. Beyaz boneler özel olarak tasarlanmıştır ve kasıtlı olarak hizmetçi kadınların çevresel görüşlerini engellemektedir.

Tablo 1: Damızlık Kızın Öyküsü Kitabının Bazı Önemli Karakterleri

<i>DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ KİTABININ BAZI ÖNEMLİ KARAKTERLERİ</i>	
<i>Offred (June)</i>	Romanın ana karakteridir. Eski hayatında June adıyla bilinen Offred, Gilead Cumhuriyeti rejimi altında bir Damızlık olarak atanmıştır. Karakter, okuyucu ile yaşadığı deneyimleri, hatıralarını ve iç dünyasını paylaşmaktadır. Offred anlatıcı olduğu için okuyucu, Gilead Cumhuriyeti toplumunun baskıcı doğasını onun gözünden deneyimlemektedir.
<i>Serena Joy Waterford</i>	Komutan Waterford’ın eşi olan Serena Joy, eski bir televizyon sunucusudur. Gilead Cumhuriyeti

---

	rejimiyle birlikte statüsü ve özgürlüğü azalmıştır. Offred ile karmaşık bir ilişkisi vardır, çünkü çocuk sahibi olamadığı için Offred'in doğurganlığını kullanmak zorundadır. Serena Joy, kadınların içinde bulunduğu baskı altında kendisi de acı çeken bir karakterdir.
<i>Komutan Fred Waterford</i>	Gilead rejiminin üst düzey bir yetkilisi olan Komutan Waterford, erkek egemen figürü temsil etmektedir. İç dünyası ve gerçek niyetleri hakkında belirsizlikler vardır. Onunla olan etkileşimlerinde Offred hem korku hem de ilgi duygularını deneyimlemektedir.
<i>Moira</i>	Offred'in en yakın arkadaşıdır. Gilead Cumhuriyeti rejimi altında da direniş gösteren güçlü bir karakterdir. Moira, Offred'in umudu ve cesaret kaynağıdır. İçinde buldukları zorlu koşullarda birbirlerine destek olurlar.
<i>Teyze Lydia</i>	Gilead Cumhuriyeti rejiminin sert ve disiplinli bir yetkilisi olan Teyze Lydia, Damızlık kadınların eğitiminden sorumludur. Zorlayıcı ve cezalandırıcı bir karakterdir, ancak bazı anlarda kadınlara acıma duygusu da sergilemektedir.

Bu karakterler, romanın hikayesine derinlik ve çeşitlilik katan önemli figürlerdir. Her biri, Gilead Cumhuriyeti rejiminin kadınlar üzerindeki etkisini, insan doğasının karmaşıklığını ve direnişin farklı yönlerini temsil etmektedir. Margaret Atwood, bu karakterler aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerini, güç ilişkilerini ve insanın özgürlük arayışını incelemiştir.

Adını taşıyıcı annelikle ilgili İncil'deki bir hikâyeden alan Rachel ve Leah Merkezinde, hizmetçi kadınlara, kadın doğurganlığının değeri öğretilmektedir. Örneğin Teyzeler, hizmetçi kadınlara sıfır değerinin altına doğru bir eğilim gösteren doğum oranı grafiğini sürekli olarak göstermekte ve yaptıkları işin kutsallığını anlatmadırlar. Gilead Cumhuriyeti'nde azalan bir doğum oranı vardır. Bunun temel nedeni de kimyasal kirleticilerin üreme sistemlerine zarar vermesidir. Bu nedenle çoğu kadının hamile kalamamakta ve dört kadından sadece biri canlı bir bebek doğurabilmektedir:

...hava kimyasallarla, ışınlarla, radyasyonla aşırı doluydu, suya zehirli moleküller kaynaşıyordu, bütün bunların temizlenmesi yıllar sürecek; bu arada bunlar bedeninize nüfuz edip, yağ hücrelerinize yerleşiyorlar. Kim bilir, bedeniniz petrole bulanmış bir kumsal kadar kirli olabilir, kıyı kuşları ve

doğmamış bebekler için kesin ölüm. Belki de sizi yediği için bir akbaba bile ölür... (Atwood, 143).

Doğurganlığın azalması, çevresel bozulmanın tek sonucu değildir; doğum kusurları da doğurganlığın azalmasına neden olmaktadır:

“Warrennunki ne doğuracak acaba? Bir bebek mi, hepimizin umduğu gibi, yoksa başka bir şey, iğne başlı ya da köpek burunlu ya da iki bedenli ya da delik kalpli ya da kolsuz ya da perdeli el veya ayaklı bir gayri-bebek mi? Hiç belli olmaz. Bir zamanlar söyleyebiliyorlardı, makinelerin yardımı ile, ama bu şimdi yasadışı. Hem bu bilinse ne olacaktı? Aldıramazsınız ki; ne olursa olsun doğuma kadar taşınmalı” (Atwood, 143).

Gilead Cumhuriyeti’nde doğum öncesi testler yasak olduğu için bebeğin kimyasallardan etkilenip etkilenmediğinin test etmenin bir yolu bulunmamaktadır. Devlet açıkça doğum yanlısı olmasına rağmen öjenik eğilimlerin sadece sağlıklı bebeklere karşı tolere edildiği görülmektedir. Bu nedenle doğum kusurları olan bir bebek “parçalayıcı” olarak bilinir; “...sınavı geçemeyen bebeklere, gayri-bebek diye belirtilenlere ne olduğunu tam olarak bilmiyorduk. Ama bir yere konulduklarını biliyorduk, çabucak, gözden uzağa” (Atwood, 144), bu da Gilead Cumhuriyeti’nin kürtaja karşı şiddetli muhalefetine rağmen, engellilik nedeniyle bebek öldürmeye izin verdiğini göstermektedir.

Doğum oranının azalmasının bir diğer sebebi de Gilead Cumhuriyeti’ndeki birçok erkeğin kısır olmasıdır. Ancak bu bilgi kasıtlı olarak gizlenmektedir. Offred’in açıkladığı gibi, “...ya da kısırlar. Neredeyse soluksuz kalıyorum: Yasak bir sözcük söyledi. Kısır. Artık kısır erkek diye bir şey yok, resmi olarak. Doğurgan ve kısır kadınlar var, kanun böyle” (Atwood, 81).

Offred ile birlikte romandaki tüm hizmetçiler, hamile kalamamaktan korkmaktadır. Çünkü hamile kalmayan kadınlar Kolonilere sürülmektedir. Koloni topraklarının bir kısmı tarım için ayrılmıştır. Diğerleri ise cesetlerin yakıldığı veya gayri-kadınların¹⁰ ve kısır hizmetçilerin ölümüne çalıştırıldığı zehirli atıkların ve radyasyon sızıntılarının temizlendiği yerlerdir.

“Bu iş bittiğinde bana bir film gösterdiler. Ne hakkındaydı biliyor musun? Kolonilerde yaşayan yaşam hakkında. Kolonilerde, zamanlarını temizlikle

---

¹⁰ Yaşlı, menopozlu, kısır veya asiler (lezbiyenler)

geçiriyorlar. Bugünlerde temizliğe pek düşkünler. Kimi zaman temizlenen sadece cesetler oluyor... Bu nedenle kolonilerde kadınlar ceset yakma işini yapıyorlar. Diğer koloniler daha da kötü, zehirli atıklar ve radyasyon sızıntıları yüzünden oralarda burnun düşmeden ve derin lastik eldiven gibi soyulmadan önce en fazla 3 yılın olduğunu hesaplıyorlar. Yedirip içirme, insana koruyucu giysi ya da başka bir şey verme zahmetine katlanmıyorlar, bunları yapmamak daha hesaplı hem nasılsa bunlar kurtulmak istedikleri insanlar çoğunlukla...’’ (Atwood, 309).

Özetle, Atwood’un karakterizasyonu ilginç bir şekilde teorik perspektifi birçok yönden yansıtmaktadır. Karakterlerinin içsel varlıkları ile toplumsal gerçeklik arasındaki bağlantı o kadar yakın ve açıktır ki, toplumsal etkileşimlere tepkileri çoğunlukla psikolojiktir. Bu nedenle aslında Damızlık Kızın Öyküsü romanındaki karakterler ve dilleri, toplumsal mitteki kadınsı krizin en derin düşüncesini yansıtmaktadır. Bu nedenle, “*kitapta toplumsal cinsiyet kodları ve kadınlara atfedilen roller nasıl kurgulanmış?*” sorusu temel problem cümlesi olarak belirlenerek, bu problem cümlesi çerçevesinde söylem analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda birtakım temel kategoriler oluşturulmuştur:

3.2.1. Ahlak

Gilead Cumhuriyeti’nde din, egemen grubunun siyasi gücünü ve bu güce itaat etmek, ona bağlı kalmak için toplumun yönlendirmesini sağlamadaki en etkili ideolojik uygulama araçlarından biridir.

Roman, ahlaki değerlerin ve insanlıkla ilgili temel etik normların nasıl çiğnendiğini göstermektedir. Gilead toplumu, kadınların bedenlerini kontrol altına alarak, onları cinsel objeler haline getirir ve kısırlık krizini çözmek için radikal önlemler alır. Ayrıca bu eylemi meşrulaştırmak için dini argümanlar kullanılır. Düzenli olarak dini ritüeller yapılır ya da bazı dini söyleyişiler ile olması gerekenin olduğu vurgulanır. Diğer yandan toplumu kontrol altında tutmak için İncil’in kadınlar tarafından okunulması ve öğrenilmesi yasaklanmıştır. Kültürel değerleri ve tarihsel bilinci yok etmek için de eskiye dair var olan her şey yok edilmiştir. Gilead Cumhuriyeti’nde geçmiş silinmiştir.

İnançlar ve fikirler toplumu kontrol etmenin, disiplin altında tutmanın yolu olarak görülmüştür. Romanda dinin kullanımı da bu yöndedir. İncil referanslarına

oldukça yoğun bir şekilde odaklanılmaktadır. Genel olarak İncil ayetleri, semboller, isimler hükümete rehberlik etmektedir ve temel amaç, dinin siyasi amaç ile kullanılması ve bu doğrultuda eylem ve faaliyetlerin meşrulaştırılmasıdır. Böylece vicdani ve psikolojik bir rahatlıkta sunulmaktadır. Bu nedenle Margaret Atwood, kurguladığı distopik romanı ile siyaseti dinle karıştırmaya karşı bir uyarı oluşturmaya çalışmıştır.

Gilead Cumhuriyeti'nde, diğer totaliter uygulamalar gibi, hizmetçi kadınların beyinlerinin yıkandığı Rachel ve Leah Eğitim Merkezi bulunmaktadır. Bu merkez aracılığıyla kadınların zihinleri etkilenmekte ve benliklerinin güçlendirilmesi engellenmektedir. Ayrıca kadınları disipline etme ve çocuk sahibi olarak görevlerini yerine getirme ve itaat etme üzerine eğitmektedirler. Diğer yandan Gilead Cumhuriyeti, toplumu İncil'in kutsal metinlerinin yarattığı yasalar ve düzenlemelere uydurarak kontrol altına almaktadır. Örneğin kadınların 'Damızlık Kız' gibi görülmesi, doğum oranlarının normalleşene kadar komutanlara çocuk doğurmak için hizmet etmek zorunda oldukları İncil üzerinden meşrulaştırılmıştır:

“Bana çocuk ver, yoksa ölürüm. Ben rahmin semeresini senden esirgeyen Tanrı'nın yerinde miyim? İşte cariyem Bilha...” “Yardımcım Billah'a git onun içine gir ondan çocuk yapman için dizlerine kapanacaktır.”
(Atwood, 115)

Sistem, hizmetçi kadınların cinsel köleliğini, inançlarını ve ihtiyaçlarını güçlendirmek için dini bağlamı saptırarak haklı çıkarmaktadır. Bu şekilde, hizmetçi kadınlar, çocuk doğurmanın kutsal görevleri ve kurtuluşları olduğuna inanmak zorunda kalmışlardır.

“Ve kandırılan Âdem değildi, kadın kandırılıp günah işledi. Bununla birlikte, çocuk doğurmakla kurtulacaktır; yeter ki iman ve sevgi ve basiretle birlikte kutsallık üzere olsun.

Çocuk doğurmakla kurtulmak, diye düşünüyorum. Önceki dönemde, bizi neyin kurtaracağını sanıyorduk acaba?” (Atwood, 275).

İncil'deki Kutsal yazıların politikalarına uygun kısımlarını kullanmak, Gilead Cumhuriyeti'nin kadınları bebek fabrikalarına indirgeyen yeni normlarını normalleştirmek ve meşrulaştırmak için en etkili gücü olmuştur. Bu şekilde, hizmetçi kadınlar din adına cinsiyetsizleştirilip insanlıktan çıkarılmıştır. Aslında, Gilead

Cumhuriyeti'nin kurucuları, İncil'i ataerkil tutumlarla bütünleştirerek toplumlarına empoze etmişlerdir. Daha açık bir ifadeyle, “siyaseti dini yönere uygun olarak değil, siyasete hizmet eden dini okurlar” (Kadhim, 2022: 37) oluşturulmuştur.

“Öğle yemeğinde Gerçek Mutluluk okunurdu. Ne mutlu buna ne mutlu şuna. Bunu bir diskten çalıyorlardı, böylece bir tek teyze dahi onu okuma günahını işlemiş olmuyordu. Ses bir erkeğe aitti. Ne mutlu ruhta fakir olanlara, çünkü göklerin hükümranlığı onlardadır. Ne mutlu merhametli olanlara. Ne mutlu yumuşak huylu olanlara. Ne mutlu sessizliklere. Bunları uydurduklarını biliyordum, yanlış olduğunu biliyordum ve arada bazı sözleri atladıklarını da biliyordum ama bunu kontrol etmenin bir yolu yoktu. Ne mutlu yaşlı olanlara, çünkü onlar teselli edilecekler” (Atwood, 115).

Offred bu öğretileri onaylamasa ve geçersizliğini kabul etse de Offred'in dediği gibi onları kontrol etmenin bir yolu yoktur: Gilead Cumhuriyeti'nde, kadının dini kitaplara sahip olmasına ve okumasına izin verilmemektedir. Rejimin öğretileri ile örtüşmeyen bölümler hakkında kimsenin akıl yürütmesi ve kontrol etmesi istenmemektedir.

“Eskiden insanların hizmetçiler çalmasını diye çayı kilit altında tutmaları gibi kilit altında tutuluyor İncil. Yangın çıkarıcı bir malzeme: Kim bilir İncil ile ne yaparız, maazallah elimize bir geçirsek? Bize İncil'den bir şeyler okunabilir, Komutan tarafından ama kendi başımıza okuyamayız” (Atwood, 113).

Atwood dinin ideolojileri meşrulaştırdığı, dolayısıyla kadınları boğma, susturma ve cinsel istismarda önemli bir rol oynadığı bir yönetim yaratmıştır. Ayrıca roman, baskıcı bir rejim altında yaşayan insanların ahlaki seçimlerle nasıl yüzleştiğini ve direnişin ne anlama geldiğini de ele alır. Baş karakter Offred, kısıtlı bir özgürlük içinde yaşarken, kendi ahlaki değerleri ve insanlık onuruna bağlı kalarak ayakta kalmaya çalışır. Ahlaki seçimlerin, baskıcı bir sistemde yaşarken bile insanın özgünlüğünü ve insanlığını koruma gücünü vurgular.

3.2.2. Özgürlük

Atwood, Offred karakteri ile özgürlüğü, bir kişinin yalnız bir hayat yaşamaya zorlandığı ve hayatında, hatta diğer karakterlerle olan iletişimde bile bir miktar özgürlüğe sahip olmasının yasak olduğu şeklinde açıklamaktadır. Bu romanda,

karakterler insanlarla iletişim kuramamaktadır, çünkü bu iletişim hayati bir tehlike teşkil etmektedir.

Gilead Cumhuriyeti’nde var olan devrimin ilerleyişi boyunca, kadınlara bazı hükümet kısıtlamaları getirilmiştir. Gilead Cumhuriyeti’nde kadınların kitap okuması yasalarca yasaklanmış, tüm kadın çalışanlar şirketten ihraç edilmiş ve artık çalışmalarına izin verilmemiştir. Ayrıca kadınların para ve mal sahibi olması da yasaktır. Darbe sonrası kadınların banka hesaplarına, paralarına ve mallarına el konulmuştur. Onlar artık devletin himayesindedir ve onlara aittir.

Kadınların eğitim almaları da yasaklanmıştır. Herhangi bir kitabı okumalarına izin yoktur. Özellikle İncil kilitli dolaplar ardında, kadınların ulaşamayacağı alanlarda tutulmaktadır. Hizmetçiler, “eğer konuşurlarsa ezbere konuşmak zorundadırlar” ve “Rachel ve Leah Eğitim Merkezinde öğrendikleri önceden belirlenmiş ifadeleri” kullanmaktadırlar.

Romanda, kadınlar erkeklerden daha alt bir sınıfta yer alırlar ve komutanlara aittirler. Hizmetçiler çocuklarını doğurmakla, eşleri ev içi düzeni sağlamakla, teyzeler ve marthalar yemek, temizlik, güvenlik gibi çeşitli görevleri yerine getirmekle sorumludur. Kadınların kurulan çeşitli sınıflara tabi tutulması, toplumun dogmatik kurallarından biridir. Kadınlar, işlevlerine göre Eşler, Hizmetçiler, Marthalar, Gayri-Kadınlar ve Teyzeler olarak yetkilendirilmektedir. Gilead Cumhuriyeti’nin rejimi dayattığı hiyerarşik sınıflandırma sistemi ile kadınları bireysel kimliklerinden ayırmaktadır ve onları toplumda değiştirilebilir nesnelere dönüştürmektedir. Hizmetçinin kendisine değil, sahip olduğu mevkie ait olan soyadı gibi, kategoriler de bireyleri gruba indirgeyerek küçültmektedir.

“İsmim Fredinki değil, başka bir ismim var, artık kimse kullanmıyor bunu, çünkü yasak. Kendi kendime bunun önemli olmadığını, ismin telefon numaraları gibi olduğunu, sadece başkalarının işine yaradığını söylüyorum ama bu doğru değil aslında önemli. İsmimin varlığını gizli bir şey gibi saklıyorum, geri dönerek kazıp ortaya çıkaracağım bir hazine, günün birinde...” (Atwood: 109).

Gilead kadınları için yaratılan bir diğer ayrımcı durum ise kıyafetleriyle ilgilidir. Kadınların ne giyeceğini seçme şansı olmadığı gibi tüm kadınlara ait oldukları sosyal sınıfı göre sınıfı temsil eden kıyafetler verilmiş ve farklı gruplara

ayrılmışlardır. Ayrıca kıyafetlerinin, rollerini ve sosyal sınıfını gösteren renkleri vardır: Hizmetçiler kırmızı, Martha'lar yeşil ve kadınlar arasında en fazla özgürlüğe sahip olan üst sınıf kadınlar olarak bilinen Eşler ise mavi ve turkuaz giymektedirler. Başka bir kadın sınıfı, hizmetçi kızları yönlendiren ve kontrol eden Teyzelerde kahverengi elbiseler giymektedir. Ayrıca hizmetçiler peçe takmak, etrafı görmelerini engelleyen şapkalar takmak zorunda bırakılarak hapsedilme durumları şiddetlendirilmektedir.

Gilead Cumhuriyeti'ndeki kadınlara dayatılan bu kısıtlamalar -okuma yazmalarının veya banka hesaplarına erişmelerinin engellenmesi ve ne giymek istediklerini seçememeleri- Gilead kadınlarını üçüncü dünya kadınları ya da başkaları tarafından ezilen siyah kadınlarla (sömürgecilik ve ataerkillik, herhangi bir karar verme gücünden yoksunluk gibi) aynı kılmaktadır (Tolan, 2005: 19). 1970'li yılların feminist ütopyacılığı, ataerkil düzende kadınların korkusu ve savunmasızlığının bir motifi halindedir. Atwood'da bu durumu ele almıştır:

“O zamanlar kadınlar henüz korunmuyorlardı. Kuralları hatırlıyorum, hiçbir zaman ifade edilmeyen ama her kadının bildiği kuralları: bir yabancıya kapını açma sakın, polis olduğunu söylese bile. Kimlik kartını kapının altından vermesini iste. Sorunu olduğunu iddia eden bir motosikletçiye yardım etmek için yolda durma. Kendini tut ve yürümeye devam et. Birisi ıslık çalarsa arkadan bakma. Gece tek başına bir çamaşırhaneye gitme... Şimdi aynı caddede yürüyoruz, kırmızı çiftler halinde, hiçbir erkek laf atmıyor, bizimle konuşmuyor, bize dokunmuyor. Hiç kimse ıslık çalmıyor” (Atwood: 40).

Gilead rejimi, bireylerin düşüncelerini kontrol etmek ve toplumsal normlara uymalarını sağlamak için sıkı bir gözetleme ve beyin yıkama mekanizması kullanmaktadır. Bununla birlikte, Offred'in iç dünyası, düşünsel özgürlüğe bir sığınak olmaktadır. Kendi düşüncelerini ve hatıralarını saklamaya çalışmaktadır. Bu yüzden gizlice bir günlük tutmakta ve kendi gerçeklik algısını korumaktadır.

Damızlık Kızın Öyküsü'nde, çeşitli karakterler tiplerini temsil eder. Ayrıca hepsinin savunduğu temel bir özgürlük ideolojisi vardır:

- Baş karakter Offred, özgürlük arayışıyla sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Onun iç dünyasında, kendi gerçekliğini koruma, düşüncelerini ifade etme ve kendi

hayatının kontrolünü ele alma çabası vardır. Offred'in karakteri, kişisel özgürlüğe, bireysel kimlik arayışına ve insanın içsel direncine atıfta bulunur.

- Offred'in arkadaşı ve direniş hareketinin bir üyesi olan Moira, toplumsal baskılara meydan okuyan cesur ve kararlı bir karakterdir. Onun varlığı, daha radikal bir özgürlük arayışını temsil eder ve kadınların kendi kaderlerini belirleme gücüne sahip olmaları gerektiğini vurgular.
- Komutanın eşi Serena Joy, bir zamanlar ünlü bir televizyon figürü olan ve Gilead rejiminin bir destekçisi olarak bilinen bir karakterdir. Ancak, kendi hayatı da kısıtlanmış ve özgürlüğü elinden alınmıştır. Serena Joy'un karakteri, kadınların kendi ideallerine, tutkularına ve özgürlüklerine sahip olma arzusunu temsil eder.
- Komutan rejimin en üst düzey yetkililerinden biridir. Ancak, roman ilerledikçe, Komutan'ın da sistemin kısıtlayıcı doğasından rahatsız olduğu ve gizli bir şekilde Offred ile bağlantı kurarak özgürlüğe duyduğu özlemi yansıttığı ortaya çıkar. Komutan'ın karakteri, içsel özgürlük arayışını, bireysel bağımsızlığı ve sisteme karşı gizli direnişi temsil eder.

Bu karakterler, romanın farklı yönlerini ve özgürlük arayışlarını temsil eden çeşitli ideolojileri yansıtır. Her biri, kendi özgürlük idealleri doğrultusunda hareket ederken, roman genelinde özgürlük kavramı ve sınırlarının tartışılmasına olanak sunarlar.

3.2.3. İtaat ve İtaatsizlik

Gilead Cumhuriyeti'nin katı yasa ve yönetmeliklerle dolu disiplin sistemine rağmen, gerçekte kimse onları takip etmemiş veya bunlara inanmamıştır. Örneğin Offred'in Komutanı, sistemde yasak olan şeyleri yapmış, örneğin özel odasında Offred'in okumasına izin verdiği dergileri tutmuştur. Ayrıca eşinden gizli Offred ile özel görüşmeler yapmış ve onu dışarıya çıkararak yasakları çiğnemiştir. Aynı zamanda Komutan gizlice, diğer komutanlar gibi bir geneleve gitmektedir. Burası, teyzelerin hizmetçi kadınlara anlattığı, ahlaki değerlerden yoksun olan bir yerdir. Aslında yazarın Gilead'da bir genelev örneği, ulusta hâkim olan düşüncenin tersini okuyucuya göstermek içindir. Burada kadınların başka erkekler ile birlikte olması ahlaksızca görülmektedir. Hatta kadınların mutsuz, isteksiz olmalarına rağmen başka çıkış kapıları olmadıkları için burada kalmak zorunda olmaların Gilead Cumhuriyeti'nde hâkim olan ideolojinin paradoksudur. Hizmetçi kadınlarda benzer

duygulara sahiptir. Yine benzer şekilde komutanlar buranın kötü ve yanlış olduğunu bildiği halde gitmektedir ve pişmanlık duymamaktadırlar.

Offred karakteri de başlangıçta sisteme uyum sağlamaya çalışır ve itaatkâr bir şekilde davranmaktadır. Ancak, roman ilerledikçe, iç dünyasında gizlice itaatsizlik göstermeye başlar. Hatıraları, düşünceleri ve gizli eylemleriyle sisteme meydan okur ve kendi özgürlüğünü korumaya çalışır. Bu noktada Offred'in itaatsizlik durumu, bireysel direnişini sembolize etmektedir.

Aslında, Gilead Cumhuriyeti'nin kendi ideolojisi vardır, ancak karakterler hala önceki toplumdaki yapının etkisindedir ve yeni devlet söylemine, katı düzenlemelere rağmen tamamen bağlı olamıyorlardır. Ancak burada şu hususun altını çizmek gerekir ki, hiçbir karakter kendini yeni kurucu ideolojiye tamamen adamamış olsa da hiç kimse inanç eksikliğini ortaya çıkarmaya cesaret edememektedir. Çünkü her başkaldırı bir ölüm ile sonuçlanmaktadır. Özellikle Duvar'da başkaldıran, rejime karşı çıkan ya da yasak eylemleri gerçekleştiren kişilerin cesetleri sergilenmektedir. Toplumda bu tür görüntülerin varlığı korku ve itaat düşüncesini güçlendirmektedir.

Gilead'in gerçeklerine tamamen bağlı olmayanlar arasında Komutan'ın karısı Serena Joy da vardır. Serena Joy karakteri, Gilead Cumhuriyeti'nden önceki günlerinde, kilise korolarında baş şarkıcıdır ve televizyon programlarında “*evin kutsallığı, kadınların nasıl evde kalması gerektiği*” hakkında konuşmalar yapmaktadır (Atwood, 64). İronik olarak, Serena önceki hayatında kadınların kamu işlerine karışmaması gerektiğini savunmuş, ancak Gilead Cumhuriyeti'nde yaptığı tam olarak bu olmuştur. Ancak Serena, Gilead Cumhuriyeti'nin var olan sistemine asla ikna olmayan bir karakterdir. Offred'in dile getirdiği gibi sisteme uymamaktadır: “*Artık söylev vermiyor. Konuşmaz oldu. Evinde oturuyor, ama bu ona uyar gibi görünmüyor*” (Atwood, 64).

Birçok karakter tiplemesinde görüldüğü gibi Serena Joy da yeni durumundan memnun değildir. Zamanla o da Gilead Cumhuriyeti'nin katı değerlerine olan saygısını ve inancını kaybetmiştir. Kendi kısıtlamaları ve hayal kırıklıkları nedeniyle zamanla itaatsizlik göstermeye başlamıştır. Örneğin; Serena Joy, gizli bir şekilde Offred ile iletişime girer ve sistemi manipüle etme girişiminde bulunur. Bu, onun itaatsizlik durumunu temsil eder:

‘Henüz bir şey yok mu?’... ‘Hayır diyorum. Yok.’ ‘Çok kötü diyor.’... ‘Süren bitmek üzere’ diyor. ‘Evet’ diyorum tarafsızca... ‘Belki de yapamıyor diyor’... ‘Evet’ diyorum. ‘Belki de yapamıyor’... ‘Belki’ diyor ... ‘Başka bir yol denemelisin belki de’... ‘Başka bir erkek’ diyor. ‘Biliyorsunuz bunu yapamam’ diyorum... ‘Bu yasalara aykırı. Cezasını biliyorsunuz’. ‘Evet’ diyor... ‘Resmi olarak bunu yapamayacağımı biliyorum. Ama yapıyor. Kadınlar bunu çok sık yapıyorlar. Her zaman’’ (Atwood, 254).

Bu konuşma ilk olarak Serena’nın erkeklerin kısır olamayacağı konusunda hemfikir olmadığını göstermektedir. Aksine, kocasının aslında kısır olduğundan şüphelenmiştir. İkincisi, Offred’in cezalandırılabilir bir suç işlemesini önermektedir. Bütün bunlar, Gilead Cumhuriyeti’nin değerlerinin hiçe sayıldığını göstermektedir, çünkü tüm bu karakterler Gilead Cumhuriyeti karşıtı bir toplumda yer almışlardır ve onun değerlerini özümsememişlerdir.

Diğer bir örnek Offred’in annesidir. O da Gilead Cumhuriyet rejiminin bastırmaya çalıştığı şeyleri temsil etmektedir. Gilead Cumhuriyeti’nden önce bekar bir anne ve bir feministtir. Hatta kızının yani Offred’in sosyal meselelere ilgisizliği ve haklarını olduğu gibi kabul etme alışkanlığı yüzünden hüsrana uğramıştır: *“Siz gençler, hiçbir şeyin değerini bilmiyorsunuz derdi annem. Sizi sadece bulduğunuz yere getirmek için neler çektiğimizi farkında değilsiniz”* (Atwood, 155).

Benzer şekilde, Moira da Gilead rejimine karşı açık bir şekilde itaatsizlik gösteren bir karakterdir. Direniş hareketine katılmış, kaçmayı başarmış ve sistemin normlarına meydan okumuştur. Moira’nın cesareti ve kararlılığı, itaatsizlik durumunu temsil etmektedir. Moira cinselliği konusunda rejimle savaşmıştır. Kızıl Merkez’de, Teyzelere itaat etmeyi reddetmiş ve çoğu kez kaçmaya çalışmış ve sonunda da kaçmayı başarmıştır. Öte yandan Offred, daha az devrimci olan bir kadını temsil etmektedir. İsyanı başkaldırmamış aksine isyana karşı hayatta kalmayı tercih etmiştir. Gilead Cumhuriyeti’nden önce, ailesi, kariyeri ve banka hesabı olan ayrıcalıklı bir kadındır ve etnik ve kültürel çeşitlilikleri nedeniyle marjinalleştirilen tüm kadınlara kayıtsız kalmıştır. Feminist hareketleri gereksiz görmüş ve katılmayı reddetmiştir. Ancak Gilead Cumhuriyeti’nin kurulması ile her şeyden mahrum bırakıldıktan ve aşağılandıktan sonra, bu tür toplumsal mücadele hikayelerinin önemini fark etmiştir. Aslında Offred’in daha önce sosyal ve politik meselelere karşı pasifliği ve eleştirel düşünme eksikliği, vatandaşlarına özgürlük tanımayan totaliter bir rejimin

yaratılmasına katkıda bulunmuştur. Bu yönüyle Offred, günümüzde pasifliği ve hâkim siyasi ve sosyal iklimden habersiz olması ile diktatörlüklerin kurulmasına yol açan birçok kişiye benzetilmiştir. Aslında Atwood, Offred aracılığıyla okuyucularına, olayların akışında bu kadar ani bir değişikliği önlemek için politik olarak farkında olmanın ve etrafımızda olup bitenlere sürekli dikkat etmenin gerekli olduğunu anlatmak istemiştir.

3.2.4. İmaj- Hafıza- Kimlik Oluşturma

Gilead rejimi, bireylerin kimliklerini ve hafızalarını kontrol etmek için çeşitli mekanizmalar kullanırken, romanın karakterleri bu süreçte kendi imajlarını, kimliklerini ve hafızalarını koruma çabası içindedir. Örneğin, hizmetçilerin bir adı bile yoktur. Kim oldukları, nereden geldikleri unutturulmak istenmiş ve sadece ait oldukları yere bağlanmaları zorunlu tutulmuştur. Bu nedenle de hiçbir hizmetçi kadına gerçek adıyla hitap edilmez. Atandıkları komutanın ismi ile seslenilir: ‘Fred’inki’ yani Fred’e ait. Bu yaklaşım ile kadınlara gerçek kimlikleri unutturulmak istenmiş ve yeni bir imaj yaratılmıştır. Öyledir ki romanın ana karakteri bazen gerçek adını hatırlamakta zorlanmaktadır.

Roman boyunca, baş karakter Offred’in iç dünyası, imajını koruma, kimliğini ve hafızasını yeniden inşa etme çabalarıyla doludur. Gizlice günlük tutması, geçmiş anıları hatırlaması ve düşüncelerini ifade etmesi, onun imajını, kimliğini ve hafızasını koruma ve kendi gerçekliğini sürdürme arayışının bir parçasıdır. Ayrıca Offerd neler olduğuna dair bir anlayış bulmak için zamanda geriye doğru hareket etmekte ve bu yolculuklarını sadece geceleri yapabilmektedir.

“Gece benim, bana ait zaman, istediğim gibi kullanabileceğim, sessiz kaldığım sürece. Kıpırdamadığım sürece. Hareketsiz yattığım sürece.... Gene de gece benim çıkış zamanıdır. Nereye gitsem?” (Atwood: 35).

Gilead rejimi, bireylerin kimliklerini tek boyutlu bir şekilde tanımlamakta ve kısıtlamaktadır. Kadınlar sadece belirli rollerde (damızlık, ev kadını, hizmetçi) var olabilirken, erkekler de belirli sınırlı rollerde yer almaktadır. Bu durum, bireylerin farklı yönlerini ifade etmekte ve kimliklerini geliştirme özgürlüğünü engellemektedir.

Diğer yandan Gilead rejimi, bireylerin imajlarını kontrol etmek ve tek bir görüntü oluşturmak için sıkı bir kıyafet ve görsel normlar sistemi kullanmıştır. Kadınların belirli renkte elbiseler giymesi, yüzlerini kapatması ve sembolik olarak rol

ve statülerini yansıtan kıyafetler giymesi gerekmektedir. Bu, bireylerin kendilerini ifade etme ve dış dünyaya imajlarını sunma özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Gilead Cumhuriyeti'ndeki insanların olmadıkları bir şey gibi davranmaları ve kendi isteklerine aykırı bir şey yapmaları, yaşamın yapay yönlerinin tezahürüdür. Dolayısıyla Offred'in topluma sunduğu şey, doğuştan gelen kişiliği değil, onu kurtarabilecek yapay bir şeydir.

Romadaki imaj ve kimlik oluşturma imgelerinin en önemlilerinden biri de aynadır. Kadınlar ayna kullanmamaktadır. Ayrıca ayna gördüklerinde bakmaları da yasaktır. Kendilerini hatırlamalarına ya da fark etmelerine asla izin verilmez. Offred bir keresinde sokakta yürürken cam penceredeki silüetini görmüş ancak Gözcülerin varlığı nedeniyle orada uzun süre duramamıştır. Ayrıca, hiçbir hizmetçinin kendilerini net bir şekilde görememeleri için aynalı bir odada uzun süre kalmasına izin verilmez. Bir ayna olduğunda, Offred hızlı hareket etmek zorundadır ve bu da kendisini, bedenini hatırlamasını zorlaştırmaktadır.

İmaj ve kimlik benliğinin en önemli simgelerinden biri olan ayna, 'ayna evresi' tanımıyla aslında Jacques Lacan tarafından incelenmiştir. Ona göre bebekler kendilerini dolayısıyla benliklerini ilk olarak ayna ile tanımlamaktadır. Aynada gördükleri görüntü onların kendilerine olan farkındalığın ilk adımıdır. Ona göre kişinin ayna ile kendini tanıma deneyimi dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Bebek, yansıyan görüntüsüyle özdeşleşerek varlığını onaylamakta ve gerçek deneyiminden bir idealleştirmeye doğru derin bir geçiş yaşamaktadır (Muller, 1982: 257-291).

Bu temalar, okuyuculara toplumsal baskının insanların imajını, kimliğini ve hafızasını nasıl etkilediğini, bireylerin bu süreçte nasıl direnç gösterdiğini ve kendi özgünlüklerini nasıl koruduklarını düşünme fırsatı vermektedir. Aslında Atwood tarafından yaratılan Gilead Cumhuriyeti, kadının belirli kalıplara, kimlik ve imajlara koyulduğu ataerkil toplumun bir yansımasıdır. Var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadının imajını belirli değerler üzerinde yaratmış ve kadının bu değerlere uyulması beklemektedir.

3.2.5. Kurumsallaşmış Cinsiyet Roller ve Sosyal İdeallere Boyun Eğdirme

Kurumsallaşmış cinsiyet rolleri ile toplum belirli bir cinsiyetin nasıl davranması gerektiği konusunda belirli beklentiler ve sosyal idealler oluşturmaktadır. Bu roller, bir kişinin cinsiyetine dayalı olarak toplumun onlardan beklediği

davranışları ve rolleri içermektedir. Toplum tarafından oluşturulan bu beklentiler, bireyleri belirli kalıplara sokabilir ve kişisel ifadeyi sınırlayabilir.

Kurumsallaşmış cinsiyet rolleri genellikle erkeklik ve kadınlık kavramları etrafında şekillenmektedir. Erkeklerin güçlü, bağımsız, rekabetçi ve duygusal olarak daha az ifade eden bireyler olması beklenirken, kadınlar ise duygusal, bakıcı, zarif ve bağımlı bireyler olarak tasvir edilmektedir. Bu, toplumun ve kültürün etkisiyle nesilden nesile geçmektedir ve cinsiyetler arası eşitsizliğin devam etmesine yol açabilmektedir.

Bu roller, toplumun sosyal ideallerine uymayan bireyler üzerinde baskı yaratmaktadır. Kurumsallaşmış cinsiyet rollerine uymayan kişiler, toplum tarafından dışlanma, aşağılanma ve ayrımcılığa maruz kalma riskiyle karşı karşıya kalabilirler. Bu nedenle, insanlar çoğu zaman cinsiyet rollerine uygun davranmak zorunda hissederler ve bu beklentilere boyun eğmektedirler. Bu nedenle bu roller, bireylerin kendi kimliklerini ifade etmelerini sınırlayabilir ve toplumda cinsiyet eşitliği sorunlarına yol açabilir.

Damızlık Kızın Öyküsü'nde de kurumsallaşmış cinsiyet rolleri ve sosyal idealler baskıcı bir şekilde uygulanmaktadır. Kadınlar, çocuk doğurma ve ev işleri gibi geleneksel kadın görevleri olarak sayılan faaliyetlere sıkı sıkıya bağlıdır. Onların bedenleri, bir araç olarak kullanılır ve toplumun beklediği şekilde üretken olmaları gerekmektedir. Romanda kurumsallaşmış cinsiyet rollerine uymayan kadınlar cezalandırılır. Ya ölüme terk edilen ve gayri kadınların gönderildiği bölgeye gönderilir ya da ölüm cezasına çarptırılır. Diğer yandan çeşitli merkezlerde verilen eğitimlerle ya da kontrollerinden sorumlu olan Teyzeler aracılığıyla, kadınların hareketleri sıkı bir şekilde kontrol edilir ve düşüncelerini ifade etmeleri ya da özgür iradeleriyle kararlar almaları engellenir.

Romanda kadınların boyun eğmesi beklenen ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden yazıldığı en yaygın iki toplumsal idealin evlilik ve annelik olduğu vurgusu yapılmıştır.

“Yürüyoruz sükûnet içinde. Güneş çıkmış, gökyüzünde beyaz kabarık bulutlar var, başı olmayan koyunlara benzeyen. Kanatlarımızla, at gözlüklerimizle, yukarı bakmak zor, tamamıyla görmek zor, gökyüzünü, herhangi bir şeyi. Gene de bunu yapabiliyoruz, her seferinde bir anlığına, başın yukarı ve aşağı,

yana ve geriye doğru hızlı bir hareketiyle. Dünyayı kaçırmak anlarda görmeyi öğrendik’’ (Atwood: 150).

Damızlık Kızın Öyküsü, kurumsallaşmış cinsiyet rollerinin aşırı bir şekilde sıkıştırıldığı bir distopya örneğidir. Roman, bizi toplumsal cinsiyet normlarının ne kadar baskıcı olabileceği konusunda düşünmeye sevk etmekte ve kadınların bireysel özgürlükleri ve hakları konusunda derin bir eleştiri sunmaktadır. Aynı zamanda roman, bu tür bir toplumsal düzenin tehlikelerini ve insanların direnme ve özgürlük arayışı için mücadele etmelerinin önemini de vurgulamaktadır.

3.2.5.1. Evlilik

Evliliğin tarihi çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. İnsanlar, toplumsal yapılarını ve ilişkilerini düzenlemek için evlilik kurumunu kullanmışlardır. Evlilik kurumunun distopyasına baktığımızda ise genellikle toplumun kontrol mekanizmalarının aşırılaştığını, bireylerin özgürlüklerinin sınırlandırıldığını veya evliliklerin zorla/manipülatif bir şekilde düzenlendiğini görebiliriz. Örneğin Naziler döneminde evlilik kurumu, Nazi ideolojisinin ve ırkçı politikalarının bir yansıması olarak önemli değişikliklere uğramıştır. Naziler, evlilik ve aile kurumunu ırksal ve ideolojik hedeflerine hizmet eden bir araç olarak kullanmışlardır.

Naziler, Aryen ırkının üstünlüğünü ve ırk saflığını korumaya odaklanmışlardır. Bu nedenle, evliliklerde ırksal saflığı sağlamak ve ırkı güçlendirmek amacıyla çeşitli politikalar uygulanmıştır. Naziler, ırk iyileştirme politikaları olarak adlandırılan eş seçimi ve evlilik politikaları geliştirmişlerdir.

Nazi rejimi, Almanya’da ırksal uygunluk prensiplerine dayalı evlilikleri teşvik etmek için çeşitli kanunlar ve düzenlemeler çıkarmıştır. En önemli düzenlemelerden biri, ‘Evlilik Sağlığı Yasası’ (Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses) olarak bilinen yasadır. Bu yasa, genetik olarak sakat ya da hasta olarak kabul edilen bireylerin evlenmesini yasaklamış ve zorunlu kısırlaştırma uygulamalarını içermiştir. Hasta ya da engelli bireylerin çocuk sahibi olmasını engellemek, ırksal saflığı korumak ve aşağı ırkların yayılmasını önlemek amaçlanmıştır (Ekinci, 2018). Aynı zamanda, Aryen olmayan bireylerle evlenmeleri yasaklanmış ve ırk saflığını korumak için çeşitli ayrımcı politikalar uygulanmıştır. Yahudiler başta olmak üzere, Romanlar, Slavlar ve diğer hedeflenen ırklar ile Yahudi olmayan Almanlar arasındaki evlilikler

yasaklanmıştır. Nazi rejimi, Yahudi-Alman evliliklerini ırk kirlenmesi olarak görmüş ve bu evlilikleri engellemek için çeşitli yaptırımlar uygulamıştır (Vikipedi, 2023).

Naziler aynı zamanda, evlilikleri teşvik etmek amacıyla özel destekler sağlamışlardır. Genç çiftlere mali yardımlar, konut imkanları, düşük faizli evlilik kredileri gibi teşvikler sunulmuştur. Ayrıca, çocuk sahibi olmayı teşvik etmek için ‘Çocuk Yapma Teşviği’ (Mother’s Cross) adı verilen bir madalya verilmiştir. Bu madalya, ırk saflığını ve nüfus artışını teşvik etmek amacıyla annelere verilen ödüdür (İnce, 2014).

Naziler, evlilik kurumunu ırksal ideolojilerine hizmet eden bir araç olarak kullanmış ve ırk iyileştirme politikalarıyla ırk saflığını korumayı hedeflemişlerdir. Bu politikalar, Nazi rejiminin insan haklarına ve kişisel özgürlüklere saygı göstermeyen, ayrımcı ve zorlayıcı bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Bu dönemdeki evlilik politikaları, Nazi rejiminin ırkçı ve totaliter doğasının bir yansımasıdır.

Distopik evlilik kurumları, genellikle toplumun özgürlük ve bağımsızlık alanlarını sınırlayan otoriter veya totaliter bir düzene dayanmaktadır. Bu hikayelerde, evlilik kurumu, genellikle bireylerin duygusal ve fiziksel özgürlüklerini kısıtlayan bir araç haline gelmekte ve insanların mutsuz, baskı altında yaşadığı bir sistemi temsil etmektedir. Ayrıca distopik evlilik kurumları, toplumda bireylerin özgürlük ve eşitlik haklarının önemli olduğunu vurgulayan eleştirileri yansıtabilir. Bu hikayeler, evlilik kurumunun güç ve kontrol aracı olarak kullanıldığı durumları sorgulayarak insanları düşünmeye teşvik etmektedir.

Distopik evlilik kurumlarının örnekleri, çoğunlukla kurgusal eserlerde bulunmaktadır. Örneğin, George Orwell’in ‘1984’ adlı romanında evlilik kurumu distopik bir şekilde ele almaktadır. Devlet, bireylerin özel hayatlarını tamamen kontrol etmekte ve evlilikleri propaganda aracı olarak kullanmaktadır. Evlilikler, devletin kontrolü ve gözetimi altında gerçekleştirilmekte ve duygusal bağlar ikinci planda tutulmaktadır.

Margaret Atwood’un romanında da evlilik sistemi totaliter bir rejim tarafından kontrol edilmekte ve kadınlar, üreme amaçlı olarak zorla evliliklere tabi tutulmaktadır. Bu distopik hikâyede evlilik, kadınların özgürlüklerini kayb ettikleri ve baskı altında yaşadıkları bir kurum olarak tasvir edilmektedir. Daha açık bir ifadeyle Atwood’un eserinde evlilik ve kadının bu pratiğe olan rolü sorgulanmaktadır. Aslında

romanda evlilik, Gilead toplumunda kadınların ve erkeklerin cinsiyet rollerine sıkı sıkıya bağlı olduğu bir kurum olarak işlenmiştir. Evlilik, çoğunlukla üreme amacıyla gerçekleşen bir görev olarak görülmekte ve kadınlar, çocuk doğurma yetenekleri üzerinden değerlendirilmektedir.

Gilead rejimi, evlilikleri ve cinsel ilişkileri belirli bir düzene göre düzenlemiştir. Evlilikler genellikle bir erkek ve bir kadın arasında düzenlenmekte ve çiftler, evlilik yeminiyle birbirine bağlı hale gelmektedir. Ancak, evliliklerin duygusal veya romantik bir temeli yoktur. Evlilik, çiftin cinsel ilişkiye girebilmesi ve çocuk sahibi olabilmesi için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Kadınların sosyal statüleri evlilikleri üzerinden belirlenmektedir. Bir kadının evlilik dışında bir ilişkisi veya cinsel yaşamı olması yasaktır ve ciddi cezalara tabidir. Kadınlar, evlilikleriyle birlikte ‘Hanımefendi’ unvanını alırlar ancak romanda evlilikteki eşitsizlik de belirgin bir şekilde görülmektedir. Erkekler, toplumda daha fazla güce ve ayrıcalığa sahiptir. Evlilik içinde erkekler, eşlerini kontrol etme ve onlara emirler verme yetkisine sahiptir. Kadınlar, kocalarının talimatlarına uymak ve onlara itaat etmek zorundadır.

Bu şekilde evlilik, Gilead rejiminin kurumsallaşmış cinsiyet rollerini sürdürmek ve kadınları baskı altında tutmak için bir araç olarak kullanılan bir kurumdur. Evlilik, kadınların bedenlerini ve cinsel kimliklerini kontrol altına alırken, erkeklere güç ve otorite sağlamaktadır.

3.2.5.2. Annelik

Annelik konusuna gelince, Gilead Cumhuriyeti’nde kadınların temel işlevi, çocuk doğurmak ve anneliktir. Anneler, Gilead rejimi için toplumun geleceğini sağlamada kritik bir role sahiptir. Gilead’da annelik, kadınların toplumdaki yerlerini ve değerlerini belirleyen bir faktördür, bu yüzden annelik kutsal bir statüdür. Çocuk doğuran kadınlar, toplumun saygı duyduğu ve ödüllendirdiği kişilerdir.

Ancak, Gilead rejimi altında annelik deneyimi de çeşitli sınırlamalarla ve baskılarla doludur. Kadınlar, çocuk doğurmak için seçilmiş olan erkekle cinsel ilişki yaşamak zorundadır ve bu ilişki genellikle soğuk ve mekaniktir. Kadınlar, hamilelikleri süresince yakından izlenmekte ve kontrol altında tutulmaktadır. Ayrıca, Gilead Cumhuriyeti’nde iki annelik deneyimi okuyucuya sunulmuştur. Hizmetçiler sadece biyolojik olarak çocuk doğurma görevini yerine getirmektedir ve bebeğin esas

annesi komutanın eşidir. Bu noktada anneler, çocuklarını büyütme ve onları Gilead toplumunun ideolojisine uygun bir şekilde yetiştirme görevini üstlenmektedir.

“Komutanın Karısı bebeğe bir çiçek buketiymiş gibi bakıyor; kazandığı bir şey bir hediyeye. İsim verme işine şahit olmak için bulunuyor Eşler burada. Buralarda isim verme işini Eşler yapıyor (Atwood: 161).

“Her birimiz kucagında bir hayali tutuyor, hayalet bir bebek. Şimdi heyecan geçtikten sonra karşı karşıya kaldığımız şey, kendi başarısızlığımız. Anne, diye düşünüyorum. Her neredeyse. Beni duyabiliyor musun? Bir kadın uygarlığı istiyordun. Evet, şimdi bir tane var. Senin dediğin bu değildi, ama işte gene de var” (Atwood: 161).

Bu şekilde annelik, Gilead rejimi altında kadınların sadece üreme aracı olarak görüldüğü, çocuk doğurma ve yetiştirme görevleriyle sınırlı olduğu bir rol olarak değerlendirilir. Anneler, toplumun geleceği üzerinde büyük bir etkiye sahip olsalar da aynı zamanda baskı ve kısıtlamalarla dolu bir deneyim yaşamaktadırlar.

Roman, anneliğin kurumsallaşmış bir şekilde değerlendirildiği ve kadınların sadece üreme rolleriyle tanımlandığı bir toplumda anneliğin nasıl bir baskı aracı haline getirilebileceğini eleştirmektedir. Aynı zamanda, kadınların annelik rollerinin ötesinde bir kimlik ve özgürlük arayışını vurgulamaktadır.

3.2.5.3. Toplumsal Mekân

Toplumsal mekân, bir toplumda sosyal etkileşimlerin gerçekleştiği, insanların bir araya geldiği ve belirli aktivitelerin gerçekleştirildiği alanlardır. Bu mekanlar, insanların toplumsal ilişkiler kurduğu, kimliklerini ifade ettiği, normlar ve değerler üzerine etkileşimde bulunduğu yerlerdir. Toplumsal mekanlar çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Fiziksel mekanlar, örneğin şehir merkezleri, sokaklar, parklar, alışveriş merkezleri, okullar, çalışma alanları, kafeler, restoranlar, ibadet yerleri gibi yerler toplumsal etkileşimlerin gerçekleştiği mekanlardır.

Toplumsal mekanların önemi, insanların kimliklerini ifade etmeleri, toplumsal normları öğrenmeleri, sosyal bağlantılar kurmaları ve toplum içinde yer almaları açısından büyük öneme sahip olabilir. Bu mekanlar, bireylerin toplumun değerleri ve inançları üzerine etkileşimde bulunarak sosyal ilişkiler kurmalarını ve paylaşımlarını sağlamaktadır. Örneğin, bir kafe toplumsal bir mekân olarak hizmet verebilmektedir. İnsanlar burada buluşabilir, sohbet edebilir, birlikte çalışabilir veya sosyal etkinliklere

katılabilirler. Bu durumda kafe, insanların toplum içinde birbirleriyle etkileşime geçtiği, fikirlerini paylaştığı ve sosyal bağlar kurduğu bir alan olarak işlev görmektedir. Benzer şekilde, bir park da toplumsal bir mekân olarak değerlendirilebilir. İnsanlar burada yürüyüş yapabilir, spor yapabilir, piknik yapabilir veya diğer insanlarla tanışıp sohbet edebilirler. Dolayısıyla, şehir sadece coğrafi faktörler üzerine kurulmuş basit bir çerçeve değil, aynı zamanda belirli topluluklar için sosyal hayat, hareketlilik ve özgürlük olanaklarını gösteren hükümet tercihlerinin bir sonucudur.

Toplumsal mekanlar, toplumsal ilişkilerin, kimliklerin ve sosyal yapıların şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu mekanlar, insanların toplumsal idealleri, normları ve değerleri benimsemesine ve bunları yaşamasına yardımcı olmaktadır. Damızlık Kızın Öyküsü romanında da toplumsal mekân, Gilead toplumunun işleyişini ve kadınların yaşamlarını etkileyen bir unsurdur. Roman, mekanların tasarımı ve kullanımıyla bu totaliter rejimin baskıcı doğasını yansıtmaktadır.

Gilead toplumu, bireylerin davranışlarını kontrol etmek ve izlemek için sıkı bir mekanik sisteme dayanmaktadır: Kadınlar, farklı mekanlara, farklı rolleri olan alanlara yerleştirilir. Örneğin, komutanların eşleri evi sıkı bir şekilde izlemekte ve ev işleriyle sınırlı olan bir yaşam sürdürmektedirler. Bunun yanı sıra, hizmetçi kadınlar toplumsal mekânda belirli rolleri yerine getiren, sürekli izlenen ve disipline edilen bir gruptur. Gilead toplumunda ayrıca komutanlarında kendilerine ayrılmış mekanları vardır. Komutanlar, toplumun üst tabakasında yer alan erkeklerdir ve güç ve ayrıcalığa sahiptirler. Onlar, evlerinde ve toplumsal etkinliklerde özel alanlara ve ayrıcalıklara sahiptirler.

Bu şekilde, roman toplumsal mekanları kullanarak Gilead toplumunun hiyerarşik ve baskıcı yapısını yansıtmaktadır. Mekanlar, bireylerin davranışlarını kontrol etmek ve onları belirli rollerle sınırlamak için kullanılmaktadır. İzleme, gözetleme ve sınırlama mekanizmaları, bireylerin hareket özgürlüğünü kısıtlayarak rejimin kontrolünü sağlamaktadır.

Gilead'da özel ve toplanma yerleri; doğum, ölüm, intikam gibi yerlerdir, bu faaliyetler ışığı altında toplanılmaktadır. Örneğin, açık alanlarda halka açık infazlar yapılmaktadır. Burada, halkın cinayetlere aktif olarak katılması ve vatandaşları

faillere dönüştürülmesi istenmiştir. Ayrıca rejime karşı gelmenin sonucu da resmedilmektedir.

“...Şimdi kapılarda nöbetçiler var ve üstüne metal desteklerle çirkin yeni projektörler yerleştirilmiş; Duvar boyunca dikenli tel ve üstüne de beton içine kırık camlar döşenmiş.

Bu kapılardan içeriye kimse isteyerek girmez. Önlemler dışarı çıkmaya çalışanlar için; gerçi içeriden, elektronik alarm sistemi geçerek, ta Duvar’a kadar ulaşmak olanaksızdan da öte.

Ana kapının yanında altı beden daha asıllı, boyunlarından; elleri önlerinden bağlanmış, omuzları üstüne yatmış başları beyaz torbalar içinde... Duruyoruz sanki bir işaret almış gibi birlikte ve bedenlere bakıyoruz. Bakmamızın sakıncası yok. Zaten öyle yapmamız bekleniyor: Orada bulunmalarının nedeni bu, Duvar’da sallanmalarının. Bazen günlerce orada kalırlar, öyle ki mümkün olduğu kadar çok insan onları görme şansına sahip olsun.” (Atwood, 49).

Başları çuvallarla örtülü bu bedenler korkuluk gibidir. Buradaki temel amaç yanından geçenlerin onlara bakmaları, korkmaları ve hor görerek başkaldırı faaliyetini psikolojik olarak reddetmelerini sağlamaktır. Aynı zamanda, roman mekanların tasarımıyla karakterlerin duygusal durumlarını ve iç dünyalarını da yansıtmaktadır. Örneğin, ana karakter Offred, evin iç mekanlarına sık sık atıfta bulunmakta ve onun duygusal izolasyonunu ve hapsolmuşlük hissini okuyucuya yansıtmaya çalışmaktadır.

3.3. KADIN HAREKETLERİ

Dünya genelinde kadın hareketleri, kadınların toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel haklarını savunan ve kadınların eşitlik ve özgürlük mücadelesini destekleyen hareketlerdir. Bu hareketler, kadınların yaşadığı cinsiyet eşitsizliği sorunlarına dikkat çekmeyi, toplumda değişim yaratmayı ve kadınların haklarının güvence altına alınmasını amaçlamaktadır. Örneğin, Kadın Hakları Hareketi, 19. yüzyılın ortalarında başlamış ve kadınlar; eğitim, istihdam, mülkiyet hakları ve evlilikte eşitlik gibi konularda eşit haklara sahip olmak için mücadele vermişlerdir. Aynı zamanda bu hareket, kadınların sadece ev işleriyle sınırlı olmayan, toplumun diğer alanlarında da aktif rol oynamalarını imkân tanımıştır. Hareketin önde gelen aktivistleri arasında Mary Wollstonecraft, Simone de Beauvoir ve Betty Friedan yer almaktadır. Aslında

Wollstonecraft 1792 yılında ‘Kadın Haklarının Savunusu – A Vindication of the Rights of Woman’ adlı yayını ile eşitlik talebini dile getirmiş ve başlangıç sayılarak Avrupa’da yayılmıştır (Erbay, 2019: 8). Diğer bir örnek Kadın Suffrage Hareketi, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında başlayan ve kadınlara oy hakkı talep eden bir harekettir. Bu hareket, kadınların toplumsal ve siyasi arenadaki eşitliklerini elde etmek için çeşitli eylemler, mitingler ve kampanyalar yürütmesini içermektedir. Önemli figürler arasında; Susan B. Anthony, Elizabeth Cady Stanton ve Emmeline Pankhurst yer almıştır. Hareket, birçok ülkede başarılı olmuş ve kadınlara oy hakkı tanınmıştır.

Özellikle ikinci dalga feminizm ile kadınlar büyük kadın hareketleri başlatmışlardır. 1960’lar ve 1970’lerde kadınlar, cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılıkla mücadele etmek için feminist politikalar ve ideolojiler geliştirmiştir. İkinci dalga feminizm ile kürtaj hakkı, eşit ücret, cinsel özgürlük ve cinsel saldırıların cezalandırılması gibi konular ele alınmıştır (Donovan, 2019). Yine 1960’lar ve 1970’lerde özellikle ABD’de ortaya çıkan Kadınlar Özgürleşme Hareketi, ev içi cinsiyet rollerine karşı çıkmış ve kadınların toplumdaki tüm alanlarda özgürce var olmasını savunmuştur. Bu hareket, cinsel özgürlük, eşit iş fırsatları ve aile içi şiddetin sona erdirilmesi gibi konulara odaklanmıştır. Feminist aktivistler, örgütler kurarak, kitaplar yazarak ve toplumu bilinçlendirerek hareketin büyümesini sağlamıştır. Diğer yandan Birleşmiş Milletler de kadınların insan hakları hareketlerini desteklemiş, örneğin 1975 yılını “Uluslararası Kadın Yılı” olarak belirlemiş ve 1980 yılında “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”ni (CEDAW) imzaya açmıştır (Çelik, 2012: 152).

Kadın hareketleri, tarihte kadınların eşitlik, özgürlük ve adalet için mücadele ettiği birkaç örnektir. Her biri, kadınların sosyal, siyasi ve ekonomik alanda daha fazla hak ve özgürlüğe sahip olmaları için önemli adımlar atmış ve kadın hareketlerinin evrimini etkilemişlerdir. Örneğin feminist hareketin kökenlerinden biri olan kadınların oy hakkı mücadelesi, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında dünyanın çeşitli bölgelerinde görülmüştür. Örneğin, Birleşik Krallık’ta Emmeline Pankhurst liderliğindeki Kadınlar Sosyal ve Siyasi Birliği (Women’s Social and Political Union - WSPU), Amerika Birleşik Devletleri’nde Susan B. Anthony ve Elizabeth Cady Stanton tarafından kurulan Ulusal Kadın Oy Birliği (National Woman Suffrage Association - NAWSA) gibi örgütler, kadınların oy hakkını elde etmek için

sivil itaatsizlik eylemleri, protestolar ve lobi faaliyetleri yürütmüştür (Lance, 1979; Bystrom, 2018). Diğer yandan kadınlar, özgürce istihdam edilebilme, eşit ücret ve terfi fırsatlarına erişim gibi taleplerde bulunmuştur. Örneğin, 20. yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde Triangle Shirtwaist Factory yangını gibi olaylar, işçi güvenliği ve kadın işçilerin çalışma koşulları konusunda farkındalık yaratmış ve sendikal hareketlerin güçlenmesine yol açmıştır (Taşkın & Demirkasımoğlu, 2019).

Kadın hareketleri, değişen sosyal ve politik koşullara yanıt olarak sürekli olarak yenilikler yapmıştır. Örneğin feminist hareket, kadınların üreme sağlığı, cinsel özerklik ve bedenleri üzerinde tam kontrol sahibi olabilmesi için mücadele etmektedir. Bu alanda öne çıkan talepler arasında kürtaj hakkı, doğum kontrolüne erişim, cinsel eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması yer almaktadır. Örneğin, 1960'ların ve 1970'lerin 'Kürtaj Hakları' hareketi, kadınların kürtaj hakkını savunmak amacıyla protestolar, hukuki mücadeleler ve farkındalık kampanyaları gerçekleştirilmiştir. Bu mücadeleler, kadınların üreme sağlığına yönelik hizmetlere erişimde ilerlemeler sağlamıştır.

Feminist hareket, kadına yönelik şiddetin sona erdirilmesi için de mücadele etmektedir. Bu, cinsel taciz, tecavüz, aile içi şiddet ve kadın cinayetleri gibi konuları kapsar. Hareket, bu sorunların toplumsal farkındalığını artırmak, destek hizmetleri sağlamak, yasal düzenlemeler yapmak ve toplumsal normlarda değişiklik yaratmak için çalışır. Örneğin, 'Me Too' hareketi, sosyal medyanın gücünü kullanarak kadınların cinsel saldırı ve tacize karşı seslerini duyurmalarını sağlamış ve birçok ülkede bu konuda dönüşümlere yol açmıştır. Geleneksel hareketler sokaklarda savaşıırken, sosyal medya hareketlerin çevrimiçi olarak gerçekleşmesini sağlamıştır (Brünker vd., 2020).

Bu örnekler, feminist hareketin toplumsal hak taleplerine odaklanan çeşitli alanlarda etkili olduğunu göstermektedir. Feminist hareket, cinsiyet eşitliği ve toplumsal değişim için mücadele eden birçok aktivistin çabalarıyla şekillenmiştir ve günümüzde hala devam etmektedir.

Diğer yandan birçok ülkede kadın hala istenilen konuma ve haklara erişememiştir. Örneğin İran, İran Devrimi sonrasında kadın haklarına ilişkin önemli değişikliklere maruz kalmıştır. Bugün bile İran'da kadınlar, eşitlik ve toplumsal değişim için mücadele etmeye devam etmektedirler. Bu mücadele, İran'da kadın

haklarının gelişimi ve toplumsal eşitliğin sağlanması konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Temelde İran Devrimi, 1979 yılında gerçekleşen bir siyasi ve sosyal harekettir ve İran'da bir İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasına yol açmıştır. Devrimin ardından İran'da kadın haklarına ilişkin önemli değişiklikler ve kısıtlamalar gerçekleşmiştir.

20. yüzyılın başlarında İran'da modernleşme süreciyle birlikte kadın hareketleri ve eşitlik talepleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Kadınlar, eğitim ve çalışma hayatında daha fazla fırsat talep etmişlerdir. 1960'ların ve 1970'lerin başlarında, İran'da kadınların toplumsal ve siyasi katılımı artmış ve birçok kadın derneği ve örgütü kurulmuştur. Ardından 1979 yılında, İslam lideri Ayetullah Humeyni'nin önderliğinde İran Devrimi gerçekleşmiştir. Devrim, sosyal ve politik düzeni değiştirerek İslam hukukunu temel alan bir İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasını hedeflemiştir (Gündoğan, 2011). Ancak devrimin ardından İran'da kadın haklarına ilişkin bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Örneğin, kadınların toplumda daha kapsayıcı bir şekilde yer almasına yönelik birçok kısıtlama getirilmiş ve kadınların kılık kıyafetlerine yönelik katı giyim kuralları ve bazı mesleklerde kadınların kısıtlanması gibi uygulamalar başlamıştır. Devrim sonrasında kadınların üniversiteye kabulü ve belli mesleklerde çalışmaları konusunda kısıtlamalar getirilmiş ve bu durum, kadınların kariyer fırsatları ve eğitim imkanları üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Devrimi sonrasında kadınların toplumsal ve siyasi katılımı ciddi şekilde sınırlanmıştır. Kadınların bazı spor etkinliklerine katılımı engellenmiş ve sosyal etkinliklerde cinsiyet ayrımı daha belirgin hale gelmiştir. Siyasi arenada da kadınların temsil oranı düşürülmüş ve kadınların liderlik pozisyonlarına erişimi kısıtlanmıştır (Pehlivan, 2020).

İran Devrimi sonrası kadın hareketleri, kadın hakları ve eşitlik konularında diğer ülkelerde de benzer tartışmalar ve mücadelelerin yaşandığı bir gerçektir. Örneğin Suudi Arabistan, kadın hakları konusunda benzer zorluklarla karşı karşıya kalmış bir ülkedir. Uzun süre kadınların araba kullanması, seyahat etmesi veya resmî belgeleri imzalaması gibi temel hakları kısıtlanmıştır. Ancak son yıllarda bazı reformlar gerçekleşti ve kadınlara araba kullanma hakkı tanındı, spor etkinliklerine katılma ve çalışma hakları gibi konularda ilerlemeler kaydedildi. Yine de Suudi Arabistan'da kadınların toplumsal ve siyasi katılımı hala kısıtlıdır.

Yemen, cinsiyet eşitsizliği ve kadın hakları konusunda birçok zorlukla karşı karşıyadır. Kadınların eğitim hakkı, erken yaşta evlilik, aile içi şiddet ve kadınların toplumsal katılımı gibi konular önemli sorunlardır. İç savaş ve siyasi belirsizlik, kadın hakları mücadelesini daha da zorlaştırmaktadır.

Sudan'da da kadın hakları ve eşitlik konularında mücadeleler yaşanmaktadır. Kadınların giyim, miras ve evlilik yasaları gibi konularda eşit haklara sahip olması için çeşitli aktivist gruplar çalışmaktadır. 2019 yılında Sudan'da gerçekleşen halk hareketi, toplumun değişen talepleri doğrultusunda kadınların toplumsal katılımını artırmayı hedeflemiştir.

Kadın hakları mücadelesi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal değişim talepleri bu ülkelerde de önemli bir rol oynamaktadır. Kadın hakları aktivistleri, bu ülkelerde daha fazla farkındalık yaratmak, yasal reformlar sağlamak ve toplumsal değişimi teşvik etmek için çeşitli çalışmalar yürütmektedirler.

SONUÇ

Günümüzde ataerkil toplum yapısı hala hüküm sürmektedir. Özellikle din, aile, devlet, kültür ve toplumsal normlar aracılığıyla toplumda temel bir ayırım oluşturulmaktadır. Kadın ve erkeğin toplumdaki cinsiyet rolleri, belirli bir kültür bağlamında toplumda uygun görülen normlara yerleştirilmektedir. Bu bağlamda kadın ve erkek evde, işte ve diğer kamusal ve özel alanlarda farklı şekillerde gerçekleştirilen davranışlar dizisini oluşturur ve cinsiyetlerine göre roller üstlenirler. Daha açık bir anlatım ile biyolojik cinsiyet, insanların fiziksel ve anatomik özelliklerine dayanırken, toplumsal cinsiyet, insanların bir toplum içindeki rol ve davranışlarına ilişkin beklentileri ve normları içermektedir. Bu yüzden, toplumda kadın ve erkek olarak tanımlamalar vardır ve bu tanımlamalardan dolayı kadınsılık ve erkeklikle ilişkilendirilen özellikler, davranışlar ve roller hakimdir.

Toplumsal cinsiyet, kültürel normlar, sosyal beklentiler, eğitim, medya, aile, din ve diğer faktörler tarafından şekillendirilmektedir. Bu normlar ve beklentiler, kadınlara ve erkeklere atfedilen belirli roller, yetenekler, davranışlar ve sorumluluklar üzerinde etkilidir. Örneğin, kadınlardan çocuk bakımı, duygusal bakım ve ev işleri gibi roller beklenirken, erkeklerden güçlü, rekabetçi ve liderlik rollerine yönelik beklentiler daha yaygındır. Maalesef toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bu geleneksel inanç görüşleri toplumun birçok alanında baskın olmaya devam etmektedir. Bu yüzden toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, pek çok alanda kadını etkilemektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, cinsiyet eşitliği mücadelesinin odak noktasıdır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, bireylerin cinsiyetleri nedeniyle ayrımcılığa, baskılara veya kısıtlamalara maruz kalmadan eşit fırsatlara ve haklara sahip olmalarını savunmaktadır. Toplumsal cinsiyet normlarının sorgulanması, cinsiyet temelli ayrımcılığın azaltılması ve kadınların ve erkeklerin özgürce tercihler yapabilmelerini destekleyen bir ortamın oluşturulmasını sağlamaya yardımcı olmaktadır. Diğer yandan cinsiyetsiz bir sosyal yapı insanlık tarihi boyunca var olmadığı için cinsiyetlerin eşitliğini varsayan feminist düşünce doğası gereği ütöpiktir.

Ütopya, ideal bir toplum veya toplumun ideal bir biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu terim, İngiliz yazar Thomas More'un 1516 yılında yayımladığı *Utopia-Ütopya* adlı eserinden türetilmiştir. Ütopya, genellikle insanların mutluluğu, eşitlik, adalet, barış ve sürdürülebilirlik gibi ideal değerlerin olduğu bir toplum

tasavvurunu ifade etmektedir. Bu eserlerde, toplumun politik, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı genellikle ayrıntılı bir şekilde ele alınmakta ve gerçek dünyadaki sorunlara bir alternatif geliştirilerek, toplumsal değişim ve iyileşme için bir vizyon sunulmaktadır. Karşıt görüşü olarak gelişen distopya ise kurgusal bir dünyanın veya toplumun karanlık, baskıcı, tehlikeli ve çoğunlukla korkutucu bir biçimde tasvir edildiği edebi bir tür olarak gelişmiştir. Distopik eserlerde, toplum genellikle totaliter bir rejim, baskıcı normlar veya çevresel felaketler gibi olumsuz faktörler tarafından kontrol edilmektedir. Distopyalar, gelecekte veya alternatif bir gerçeklikte geçebilir ve toplumsal, politik veya teknolojik sorunlara odaklanabilir. Bu türdeki eserler genellikle, bireylerin özgürlüğünün kısıtlandığı, sınırlamaların ve ahlaki çöküşün egemen olduğu bir dünyayı betimlemektedir. Bu betimleme ile de genellikle toplumsal eleştiri yapılmakta, insan doğasının karanlık yönleri araştırılmakta ve varoluşsal sorular sorgulanmaktadır.

Genel olarak hem ütopya hem distopya, toplumsal, politik ve felsefi meseleleri ele almada etkili araçlar olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple birçok feminist yazar bu tür de önemli çalışmalar yaparak kadın ve toplumsal cinsiyet meselelerinin önemli noktalarını tasvir etmeye çalışmışlardır. Bu kapsamda feminist ütopyacılık, ideal bir toplumun veya dünyanın feminizm değerleri doğrultusunda tasvir edildiği bir edebi türdür. Bu tür eserlerde, cinsiyet eşitliği, kadınların güçlenmesi, patriyarkal baskıların sona ermesi ve toplumsal adaletin sağlanması gibi feminizm ilkeleri merkezi bir rol oynamaktadır. Bu nedenle feminist ütopyalar, kadınların tam eşitlik ve özgürlük içinde yaşadığı, cinsiyet rollerinin yıkıldığı ve toplumsal cinsiyet normlarının sorgulandığı bir toplum vizyonu sunmaktadır. Ayrıca kadın dayanışması, beden özerkliği, toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuma ve kadınların liderlik rolleri üstlenmesi gibi temalar işlenmektedir. Bu kapsamda feminist yazarlar, ideal bir toplum yaratarak kadınların daha güçlü, özgür ve eşit bir dünyada yaşadığı ya da tam tersi bir distopya ile hayatlarının, haklarının sömürüldüğü totaliter bir rejimi okuyucuya sunarak gerçek dünyayı sorgulamalarını sağlamaktadırlar. Feminist distopyacılıkta kurgusal bir toplumun veya patriyarkal baskıların hâkim olduğu, kadınların ezildiği ve cinsiyet eşitsizliğinin yaygın olduğu karanlık bir dünya tasvir edilmektedir. Bu tür eserler, feminizmin eleştirel bir perspektifini kullanarak toplumdaki cinsiyet ayrımcılığını vurgulamaktadır.

Feminist ütopyalar ve distopyalar toplumsal değişim için farkındalık yaratırken, kadın deneyimini ve feminist perspektifi güçlendirir. Bu tezde incelenen Margaret Atwood'un *Damızlık Kızın Öyküsü (The Handmaid's Tale)* kitabı da distopik feminizmin en önemli eserlerinden biri olarak görülmektedir. Kitap, Atwood'un toplumsal cinsiyet rolleri, kadın hakları ve baskıcı rejimlerin eleştirisi gibi konuları ele aldığı önemli bir eserdir. Daha açık bir ifadeyle *Damızlık Kızın Öyküsü* toplumsal cinsiyet, kadın hakları, baskı, cinsellik, özgürlük ve ahlaki çöküş gibi konuları derinlemesine işleyen güçlü bir eleştirel eserdir. Kitap, okuyucuları toplumdaki cinsiyet eşitsizliği ve otoriter rejimlerin potansiyel tehlikeleri hakkında düşündürmek ve tartışma açmak için önemli bir zemin sunmaktadır. Bu yüzden kitap, feminist hareketler ve insan hakları savunucuları tarafından sembolik olarak benimsenmiş ve kullanılmıştır. Örneğin, kadın hakları eylemlerinde kitaptaki kırmızı pelerinler, el kostümleri ve beyaz tülbentler sıklıkla kullanılarak Gilead rejimine ve cinsiyet eşitsizliğine karşı duruş sergilenmiştir.

Resim 1: Damızlık Kızın Öyküsü Kitabındaki Karakter Tiplerinin Kıyafetlerinin Sembolik Olarak Benimsenmesi ve Kullanılması

Kaynak: NTV Haber, ABD'de Trump'a "The Handmaid's Tale" kostümlü protesto, Erişim Adresi: <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/abdde-trumpa-the-handmaids-tale-kostumlu-protesto,zsxLcnl3d0SGQFxEUJISLrw/mkU065PiU0-bWJs15mTM3w>, (Erişim Tarihi: 12.03.2023)

Kitabın hikayesi, ABD’de geçmekte ancak distopik bir gelecekte, bir iç savaş sonrasında kurulan totaliter bir rejimin hüküm sürdüğü Gilead Cumhuriyeti adlı bir devlette yaşanmaktadır. Gilead Cumhuriyeti dini bir diktatörlük tarafından yönetilen, kadınların sadece üreme amaçlı kullanıldığı bir toplum yapısına sahiptir. Roman, ana karakter Offred adlı bir kadının gözünden anlatılmaktadır. Offred, ülkedeki nüfus düşüklüğünü engellemek için oluşturulan sisteme göre atandığı ailenin erkeği ile cinsel ilişkiye girmek zorunda kalan bir damızlık kadındır. Onun rolü, rejimin üreme politikalarını yerine getirmektir. Kadınlar, renk kodlu elbiseler ve beyaz tülbenler giyerler ve özgürlükleri büyük ölçüde sınırlanmıştır. Kitap aynı zamanda Offred’in Gilead toplumundaki deneyimlerini, hatıralarını ve iç düşüncelerini anlatırken, geçmişteki hayatını ve özgürlüğünü özlemesini yansıtmaktadır. Ayrıca, toplumun kadınları kontrol etmek ve baskı altına almak için kullandığı dini ve sosyal kuralları, kadın dayanışmasını ve direnişi de ele almaktadır.

Roman, cinsiyet politikaları, baskı ve kontrol mekanizmaları, kadının bedeni üzerindeki iktidar ilişkileri gibi önemli temaları içermektedir. Atwood, kitap aracılığıyla kadının cinsellik üzerindeki kontrolünün, kişisel özgürlükleri nasıl sınırlandırabileceğini göstermektedir. Bu nedenle eser özellikle de diziyeye uyarlandıktan¹¹ sonra daha çok kesim tarafından duyulmuş ve bazı ülkelerde direnişin simgesi haline gelmiştir. Örneğin; 2016 yılında Donald Trump’ın ABD seçim kampanyasındaki kadın haklarını geriye atacak seçim vaatleri vermesi ve sonrasında başkan seçilmesi, ülkede kadın hakları konusunda toplumsal bir tedirginliğe yol açmıştır. Trump’ın 2017 yılında başkan seçilmesiyle birlikte, ülkenin kadın hakları politikalarını eleştiren Women’s March yürüyüşü düzenlenmiştir. Bu yürüyüşte, aktivistler Damızlık Kızın Öyküsü dizisinde yer alan damızlık kız karakterlerinin kostümlerini (kırmızı pelerin ve çevrelerinde olan biteni görmelerini engelleyen beyaz kanatlı şapka) giyerek Trump yönetimine mesaj vermek istemiştir.

---

¹¹ Kitap 2017 yılında Hulu yapım şirketi tarafından diziyeye uyarlanmış ve Damızlık Kızın Öyküsü dizisi olarak izleyicilerine sunulmuştur.

Resim 2: Damızlık Kızın Öyküsü Kitabındaki Karakter Tiplerinin Protesto Eylemlerinde Kullanılması

Kaynak: NTV Haber, ABD’de Trump’a “The Handmaid’s Tale” kostümlü protesto, Erişim Adresi: <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/abdde-trumpa-the-handmaids-tale-kostumlu-protesto,zsxLcnI3d0SGQFxFxUJISLrw/mkU065PiU0-bWJs15mTM3w>, (Erişim Tarihi: 12.03.2023)

Bu çalışmada Damızlık Kızın Öyküsü, nitel bir araştırma yöntemi olan söylem analizi kapsamında incelenmiştir. Bu incelemede belirli kategoriler oluşturulmuştur: Ahlak, özgürlük, itaat ve itaatsizlik, imaj- hafıza- kimlik oluşturma, kurumsallaşmış cinsiyet rolleri ve sosyal ideallere boyun eğdirme. Kitap dikkatlice kurgulanmış karakterler ve atmosferik bir anlatımla okuyucuya gerilim dolu bir deneyim sunmaktadır. Dil ve anlatım gücüyle de dikkat çeken Atwood, kurgusal bir dünyayı gerçekçi bir şekilde tasvir etmiş ve okuyucuyu bu dünyaya çekmeyi başarmıştır.

Kitap, dini motifler ve toplumsal ahlak konularını ele almaktadır. Gilead Cumhuriyeti adı verilen distopik toplumda, dini inançlar ve dogmalar, toplumun temelini oluşturan bir ideoloji haline gelmiştir. Din, toplumdaki hiyerarşik düzeni ve cinsiyet rollerinin sıkı kontrolünü destekleyen bir araç olarak kullanılmaktadır. Toplumdaki kadınların, doğurganlık ve aile değerlerine dayalı olarak sınırlanmaları, bu dini inançların sonucudur. Bu noktada aslında kitap, dinin istismar edilmesi ve dini referansların totaliter bir rejimin temelini oluşturmasını eleştirir. Gilead rejimi, dini

inançları kullanarak toplumu kontrol altına almakta, muhalefeti bastırmakta ve bireylerin düşünce ve davranışlarını sıkı bir şekilde denetlemektedir. Nitekim günümüzde de birçok toplum bu yönetim şekli ile karşı karşıyadır. Atwood bu nedenle bu konuda hem distopik bir dünya sunmakta hem de okuyucu karşı karşıya olduğu gerçekler ile yüzleştirmektedir. Özellikle kitapta da olduğu gibi dinin, toplumun bir arada tutulmasını sağlayan bir güç olarak kullanılırken, aynı zamanda baskı ve manipülasyonun bir aracı haline geldiği bir sistem, doğru işleyemeyecek kadar bozuktur.

Toplumsal ahlak konuları da kitapta önemli bir yer tutmaktadır. Rejimin dayattığı ahlaki normlar, kişisel özgürlükleri, cinsel özgürlüğü ve bireysel tercihleri sınırlamaktadır. Kadınların bedenleri ve doğurganlık yetenekleri, ahlaki bir çerçevede kontrol altına alınır ve bu durum etik sorunları ortaya çıkarır. Aynı zamanda, kitapta kadınların dayanışması ve etik değerlere bağlılıkları da vurgulanmaktadır. Bu vurgu bugün kadınların var olan konumlarını sorgulamalarına ve dayanışma ruhunu hissetmelerine yol açmaktadır, en azından öyle olması umulmaktadır. Bu noktada günümüzden bir örnek olarak İran'da kadın hareketleri aktivitelerini incelemek yerinde olacaktır:

İran'daki kadın hareketleri, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarının savunulması amacıyla gerçekleştirilen çeşitli aktiviteleri ifade etmektedir. İran'da kadın hareketleri hem hükümetin yasal ve toplumsal kısıtlamalarıyla hem de geleneksel normlarla mücadele etmektedir. İran'da modern kadın hareketleri, 20. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. 1930'larda Şapure Kadınlar Derneği kurulmuş ve kadınların eğitim, sağlık ve toplumsal katılım gibi alanlarda haklarını savunmaya başlamıştır. 1960'lardan itibaren de kadın hareketleri daha da güçlenmiş ve eşitlik talepleri artmıştır.

İran'da kadınlar, dini hukukunun etkisi altında yaşamaktadır. İran İslam Cumhuriyeti'nde, kadınların hukuki statüsü, erkeklerle eşit değildir. Örneğin, evlilik, boşanma, çocuk velayeti ve miras gibi konularda kadınlar erkeklerden farklı şekilde muamele görmektedir. Benzer şekilde İran'da kadınların giyimine ilişkin sıkı kurallar vardır. Kadınlar, kamu alanlarında başlarını örtmek ve vücutlarını örten kıyafetler giymek zorundadır. Bu giyim kurallarına uymayan kadınlar cezalandırılabilir. Ancak, bazı kadınlar bu kısıtlamalara meydan okuyarak çeşitli protesto hareketleri sürdürmüş ve özgür giyim hakkı için mücadele etmiştir. İran'da kadın hareketleri, çeşitli

aktivitelerle toplumsal değişim ve eşitlik mücadelesi vermektedir. Bunlar arasında protestolar, mitingler, sosyal medya kampanyaları yer almaktadır. Nitekim 13 Eylül 2022 yılında 22 yaşındaki Mahsa Amini isimli bir kadının ölmesi ile protestolar yeniden alevlenmiş ve şiddetlenmiştir. Başörtüsünü olması gerektiği gibi takmadığı için göz altına alınan Amini fenalaşarak vefat etmiş ve o günden sonra kadın hareketlerinin simgesi haline gelmiştir. Daha sonra çok sayıda kadın başörtü yasaklarını çiğneyerek haklarını aramışlardır. Bu eylem ve hareketler neredeyse tüm dünyayı etkilemiş birçok ülke İran'ı kınamış ve birçok kadın dayanışma göstergesi sergilemiştir.

Totaliterlik, kitabın temel temalarından biridir. Gilead rejimi, tam kontrol ve gözetim altında bir toplum oluşturmayı hedeflemiştir. Bireylerin düşünceleri, davranışları ve hatta bedenleri sürekli olarak denetlenmektedir. Nitekim günümüzde kadın, cinsiyet ve aile yapısı üzerine süren tartışmalar ve kabul edilen yasalar da bunun göstergesidir.

Totaliter rejim, baskı ve korku üzerine kuruludur ve muhaliflere karşı acımasız bir şekilde hareket etmektedir. Kitap, bu totaliter rejimin tehlikelerini ve bireylerin özgürlüklerini kaybetme riskini göstermektedir. Sonuç olarak kitap, dinin istismar edilmesini, ahlaki normların sınırlayıcı etkisini ve totaliterliğin tehlikelerini eleştiren bir eserdir. Kitap, okuyucuya düşünce provokasyonu yaparak, toplumun değerlerini, bireysel özgürlükleri ve insan haklarını sorgulatmaktadır.

Toplumsal cinsiyet açasından incelendiğinde, kitap cinsiyet ayrımcılığını ve kadınların maruz kaldığı baskıyı ele almaktadır. Kadınlar, doğurganlık yetenekleri üzerinden tanımlanmakta ve bedenleri kontrol altına alınmaktadır. Bunun yanı sıra, kadınların cinsel özgürlükleri de kısıtlanmıştır ve kendi bedenleri üzerindeki karar alma hakları ellerinden alınmıştır. Kitap ayrıca, toplumsal cinsiyetin erkekler üzerinde de nasıl bir etkisi olduğunu göstermektedir. Erkek karakterler, baskın ve kontrol edici rolleri ile kadın karakterlerin üzerinde kontrol sahibidirler. Bu, erkek egemen bir toplumda erkeklerin nasıl şekillendirildiğini ve erkeklik rollerinin nasıl tanımlandığını göstermektedir. Günümüzden çok ayrı bir yerdeymiş gibi görünse de kitabın geçtiği Gilead Cumhuriyeti'de birçok yönüyle bugün çeşitli dayatmalar altında yaşayan kadınların bulunduğu yerlere benzemektedir.

Damızlık Kızın Öyküsü, toplumsal cinsiyet konusunu çarpıcı bir şekilde ele alırken, kadınların güçlenme mücadelesini ve dayanışmayı da vurgulamaktadır. Kitap, kadın karakterlerin içsel güçlerini keşfetmelerini, direnç göstermelerini ve baskıya karşı gelmelerini anlatır. Kadınların toplumsal cinsiyet rollerini sorgulama ve değiştirme potansiyelini vurgular. Bu yüzden kitap, feminist hareketler ve insan hakları savunucuları tarafından sembolik olarak benimsenmiş ve kullanılmıştır. Örneğin, birçok kadın hakları eylemlerinde kitapta tasvir edilen kostümler kullanılarak Gilead rejimine ve cinsiyet eşitsizliğine karşı bir duruş sergilenmiştir. Ayrıca, *Damızlık Kızın Öyküsü* kitabı, kadınların bedenlerine ve doğurganlık haklarına yönelik politikaların eleştirisi olarak da kullanılmıştır. Bu nedenle kitabın etkileyici distopyası ve kadın karakterlerinin direnişi, gerçek dünyada kadın hakları mücadelesine ilham vermiş ve tartışmalara yol açmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadının belirli toplumsal normlar içerisinde yaşamasını uygun gören dini ve ahlaki değerler, kadınların güçsüz ya da hassas olduğu algısı, iş alanlarında maruz kaldıkları cam tavan, yaratılışlarına dayandırılan yaşama biçimleri gibi birçok olgu günümüzde hala varlığını sürdürmektedir. Bugün gelinen noktada her kadar toplumlar değişmiş, teknoloji ilerlemiş, yeni uygarlıklar ortaya çıkmış olsa da bazı toplumsal olgu ve değerler aynı kalmıştır. Kadın erkek eşitsizliği tüm ısrarı ile hala birçok ülkede varlığını sürdürmektedir. Arzu edilen yer olan ütopya ya da karanlık, kasvetli kötü yer olan distopya eserlerde de olduğu gibi kadın gerçek dünya içerisinde sıkışıp kalmıştır. Ne ütopyalardaki gibi arzulan bir dünya yaratılabilmiş ne de gerçekleşmesi muhtemel karanlık dünyalardan dersler çıkarılabilmektedir. Bu nedenle Atwood'un ortaya koyduğu eser oldukça önemlidir. Özellikle toplumsal eşitliğe ilham vermesi, bazı noktalara karşı uyarması ve dayanışma ruhunu yaratması bakımında okunmaya ve sorgulamaya değer bir eserdir.

KAYNAKÇA

- Ackerly, B.A. (2001). Feminist Theory: Liberal. *International Encyclopedia of The Social & Behavioral Sciences. Elsevier.* 5499-5502.
- Akçay, N. (2019). Alternative Communication Methods ss Resistance in Margaret Atwood's The Handmaid's Tale. Master's Thesis. Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akın, A. & Demirel, S. (2003). Gender Concept and its Effects to Health. *Cumhuriyet University Medical Faculty Magazine 2003 Özel Eki*, 25(4), 73-82.
- Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-72.
- Altuntaş, N. (2013). Feminizm. Çaha, Ö. & Şahin, B. İçinde, *Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler* (s. 343-391). Ankara: Orion Yayınları.
- Armstrong, J. K. (2018). Why The Handmaid's Tale is so Relevant Today. *BBC Culture*, 25.
- Atwood, M. (2017). *Damızlık Kızın Öyküsü*. Çev: Sevinç Altınçekiç ve Özcan Kabakçıoğlu. Doğan Kitap.
- Avgın, A. (2019). Margaret Atwood'un 'Damızlık Kızın Öyküsü' Romanında Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Blackstone, A. M. (2003). *Gender Roles and Society*.
- Bomarito, J., & Hunter, J. W. (2005). *Feminism in Literature: A Gale Critical Companion*. Cengage Gale.
- Bora, A. (2012). *Discrimination Based on Social Gender*. Discrimination: Multidimensional Approaches. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Boukydis, K. M. (1981). *Existential/Phenomenology as a Philosophical Base For a Feminist Psychology*.
- Brünker, F., Wischnewski, M., Mirbabaie, M., & Meinert, J. (2020). The Role of Social Media During Social Movements—Observations from The# Metoo Debate on Twitter.

- Bystrom, D. G. (2018). National American Woman Suffrage Association (NAWSA). *Women in the American Political System: An Encyclopedia of Women as Voters, Candidates, and Office Holders [2 volumes]*, 326.
- Cambridge İngilizce Sözlüğü (2022). Cambridge Dictionary. Erişim Adresi: <https://dictionary.cambridge.org/>
- Carban, Y. (2018). Psychoanalytic Approaches to The Effects of Excessive Religious İdeologies in Matthew Gregory Lewisthe Monk: A Romance and Margaret Atwoods The Handmaids Tale. Master's Thesis, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ciocca, G., Zauri, S., Limoncin, E., Mollaioli, D., D'Antuono, L., Carosa, E., & Jannini, E. A. (2020). Attachment Style, Sexual Orientation, and Biological Sex in Their Relationships with Gender Role. *Sexual Medicine*, 8(1), 76-83.
- Claeys, G. (1994). *Utopias of The British Enlightenment*. Cambridge University Press.
- Claeys, G. (2013). News From Somewhere: Enhanced Sociability and The Composite Definition of Utopia and Dystopia. *History*, 98(330), 145-173
- Claeys, G. (2021). *Distopyanın Kökenleri: Wells, Huxley ve Orwell*. Ütopya Edebiyatı İçinde. Çev., Zeynep Demirsü ve Damla Göl. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Claeys, G. (2021). *Ütopya Edebiyatı*. Çev., Zeynep Demirsü ve Damla Göl. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Coşkun, A., & Özdilek, R. (2012). Gender Inequality: Reflection on Health and the Role of the Women's Health Nurse. *Journal of Education and Research in Nursing*, 9(3), 30-39.
- Çakır, S. (2007). Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi.
- Çelik, Ö. (2012). Kadınların İnsan Hakları Hareketi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 149-170.
- De Vries, E. E., Van Der Pol, L. D., Toshkov, D. D., Groeneveld, M. G., & Mesman, J. (2022). Fathers, Faith, and Family Gender Messages: Are Religiosity

- and Gender Talk Related to Children's Gender Attitudes and Preferences?. *Early Childhood Research Quarterly*, 59, 21-31.
- Donovan, J. (2019). *Feminist Teori*. (Çev: M. Gevrek, A. Bora ve F. Sayılan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dunder, I., & Pavlovski, M. (2019). Through the Limits of Newspeak: An Analysis of the Vector Representation of Words in George Orwell's 1984. In *2019 42nd International Convention on Information and Communication Technology, Electronics and Microelectronics (MIPRO)* (583-588).
- Ekinci, O. (2018). Nasyonal-Sosyalizm Döneminde Kadınlar. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(Özel Sayı 3), 2915-2940.
- Erata, Z. (2023). Katharine Burdekin'in Swastika Geceleri İle Margaret Atwood'un Damızlık Kızın Öyküsü Ve Ahitler Adlı Eserlerinde Birey, Toplum Ve Devlet Olgularının Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Samsun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erbay, H. (2019). Tarihsel Süreçte Dünyada ve Türk Toplumunda Kadın Algısı Ve Haklarının Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-25.
- Flynn, E. A. (1995). *Feminist Theories/Feminist Composition*.
- González Barreiro, M. (2018). Power and Submission in Two Dystopian Novels: Huxley's Brave New World and Orwell's 1984.
- Greer, M. J., & Greene, P. G. (2003). Feminist Theory and The Study of Entrepreneurship. *New Perspectives on Women Entrepreneurs*, 1-24.
- Gulick, A. M. (1991). The Handmaid's Tale by Margaret Atwood: Examining its Utopian, Dystopian, Feminist and Postmodernist Traditions [Master's Thesis]. Iowa State University.
- Gündoğan, Ü. (2011). Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme. *Ortadoğu Analiz*, 3(29), 93-99.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş*. (Çev: Ş. Akın, A. Bayram, Vd.). Ankara: Adres Yayınları.

- Holladay, H. W., & Classen, C. L. (2021). The Drip, Drip of Dystopia: The Handmaid's Tale, Temporal Boundaries, and Affective Investment. *Feminist Media Studies*, 21(3), 477-492.
- Hosseini-Nezhad, S., Safdar, S., & Luu, L. A. N. (2022, January). Perceptions of Gender Roles and Freedom Among Iranian International Students in Hungary. *In Women's Studies International Forum* (Vol. 90, P. 102555). Pergamon. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
- Hudson, C., & Rönblom, M. (2020). Is an 'Other' city Possible? Using Feminist Utopias in Creating a More Inclusive Vision of The Future City. *Futures*, 121, 102583.
- Huxley, A. (2013). *Cesur Yeni Dünya*. Çev., Ümit Tosun. İstanbul: İthaki Yayınları.
- İnce, S. (2014). Hitler'in Kürtaj ve Çok Çocuk Politikası. Erişim Adresi: <https://www.birgun.net/makale/hitler-in-kurtaj-ve-cok-cocuk-politikasi-80946>
- Johns, A. (2021). *Feminizm ve Ütopyacılık*. Ütopya Edebiyatı İçinde. Çev., Zeynep Demirsü ve Damla Göl. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kadhim, N. J. (2022). A Dystopian Future: Social Oppression and Religious Extremism in Margaret Atwood's The Handmaid's Tale. *Journal of The College of Education for Women*, 33(2), 25-42.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). Woman and Education in Turkey. In Durudoğan, H., Gökşen, F., Oder, B. E. Yüksek, D. (Eds). *Gender Studies in Turkey, Struggles and Gains With Inequalities*. (s: 9-22). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kahraman, A. D. (2015). Relationship of Modernism, Postmodernism and Reflections of it on Education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 3991-3996.
- Kazak, Ö. (2018). Margaret Atwood'un 'Damızlık Kızın Öyküsü' ve Ayşe Kulin'in 'Tutsak Güneş' Adlı Distopik Eserlerinde Kadın İzleğinin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kopan, Z. (2022). Distopya Edebiyatında Arketipler ve Kadın Kahramanın Yolculuğu: Damızlık Kızın Öyküsü, Ahitler ve O Uyumadan Önce. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kroese, I. (2022). Is Employee Training Really Gender-Neutral? Introducing a Sex/Gender-Sensitive Model of Training. *Human Resource Management Review*, 100890.
- Küçükcoşkun, Y. (2006). 1980-2005 Dönemi Türk Edebiyatında Ütopik Romanlar ve Ütopyanın Kurgusu. Doktora Tezi, Sosyal Bilimler.
- Lance, K. C. (1979). Strategy Choices of the British Women's Social and Political Union, 1903-18. *Social Science Quarterly*, 60(1), 51-61.
- Lenin, V. İ. (2019) *Karl Marx ve Marksizm Üzerine*. (Çev: Mazlum Beyhan), İstanbul: Yordam Kitap.
- Lowne, Cathy (2022). Nineteen Eighty-Four. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/nineteen-eighty-four>. accessed 22 October 2022.
- Matthews, A. (2018). Gender, Ontology, and The Power of The Patriarchy: A Postmodern Feminist Analysis of Octavia Butler's Wild Seed and Margaret Atwood's The Handmaid's Tale. *Women's Studies*, 47(6), 637-656.
- Minico, E. D. (2019). Spatial and Psychophysical Domination of Women in Dystopia: Swastika Night, Woman on the Edge of Time and the Handmaid's Tale. *Humanities*, 8(1), 38.
- Minico, E. D. (2019). Spatial and Psychophysical Domination of Women in Dystopia: Swastika Night, Woman on The Edge of Time and The Handmaid's Tale. *Humanities*, 8(1), 38.
- Moylan, T., & Baccolini, R. (Eds.). (2007). Utopia Method Vision: The Use Value of Social Dreaming (Vol. 1). Peter Lang.,
- Muller, J. P. (1982). Cognitive Psychology and the Ego: Lacanian Theory and Empirical Research. *Psychoanalysis & Contemporary Thought*.

- NTV Haber, ABD’de Trump’a ‘‘The Handmaid’s Tale’’ Kostümlü Protesto, Erişim Adresi: <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/abdde-trumpa-the-handmaids-tale-kostumlu-protesto,zsxLcnl3d0SGQFxEUJISLrw/mkU065PiU0-bWJs15mTM3w>, (Erişim Tarihi: 12.03.2023)
- Oxford İngilizce Sözlüğü (2022). Oxford Learners Dictionaries. Erişim Adresi: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
- Özden, S. (2022). Gender Performativity in Feminist Dystopia: Margaret Atwood’s The Handmaid’s Tale. Master’s Thesis. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pavlovski, M., & Dunder, I. (2018). Is Big Brother Watching You? A Computational Analysis of Frequencies of Dystopian Terminology in George Orwell’s 1984. In *2018 41st International Convention On Information and Communication Technology, Electronics And Microelectronics (MIPRO)* (638-643).
- Pehlivan, H. B. (2020). İran’da Devrim Sonrası Kadın Hareketi. Master’s thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pohl, N. (2021). *More’dan Sonra Ütopyacılık: Rönesans ve Aydınlanma*. Ütopya Edebiyatı İçinde. Çev., Zeynep Demirsü ve Damla Göl. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Roemer, K. M. (2021). *Dönüştürülmüş Cennet: On Dokuzuncu Yüzyıl Ütopyaları ve Çeşitleri*. Ütopya Edebiyatı İçinde. Çev., Zeynep Demirsü ve Damla Göl. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rowland, R., & Klein, R. (1996). Radical Feminism: History, Politics, Action. *Radically Speaking: Feminism Reclaimed*, 9-36.
- Sadeghi, Z., & Mirzapour, N. (2020). Women of Gilead as Colonized Subjects in Margaret Atwood’s Novel: A Study of Postcolonial and Feminist Aspects of The Handmaid’s Tale. *Cogent Arts & Humanities*, 7(1), 1785177.
- Shapiro, E. (2007). Radical Feminism. In The Blackwell Encyclopedia of Sociology, G. Ritzer (Ed.). <https://doi.org/10.1002/9781405165518.wbeosr016>

- Syed, J., & Murray, P. A. (2008). A Cultural Feminist Approach Towards Managing Diversity in Top Management Teams. *Equal Opportunities International*.
- Sypnowich, C. (2018). Lessons From Dystopia: Critique, Hope and Political Education. *Journal of Philosophy of Education*, 52(4), 660-676.
- Taş, G. (2016). Feminizim Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 163-175.
- Taşkın, P., & Demirkasımoğlu, N. (2019). Equality of Educational Opportunity, Secularism, and The Aladag Dormitory Fire. *International Journal Of Educational Policies*, 13(2), 95-109.
- TDK (2022). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Temizarabacı Yıldırım, Y. (2005). *Ütopyanın Kadınları Kadın Ütopyası: Klasik ve Modern Ütopyalarda Toplumsal Cinsiyet*. Sel Yayıncılık.
- Tolan, F. (2006). Feminist Utopias and Questions of Liberty: Margaret Atwood's The Handmaid's Tale as Critique of Second Wave Feminism. *Women: A Cultural Review*, 16(1), 18-32.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Istanbul Journal Of Sociological Studies*, (35), 29-56.
- Vieira, F. (2021). *Ütopya Kavramı*. Ütopya Edebiyatı İçinde. Çev., Zeynep Demirsü ve Damla Göl. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wikipedi (2023). Nazi Öjentiği. Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Nazi_%C3%B6jenti%C4%9Fi

